

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 8
Година 50

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР:
Др. Ксенофон Шаховић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић
УРЕДНИК:
Слободан Ж. Видаковић

Август
1932 год.

АВГУСТ 1932

- Проблеми исхране.* — Др. Милутин Нешковић, проф. Медицинског факултета, стр. 481
- Општина као регулатор грађевинско-уметничког стварања у граду.* — Др. Милан К. Д. Главинић, стр. 494
- Примена Грађевинског закона за уређење и изграђивање Београда.* — Инж. Јован И. Обрадовић, виши саветник Министарства грађевина, стр. 499
- Општински чиновници и нови Закон о општинама.* — Чед. Срећковић, претседник Удружења општин. чиновника за Србију и Црну Гору, стр. 507
- Дечје обданиште — дечје склониште.* — Др. Марија Вајс—Гајић, шеф Централног уреда за заштиту деце, матера и младежи .О. г. Б., стр. 509

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:

- Прошлост Београда.* — Др. Станоје Станојевић, проф. Универзитета, стр. 514
- L'Histoire de Belgrade.* — St. Stanoyevitch, prof. à l'Université de Belgrade, ... 517
- Византијски Сингедон.* — Михаило С. Петровић, стр. 520
- Београдска чаршија и трговина пре сто година.* — А. Б. Херенда, стр. 526

КУЛТУРНА ХРОНИКА:

- Конкурс за најлепшу књигу Дечје библиотеке Општине града Београда.* — Др. Марија Илић—Агапова, референт Библиотеке и Музеја Општ. града Београда, стр. 532

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:

- Акција Београдске општине на стварању климатских колонија за опорављање сиромашних грађана и деце, стр. 536

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

- Претставници Београда над костурницом наших изгинулих ратника — заробљеника у Јиндриховици, у Чехословачкој, стр. 537
- Свечано освећење темеља Дома Соколског друштва Београд IV, на Чукарици, стр. 538
- Свечано освећење соколске заставе у Барајеву, околини Београда, стр. 539

ЗДРАВСТВЕНО-ХИГИЈЕНСКА ХРОНИКА:

- Купатило Општине града Београда, на Сави код „Шест Топола“, стр. 541

НЕКРОЛОЗИ:

- Шемајо Демајо, стр. 542

КЊИЖЕВНА ХРОНИКА:

- Један роман о послератном Београду. — Света Милутиновић, стр. 544

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Општине града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара

за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Краља Петра бр. 26/III. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

Д-р Милутин Нешковић
проф. Медицинског факултета.

Проблеми исхране

I.

Питање исхране уопште није само питање индивидуалних интереса; оно има много шири значај, и хигиенски, и социјални, и економски. Узимајући у обзир делокруг рада сваке напредне и смишљене државне политике, питање исхране је, поред осталог, једно важно национално питање. Оно је у свима његовим облицима и једно од важнијих комуналних питања.

У нашој јавности писало се и пише врло често о исхрани. И за чудо, док се о исхрани животиња (кокошију, крџа, свиња, и т. д.) пише на основу чињеница утврђених научним истраживањима и дугогодишњим животним искуством, докле се о исхрани човека пише без много обзира на основне истине које је медицинска наука утврдила. — Таквим писањем не постиже се никакав просветни циљ; напротив, заблуде, не само оне које и иначе постоје у нашем народу већ и друге нове, утврђују се и шире даље.

Наш човек се не храни добро, у огромној већини случајева. То је непобитна истина. Не храни се добро не само они који немају довољно материјалних средстава, већ и они који живе у материјалном изобиљу. Не храни се добро једни, а не би се хранили ни други, зато што немају, у огромној већини случајева, јасне појмове о потребама човечјег организма у погледу исхране.

И намеће се обавеза за све јавне раднике, који расправљају о исхрани човека, да о том питању говоре и пишу онако како то налажу научне истине. — По садашњем стању ствари, за широко јавност најнеопходније је да се свако пре свега упозна са основним научним појмовима о исхрани. Тек на тој здравој основи могуће је даље зидати. Да неко може да чита, потребно је пре свега да научи азбуку. По истом начелу, да неко може да разумје и примени савете и упутства о исхрани, било кад је здрав било кад је болестан, потребно је да има извесне основне појмове о исхрани, да зна: зашто се уопште храни; зашто је потребно узимати извесну (ни мању ни много већу) количину хране; које хранљиве материје и у којој количини, под различитим животним околностима, задовољавају његове потребе; и т. д., и т. д..

Писац ових редова обраћа се најширој јавности; разумљиво је, дакле, зашто овај

његов чланак о исхрани човека има за циљ да изложи на најприступачнији начин основне научне појмове о исхрани.

*

Сваки организам, самим тим што живи, приморан је да троши извесну количину материје и енергије. — Овај двоструки утрошак, као неопходна потреба, омогућава целокупан рад свих телесних органа и обнову радом оштећених телесних ткива, с једне стране; с друге стране, испољавајући се великим делом у виду топлоте, он омогућава одржање унутрашње телесне температуре на једној сталној висини. Овоме треба додати, код младог организма, потребе ради стварања нових телесних ткива, потребе које изискују растење.

Све ове потребе наш организам може да подмири само на два начина: или сталним трошењем својих сопствених ткива, или узимањем потребних материја (и енергије) из спољашње средине. — Први начин се одиграва кад организам гладује; други начин, кад се организам потпуно и правилно исхранује. У првом случају, организам, гладујући, трошећи сопствена ткива, губи од своје тежине, мршава; у другом случају, организам, храни се, одржава своју тежину (налази се у „равнотежи исхране“), или добија у тежини, гоји се.

Не радећи ништа, радећи телесни или умни посао, живећи, човек се троши: он тај утрошак надокнађава, под нормалним околностима, из спољашње средине у виду хранљивих материја. — Човек се храни, јер без хране не би могао да одржи свој организам у нормалном физиолошком стању. Човек се храни да би могао да живи.

*

Познато је да је сваком организму потребна извесна количина хране која би се, обзиром на нагомилану енергију коју у себи садржи, могла да изрази бројем калорија. Према овоме проблем исхране био би врло једноставан; он би се сводио, с једне стране, на одређивање вредности (енергетске) појединих хранљивих материја у калоријама, с друге стране, у одређивању величине потреба нашег организма у храни т. ј. у одређивању потребног броја калорија за 24 часа. Овако једнострано посматрање проблема ис-

Храна било би погрешно. Човек не узима храну само зато што му је потребна енергија коју он непрекидно троши. Без обзира на енергију, човек (одрастао или неодорастао) путем хране задовољава још многе друге врло важне и неопходне физиолошке потребе: потребу за извесном врстом (и количином) минералних супстанција (соли); потребу, још већу, за извесним органиским продуктима сложенијег, познатог или непознатог, хемијског састава, које продукте организам сам не би могао да изгради, а неопходно су му потребни за одржање живота (н.пр. витамини).

Многе материје, а нарочито природни продукти, делови биљака и животиња, садрже у себи поред нагомилане енергије у виду хранљивих састојака (беланчевина, масти и угљених-хидрата) још и минералних супстанција и разних других чинилаца, неопходних за одржање живота. — Човек би, дакле, могао међу хранљивим материјама да изабере оне врсте и да употреби оне количине тако да свој организам снабде свим оним што му је у погледу исхране потребно.

*

Проблем исхране, као што видимо (а доцније ће се видети још јасније), врло је сложен проблем; он се не да свести искључиво на питање снабдевања организма једном извесном неопходном количином енергије. — Исхрана неког организма не постиже се самом количином хране (бројем калорија); потребно је да употребљена храна буде и нарочитог састава.

Сем тога треба имати увиду да потребе у храни, и по количини и по каквоћи, нису за све личности, па чак и за једну исту личност, под различитим околностима, истоветне: другојаче потребе у храни има дете, другојаче одрастао човек; другојаче онај који ради, другојаче онај који не ради; другојаче здрав човек, другојаче болесник или онај који се од неке прележане болести опоравља; и т. д..

Поред тога, кад је реч о практичној страни исхране, треба нагласити: да човек није у стању све материје, које би теориски могле да му послуже као храна, да употреби у циљу исхране. — Наш прибор за варење није у стању да вари многе хранљиве материје које организам других животиња може да искористи. Има хранљивих материја које су за наш организам несварљиве, има их које су сварљиве, теже или лакше; најзад, има и таквих које су, употребљене у мањим количинама, потребне и корисне, али које, употребљене у великим количинама, постају штетне и опасне, јер проузрокују тешке поремећаје прибора за варење, а тиме и поремећаје целокупног организма.

Проблем исхране је не само један сложен већ и један важан проблем, пошто од правилности и потпуности исхране зависе све мно-

гбројне животне радње сваког организма. — Човек би могао правилно да реши питање своје исхране, ослањајући се једино на природни инстинкт, као што то раде друге животиње. Али се у свакидашњој пракси дешава врло често да се, свесно или несвесно, здрав природни нагон за животним потребама жртвује жељи за уживањем: човек се у питању исхране руководи понајчешће гурманлуком и навикама кујне, изузимајући случајеве кад је бедом принуђен да се храни оним што му провиђење пружи.

По питању сопствене исхране човек треба да поступа са много више здравог разума, кад му је већ природни нагон закржљао и искварен: он треба да се руководи чињеницама које је наука утврдила а животном искуство потврдило. Ово нарочито важи за становника градских агломерација, где је проблем исхране и много компликованији.

*

При проучавању питања исхране треба водити рачуна: 1) о храни, о њеним хранљивим састојцима и њиховој хранљивој вредности; 2) о оброку исхране т. ј. о количини хране потребној за 24 часа; 3) о сваривању хране и о усавивању њених варењем упрошћених хранљивих састојака.

1. О ХРАНИ

Уопште узев, под храном треба сматрати сваку природну или вештачку творевину: 1) која служи за изградњу нових телесних ткива или је употребљена за репарацију телесних ткива, оштећених приликом физиолошког рада; 2) која, сагоревајући у унутрашњости организма (у самим телесним ткивима), производи енергију потребну за физиолошки рад организма и за одржање телесне температуре.

Храну од које живимо сачињавају разне врсте хранљивих творевина. — Хранљиве творевине понајчешће су сложене супстанције, састављане из мањег или већег броја хемијских једињења органског и неорганског порекла. Ова једињења обзиром на исхрану можемо да назовемо једном речју хранљиве материје. У хранљиве материје убрајамо још и ваздушни кисеоник, пошто овај хемијски елемент игра исто тако важну улогу у исхрани.

Хранљиве материје уопште делимо у две групе: у органске хранљиве материје и у неорганске хранљиве материје.

А. — Органске хранљиве материје.

У ову групу хранљивих материја спадају: беланчевине, масти и угљени-хидрати.

а. — Беланчевине.

Беланчевине се налазе нарочито у хранљивим творевинама као што су: месо, млеко, пасуљ, грашак, сочиво, и т. д.; према томе

беланчевине су или биљног или животињског порекла.

Са научног гледишта (биохемиског, биофизичког, физиолошког, и т. д.) о беланчевинама могло би врло много да се пише; са гледишта исхране само извесне научне чињенице имају нарочиту важност.

Беланчевине су органска азотова једињења. Оне се од осталих хранљивих материја (масти и угљених-хидрата) разликују дакле садржајем азота; оне се баш због тога називају још и „азотним хранљивим материјама“ или „четворним хранљивим материјама“¹⁾ — Ово је важно истаћи, јер ћемо доцније видети да је нашем организму, што се исхране тиче, свакодневно неопходно потребна извесна количина азота.

Све беланчевине (а има их много и врло различитих и по пореклу и по саставу) имају још и једну другу заједничку особину: све беланчевине даду се, било на вештачки начин (кувањем са киселинама) било на природан начин (сваривањем у цревима), раставити на изванредно број простијих продуката, на т. зв. аминокиселине. — Аминокиселина има различитих; сваки молекул неке беланчевине склопљен је из извесног броја аминокиселина, али молекули разних врста беланчевина не садрже исте аминокиселине, нити се аминокиселине, заједничке неким беланчевинама, налазе у њиховим молекулима у подједнаким количинама.

Да би се могла да разуме важност присуства аминокиселина у молекулу беланчевина, потребно је пре свега да констатујемо: 1) да наш организам за изградњу својих сопствених ткива (протоплазме односно беланчевина) мора да употребљава као градиво баш аминокиселине; 2) да наш организам није у стању да сам произведе аминокиселине (сем гликокола), употребљавајући неки материјал мање сложеног састава. — Имајући ово у виду, јасно је од колике је важности за исхрану присуство аминокиселина у молекулу беланчевина. Исто је тако важно за питање исхране да се зна да свака врста беланчевине²⁾ не садржи све врсте аминокиселина, и да у том погледу постоји велика разлика између беланчевина биљног порекла и беланчевина животињског порекла: биљне беланчевине³⁾ не

садрже или садрже у недовољној количини баш оне аминокиселине (триптофан, лизин и др.) које су неопходне било за одржање телесне равнотеже (за обнову оштећених ткива) било за растење. Логично је, дакле, да беланчевине биљног порекла не могу у свему да замене беланчевине животињског порекла, и да се о томе при састављању obroка исхране мора да води рачуна.

Као што видимо, улога беланчевина у погледу исхране важна је и многострука. — Беланчевине, пре свега, сагоревајући у организму, дају извесну количину енергије; сем тога оне задовољавају неопходну потребу организма за азотом; и најзад, оне снабдевају организам аминокиселинама, неопходним градивом за обнову и стварање ткива.

б. — Масти.

Масти се налазе готово у свим врстама хранљивих творевина; има их у меду, млеку, јајету, маслинама, ораху, и т. д.; свињска маст, бутер, кајмак, зејтин, и т. д. (као вештачке хранљиве творевине) састоје се готово искључиво од масти.

Масти су по свом саставу једињења глицерина са масним киселинама (олеинском, палмитинском, стеаринском и још неким другим); научно речено, то су триглицериди масних киселина. Има их биљног и животињског порекла. Оне могу да буду течне, полутечне и чврсте; у колико једна маст садржи више олеинске коселине у толико је мање чврста. И т. д.

Детаљно познавање хемијског састава масти нема ону важност за практичну страну исхране као што је био случај код беланчевина. — Масти се даду, било кувањем са алкалијама (содом) било сваривањем у цревима, разложити на своје саставне делове: глицерин и масне киселине односно сапуне. Доцније ћемо, кад буде било речи о варењу и о ресорпцији хране, видети шта бива са овим распадним продуктима масти. Напомињемо још само то, да је наш организам способан да сам, искоришћујући беланчевине и угљене хидрате, изгради сопствене масти; јасно је према томе да масти (већ као такве унете путем хране) нису нашем организму неопходно потребне.

У групу масти увршћујемо и неке друге супстанције које имају извесне сродности, било физичке било хемијске, са обичним мастима. Све ове мастима сличне супстанције називамо липоидима.

За разлику од обичних масти (које се у нашем организму налазе као резервна храна), липоиди су саставни делови свих живих ћелија, и не исчезавају из њих ни приликом најдуготрајнијег гладовања. Липоиди се нарочито налазе у неким хранљивим творевинама: у мозгу, у жуманцету, и т. д.. У свом молекулу већина липоида, као и обичне масти, поред глицерина садрже масне киселине, а за

¹⁾ Беланчевине садрже од хемијских елемената: угљеник, кисеоник, водоник, азот (и сумпор); масти и угљени хидрати садрже само: угљеник, кисеоник и водоник.

²⁾ Желатин, беланчевина која се добија кувањем рскавичастих телесних ткива, не садржи ни цистин, ни тирозин, ни триптофан; зато као што ћемо видети доцније желатин не може у исхрани да замени беланчевине које садрже сем других аминокиселина и ове.

³⁾ Беланчевине кукуруза, глицин и зеин, од којих прва не садржи лизин, друга лизин и триптофан, ако су употребљене као једина изворна храна за беланчевине код младих организама не омогућавају правилно растење.

разлику од обичних масти неки липоиди садрже још азот, фосфор, угљене хидрате, и т. д..

Липоиди унети путем хране разликују се у цревима на своје састојке; шта бива са овим распадним продукцима видећемо доцније. — Напомињемо још да је наш организам способан да сам изграђује липоиде својих ћелија, и да, по мишљењу извесних научника, код нормалног организма количина липоида хране не утиче ни у колико на количину липоида у ћелијама организма.

У економији нашег организма масна тела (обичне масти и лепоиди) играју више физиолошких улога: 1) сагоревајући, она производе енергију (и топлоту); 2) она (липоиди нарочито) учествују у изградњи телесних ткива, јер нема ткива у нашем организму која не садрже макар и најмање количине масти; 3) нагомилане у извесним ткивима (нарочито поткожном), масти претстављају резервну храну, а служе још и као заштитни слој од спољашних топлотних промена.

У погледу исхране, масти (било да сагоревају одмах било да се прво депонују у виду резерве) снабдевају организам поглавито извесном количином енергије. Видећемо доцније да масти, сагоревајући, од свих хранљивих материја дају сразмерно тежинама највећи број калорија.

в. — Угљени-хидрати.

У групу угљених хидрата спадају многобројна и по особинама различита тела: целулоза, скроб и разне врсте шећера (научна подела: полисахариди, дисахариди и моносахариди). Заједничка особина угљених хидрата јесте та, што се сва та тела вештачки (кувањем са киселинама) или природно (у цревима) даду разложити на просте шећере. Прости шећери су, дакле, претставници ове групе хранљивих материја.

Угљени хидрати се налазе нарочито у хранљивим творевинама биљног порекла: у биљним семенима, подземним стаблима и корењу (у виду скроба); у плодовима воћака (у виду разних врста шећера); у дрвенастим деловима биљака и дрвећа (у виду целулозе). У хранљивим творевинама животињског порекла има их такође, али у малим количинама: у млеку, у крви, у меду и у другим телесним органима, и то обично у виду шећера (млечног шећера, крвног шећера, и т. д.).

Са гледишта исхране, није потребно упустити се у проучавање разних врста угљених хидрата и њиних физичких и хемијских особина посебно. Важно је нагласити да угљени хидрати претстављају онолику хранљиву вредност у колико се у цревима могу да претворе у просте шећере, пре свега у гликозу (грождани шећер). Због тога н.пр. целулоза за човека не претставља никакву храну, јер је наши пробавни сокови у цревима не растављају; напротив, травоједи делимично ис-

коришћавају целулозу, пошто се она под дејством извесних бактерија у цревима распада.

Физиолошка улога угљених хидрата различита је код биљака и код животиња: код биљака угљени хидрати претстављају важан саставни део ћелија; код животиња претстављају главни извор енергије, чак и онда кад се налазе депоновани у облику гликогена (животињског скроба); ови депои гликогена из неких ћелија (н. пр. белих крвних зрнаца) не исчезавају ни после најдуготрајнијег гладовања, што би значило да је тај гликоген саставни део неких ћелија животињског организма.¹⁾

У погледу исхране, уношењем угљених хидрата путем хране снабдевамо наш организам скоро искључиво извесном количином енергије. — Треба нагласити да је наш организам способан, употребљавајући масти и беланчевине да сам изгради своје угљене хидрате (гликоген, гликозу и друге шећере), што значи да није неопходно потребно путем хране уносити угљене хидрате као такве.

Б. — Неорганске хранљиве материје.

У погледу исхране, свакоме је јасно: да беланчевине, масти и угљени хидрати с правом носе назив хранљивих материја; много је теже схватити, без нарочитих доказа и објашњења, да и извесне неорганске материје (н. пр. соли) могу с правом да носе исти назив. Овакав начин поимања вероватно долази услед тога што смо ми навикли да сматрамо храном само оно што нам даје снагу и топлоту; у овом погледу, логично је, соли не претстављају никакву храну. У осталом, и у науци поглавље „неорганских хранљивих материја“ најновијег је датума.

Сваки организам (у ткивима и у течности-ма) садржи поред органских састојака (беланчевина, масти и угљених хидрата) и извесне неорганске састојке: воду, минералне соли, кисеоник и т. д..

За млад организам није потребно нарочито доказивати да су му за обављање свих животних радњи и за растење потребне сем органских хранљивих материја и неорганске материје; јер је само по себи јасно да свако стварање нових ткива повлачи потребу за новим количинама соли, пошто соли, као што смо рекли, чине саставни део телесних ткива. — Због тога, на пр., млеко, као искључива храна одојчета, садржи не само органских хранљивих материја, већ је богато и многим минералним солима.

¹⁾ Према научним радовима писца овога чланка, гликоза (крвни шећер) игра у животињском организму важну заштитну улогу; ова заштитна улога испољава се на два начина: 1) гликоза (онолико колико је има у крви и телесним ткивима) неопходна је ради одржања нормалног физичког стања беланчевинастих материја; 2) гликоза заштићава физичко стање беланчевина у организму од промена које би могле да наступе под дејством извесних отровних супстанција.

Да су неорганске материје и одраслом организму потребне произлази из следеће чињенице: утврђено је да одрастао организам губи (путем мокраће, фекалних материја и знојем) отприлике 25 грама дневно минералних супстанција; (од ове количине долази на кухињску со половина, остатак сачињавају сулфати и фосфати натриума, калиума и магнезиума, мала количина гвожђа и у траговима манганез, јод, бром, арсеник и т. д.). — Логично је да се овај губитак мора да надокнади путем исхране.

Сем улоге у изградњи ткива неорганске материје врше и друге врло важне улоге, општег и специјалног значаја: Минералне супстанције, на пример, играју важну биофизичку улогу као посредници између ткива и течности у организму: познато је да су, под нормалним околностима, у једном истом организму количине свих минералних соли у ћелијама ткива и количине свих минералних соли у телесним течностима једнаке; научно речено, у ткивима и у течностима једног истог организма влада исти осмотички притисак. Ова једнакост осмотичких притисака неопходно је потребна ради одржања нормалног стања ткива и ради њиховог правилног функционисања. — Морје је навести још друге примере, којима би се исто тако показало да минералне супстанције играју важну улогу у економији нашег организма; наведени примери довољно јасно показују њихов општи физиолошки значај. У даљем излагању о неорганским хранљивим материјама, биће наглашено какве специјалне улоге врше поједине од ових материја.

У групу неорганских хранљивих материја спадају: разне врсте минералних супстанција, вода и кисеоник.

а. — Кисеоник.

Кисеоник је гасовит хемијски елемент који се поред неких других гасова налази у атмосферском ваздуху. Дисањем, уношењем ваздуха у плућа, организам се снабдева кисеоником који, везујући се за црвена крвна зрнца, из плућа посретством крви бива разнет по целом организму. — Кисеоник је организму, свим његовим ткивима, неопходно потребан, јер без њега не би могло да се врши сагоревање органских хранљивих материја, те према томе не би било могуће снабдевање организма оним што му је неопходно за вршење животних радњи: енергијом и топлотом.

И кисеоник је, дакле, хранљива материја, у ширем смислу те речи.

б. — Вода.

Сваки организам поред чврстих састојака садржи велики проценат воде: тело новорођенчета, на пример, садржи око седамдесет процената воде, тело одраслог човека нешто мање, око шездесет процената.

У организму вода врши важне улоге. Узмимо два примера: Вода телесних течности

(вода крви, на пример) служи као преносно средство за све оне супстанције које су у њој растворене, или се у њој налазе у ситним, готим оком невидљивим делићима. Све ове супстанције, било да служе организму као храна или за нешто друго, било да имају као отпатци да буду избачене из организма, — једино благодарећи присуству воде могу да буду, у првом случају, растурене по свим ткивима, у другом случају, сакупљене од разних ткива и избачене напоље кроз бубреге, црева или путем зноја. — Вода телесних ћелија која натапа чврсте супстанције (или се у њима садржи), те према томе чини саставни део ткива, игра исто тако врло важну улогу: без те воде беланчевине ћелија, на пример, не би се налазиле у оном нарочитом питијастом стању које је једино погодно за све животне радње.

Наш организам губи свакодневно доста велику количину воде; на пример, одрастао човек изгуби за двадесет четири часа: мокрењем око литар и по, знојењем око пола литра; дисањем приближно исто толико; путем измета око сто кубних сантиметара.

Узимајући у обзир важност улога које вода врши у организму, овај стални губитак у води мора да се надокнади; ми тај губитак надокнађавамо путем исхране: водом која се у хранљивим творевинама налази или водом разних врста пића.

И вода је, дакле, ранљива материја, у ширем смислу те речи.

в. — Минералне супстанције.

У нашем организму, у његовим ткивима и течностима, налазе се разне минералне соли.

Навели смо неколико примера већ раније из којих се видело које и колико важне улоге соли играју у организму. Сем наведених улога заједничких за све минералне соли скупа, поједине врсте соли играју посебне, исто тако врло важне улоге. Узмимо само неколико примера:

Куњска со (натриум-хлорид) улази у састав готово свих ткива нашег организма; она је исто тако неопходно потребна ради стварања многобројних сокова које наш организам лучи; од ње постаје сона киселина желудачног сока; и т. д. и т. д. — Да напоменемо најзад, поред многих других улога, још и улогу коју куњска со игра у сузбијању тровања организма киселинама које у њему самом постају: од куњске соли у присуству калиумовог карбоната (унетог у организам биљном храном) постаје натриумов карбонат; натриумов карбонат, јединећи се са киселинама (сумпорном и фосфорном, које у организму постају при сагоревању беланчевина), онемогућава њихово штетно дејство т. ј. спречава тровање организма које би иначе наступило услед нагомилавања киселина.

Обзиром на многобројне и важне улоге које куњска со врши, обзиром на чињеницу да наш организам губи свакодневно око де-

сет грама те соли, — јасно је да се путем исхране губитак тако важне соли мора да надокнади. Творевине којима се хранимо не садрже у довољној количини куњску со, зато смо принуђени да је при справљању јела додајемо: храна биљног порекла захтева већи додатак соли него храна животињског порекла; због тога они који се хране више биљном храном (земљорадници) употребљавају више соли него они који се хране меснатом храном. У погледу снабдевања организма куњском сољу, све то важи само за здраве особе, па чак и код њих узимање претеране количине соли за дуже време може да штети бубрезима, јер се преко бубрега готово сва количина унете соли мора и да избаци.

Јод (јодова једињења) се налази такође у нашем организму, истина у врло малој количини; има га нарочито у жлезди штитњачи (у тироидној жлезди). — Јод игра важну улогу у раду ове жлезде; његова је улога дакле од велике важности пошто је и рад тироидне жлезде, једне од најважнијих жлезда са унутрашњим лучењем, неопходан и незаменљив колико за растење младог организма толико и за животне радње одраслог организма.

Мали свакодневни губитак јода надокнађавамо путем исхране; многе хранљиве творевине садрже јода: биљна храна садржи највише јода (боранија, шпаргле, шаргарепа и др.); месо од морских риба исто тако.

Фосфор се налази готово у свим телесним ћелијама у облику липоида (лецитина) и у облику нарочите врсте беланчевина (нуклеопротеида, беланчевина ћелијног једра). У облику калцијумовог фосфата, фосфор улази у састав коштаног ткива; има га у облику фосфата у крви, из које се избацује путем бубрега. И. т. д..

Наш организм губи изметом и мокраћом свакодневно извесну количину фосфора. — Овај губитак надокнађавамо путем исхране: фосфор у облику органских једињења (глицеро-фосфата, састојка липоида) много се лакше усисава у цревима него фосфор у облику минералних соли.

Арсеник улази у састав рожастих делова организма (има га у длакама, ноктима и др.). Наш организм губи свакодневно мале количине арсеника. — Овај губитак се исхраном лако надокнађава, јер многе хранљиве творевине (купус, морске рибе и др.) садрже арсеника.

Калцијум се налази свуда у нашем телу; има га нарочито у костима и рскавицама. Јасно је да је калцијум за изградњу ових телесних ткива неопходан; ово се нарочито запажа код младих организма, где недостатак калцијума или немогућност његовог везивања повлачи за собом поремећај у развоју костију. — Калцијум игра и друге важне улоге: без калцијума крв неби могла да се усири;

исто тако усиравање млека не би било могуће, и т. д..

Наш организм (изметом и мокраћом) губи свакодневно извесну количину калцијума. Овај губитак надокнађава се исхраном: хранљивим творевинама и водом коју пијемо; код одојчета сав потребан калцијум пружа млеко.

Гвожђе се у нашем организму нарочито налази у црвеним крвним зрнцима. Познато је колико важну улогу игра крв у снабдевању организма кисеоником; ова значајна улога припада црвеним крвним зрнцима т. ј. црвеном крвном пигменту (хемоглобину) који се у зрнцима крвним налази. Хемоглобин је врста сложених беланчевина, у састав његовог молекула улази и гвожђе; без гвожђа нема хемоглобина, те према томе не би без гвожђа ни снабдевање организма кисеоником било могуће.

Наш организм губи стално извесну количину гвожђа, више путем измета много мање мокраћом. Овај се губитак надокнађава исхраном: готово све хранљиве творевине садрже гвожђа у облику органских једињења: гвожђа има нарочито у жуманцету јајета и у извесним хранљивим материјама биљног порекла.

Поред наведених и објашњених примера у нашем организму има (и потребна су му) још и многа друга минерална једињења и елементи: флуор, бром, силицијум, магнезијум, манганез, сумпор и т. д..

На крају овог кратког излагања о минералним супстанцијама, научно непотпуног али довољног за питање практичне исхране, подвлачимо чињеницу да се наш организм, употребљавајући разне врсте биљних и животињских хранљивих творевина, спремљених у виду јела, може да снабде свим њему потребним минералним супстанцијама. Код здравог организма, при правилној исхрани, није потребно никакво нарочито додавање минералних супстанција (изузимајући куњску со).

В. — О хранљивим творевинама.

Хранљиве материје органског и неорганског порекла, о којима смо већ говорили, не налазе се у природи посебно издвојене да би их као такве у циљу исхране употребљавали. — Све врсте простих хранљивих материја налазе се, помешане у различитим количинама, у такозваним хранљивим творевинама природним или вештачким; зато се хранљиве творевине називају још и сложене хранљиве материје.

Са гледишта практичне исхране, нарочито кад је реч о рационалном састављању хранљивог оброка, потребно је детаљније познавање састава хранљивих творевина; у том циљу таблица која следује на идућој страници приказује састав оних хранљивих творевина које се код нас понајчешће употребљавају.

www.ub.com Састав најчешће употребљаваних хранљивих творевина; (бројне вредности у табели одnose се на 100 тежинских делова живе творевине).

ХРАНЉИВА ТВОРЕВИНА	Воде	Соли	Беланчевине	Масти	Угљених хидрата	Калорија
А. — Месо сисара						
Говећина (средња вредност за мршава меса)	76,37	1,18	20,71	1,78	—	137
Говећина (бифтек печен)	52,20	1,22	22,96	23,62	—	308
Говећина (кувана)	54,35	1,10	32,26	12,29	—	247
Телетина	70,47	1,15	19,94	8,44	—	160
Овчетина	62,87	1,01	17,13	18,99	—	242
Говећа сува	98,01	0,41	1,24	0,35	—	8
Свињетина	51,22	0,54	15,79	32,45	—	357
Шунка	39,51	5,31	17,41	37,77	—	411
Б. — Месо ишца и дивљаци						
Пилеће	65,96	1,02	19,45	13,57	—	204
Гуреће	54,50	1,00	21,60	22,90	—	296
Гушчије	50,24	0,54	15,68	33,54	—	366
Зечје	74,06	1,19	23,14	1,97	—	106
Јаребице	71,96	1,39	25,26	1,43	—	—
В. — Месо риба						
Јегуља	57,42	0,85	12,83	28,37	—	—
Моруна (усољена)	51,64	20,20	27,73	0,43	—	122
Сардина (у зејтину)	52,01	6,96	25,76	15,27	—	246
Г. — Млеко и млечни производи						
Кравље млеко	87,33	0,71	3,38	3,66	4,92	66
Козје млеко	86,72	0,83	3,75	4,21	4,49	71
Млеко жене	87,87	0,30	1,90	3,70	6,23	66
Бутер	13,45	1,59	0,76	83,70	0,50	752
Бео сир	56,85	3,81	32,32	5,28	1,73	192
Ементалер	33,87	4,92	29,76	29,99	1,46	400
Холандски сир	36,98	5,91	29,22	24,65	3,24	357
Д. — Жита (брашна, хлеб)						
Пшенично брашно	12,05	0,57	11,29	1,11	74,98	352
Јечмено брашно	8,91	1,85	14,73	6,70	67,81	380
Пиринач	13,46	1,19	8,56	1,95	74,84	345
Бео хлеб	35,31	1,05	8,26	1,06	54,32	255
Црн хлеб	36,53	1,44	9,15	1,52	51,36	251
Ђ. — Неке друге хранљиве материје						
Јаја	72,17	1,06	14,37	12,40	—	171
Јогурт	?	?	3,00	2,05	4,5	55
Говећа крв	79,61	0,87	7,09	0,22	0,8	?
Слатина несољена	1,26	?	0,41	98,51	—	?
Језик (говећи)	63,80	1,00	17,10	18,10	—	?
Маст	0,70	?	0,26	99,04	—	?
Сурутка	93,38	0,65	1,86	0,32	4,79	?
Е. — Поврће и салате						
Шаргарепа	87,28	0,97	1,13	0,28	10,34	47
Карфиол	91,00	0,87	2,36	0,36	5,41	33
Купус (зелен)	87,05	1,11	4,44	0,52	6,90	48
Спанаћ (свеж)	90,13	1,90	3,15	0,40	4,42	32
Боранија	63,70	1,85	8,25	0,65	25,55	137
Сочиво суво	11,95	3,13	24,28	1,46	59,18	337
Пасуљ	12,65	3,50	20,77	1,54	61,54	334
Кромпир (свеж)	76,10	1,03	2,06	0,12	20,69	91
Патлиџан (свеж)	94,22	0,51	0,90	0,36	4,01	22
Ж. — Воће						
Кајсије	84,16	0,58	0,97	0,12	14,17	61
Бадем (сув)	5,23	2,13	20,97	54,28	17,39	605
Трешње	80,78	0,54	1,13	0,74	16,81	77
Лимун	88,98	0,34	0,39	0,37	9,91	44
Урме	21,74	1,64	1,91	0,89	73,82	308
Смокове (свеже)	79,18	0,87	1,33	0,27	18,65	81
Смокове (суве)	29,00	2,79	3,44	1,35	63,42	276
Кестен	52,64	1,03	4,10	2,59	39,64	194
Лешник	6,50	2,54	16,09	62,32	12,55	636
Орах	7,18	1,65	16,74	58,47	15,96	620
Брескве	83,41	0,57	0,92	0,48	14,62	65
Јабукe	84,41	0,39	0,30	0,29	14,61	61
Грожђе	78,13	0,43	1,14	1,39	18,91	69

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

О свима овим сложеним хранљивим материјама изложеним у предњој табlici (о њиховом саставу, о њиховој хранљивој вредности, о њиховој сварљивости, и т. д.) могло би се много опширније да говори; рећи ћемо нешто опширније само о неким.

Млеко. — Све врсте млека (кравље, овчје и т. д.) садрже: беланчевина, масти, шећера и разних врста соли. — Главна беланчевина млека јесте казеин; то је она беланчевина од које при усиравању млека постаје сир; по хемијском саставу то је један фосфоро-протеид. Треба напоменути да у млеку нема нуклео-протеида (беланчевина ћеличних једара), што је од велике важности за исхрану оних болесника који пате од извесних болести где је ова врста беланчевина забрањена. — Маст млека састоји се из олеина и маргарина; кад се она лупањем издвоји из млека, добија се бутер. Разне врсте млека садрже различите количине масти; има по природи маснијих и поснијих млека. — Млечни шећер (научно лактоза) налази се у разним врстама млека у различитим количинама; има по природи више или мање слатких млека. — Од минералних супстанција има нарочито фосфата и хлорида; хлорида (натриумовог и калиумовог) има на литар млека само 1,5 до 2 грама; ово је врло важно за оне болеснике којима је уношење куњске соли забрањено, пошто млеко, у другом смислу потпуна хранљива творевина, садржи најмање куњске соли. Фосфати се налазе у млеку и као органска и као неорганска једињења: лецитина (липоида који садржи фосфор) има у литру крављег млека око пола грама. Млеко садржи врло малу количину гвожђа, око 10 милиграма на литар.

Млеко је према свом саставу потпуна хранљива творевина и нарочито подешена за исхрану одојчета, јер може да задовољи све његове потребе, бар у првој години живота; код старије деце и код одраслих не треба претеривати са искључивом млечном исхраном.

Разне врсте вештачких производа од млека, као што су кисело млеко, јогурт, кондензовано млеко, млеко у прашку, и т. д., имају хранљиве особине сличне млеку а састав им је донекле измењен тиме што садрже мање или ни мало воде, што им је млечни шећер претворен у млечну киселину, и т. д..

Сиреви. — Сир је вештачка хранљива творевина која се добија од млека; састоји се у главном из казеина и млечне масти. Хранљива вредност разних врста сирева је различита, а зависи пре свега од количине у њему садржине масти: маснији сиреви имају већу хранљиву вредност, али су зато много тежи за варење. — Млади, непреврели сиреви разликују се од преврелих сирева већим садржајем воде а мањим садржајем соли; млад

(неслан) сир, иако нема онолику хранљиву вредност као одговарајући преврео сир, погодан је нарочито за исхрану болесника којима треба дати храну без куњске соли.

Код нас се употребљавају разне врсте сирева: т. зв. српски сир, млад или преврео, справљен од крављег, овчјег или козјег млека; качкаваљ, трапист и друге врсте. — Хранљива вредност наших сирева није одређивана; она ће вероватно зависити, као и код страних сирева, од количине масти у њима.

Јаја. — Код јајета (свих врста птичјих јаја) разликујемо два дела: беланце и жуманце. — Беланце се састоји из беланчевине и минералних соли; жуманце садржи: нарочите фосфорне беланчевине, лецитин, гвожђе у облику органског једињења (хематоген), итд.

Јаја претстављају потпуно и лако сварљиву храну; сварљивост јајета зависи од степена куваности: ровито јаје сварљивије је од некуваног а још сварљивије од тврдо скуваног јајета.

Рибља јаја (кавијар, ајвар) имају сличан састав као и птичја јаја; она садрже сразмерно доста лецитина, те према томе, као и птичја јаја, претстављају хранљиву творевину врло погодну за снабдевање организма фосфором (јер, као што смо видели, лецитин је једна врста фосфорних липоида).

Употребом јаја снабдевамо наш организам и гвожђем и то у најпогоднијем облику, у облику органског једињења. — Ајвар садржи доста нуклео-протеида, из којих у организму постају мочна киселина и њене соли, зато се забрањује болесницима који болују од гихта или од уратичног камена у бубрегу (код уратичних диатеза).

Месо. — Има разних врста меса; код нас се у великој количини троше: месо домаћих животиња (говеђе, овчје, свињско; ређе бивоље и козје), месо пернате живине, рибље месо; много се мање троши месо од ракова и од шкољака. Месо разних врста дивљачи због извесних својих особина заузима посебно место.

Месо, као сложена хранљива творевина, садржи првенствено беланчевине. Од ових беланчевина једне су растворљиве у води: миоцин (беланчевина са сумпором у органском споју), миостроин (нуклео-протеид са фосфором у органском споју) и осеин (који при кувању даје желатин); друге су нерастворљиве у води: миоген (беланчевина која при кувању супе образује пену), и т. д. Сем ових беланчевина месо садржи: хемоглобина, лецитина, гликогена, млечне киселине, минералних соли и т. д..

У медицини телеће, јагњеће, пилеће, сва меса младих животиња уопште, носе назив „белог меса“; ова меса састоје се из много механичких мишићних влакана и садрже мање масти, те су због тога лакше сварљиве. — Од стране лекара бела меса препоручују се

како је мање штетна од меса одраслих животиња; стварно, по хемијском саставу ове две врсте меса су сличне, чак шта више има белних меса (на пр. телеће) која су теже сварљива од меса одраслих животиња (говеђег); исто тако бела меса садрже као и остала меса доста нуклео-протеида.

Хранљива вредност разних врста меса је различита; меса младих животиња мање су хранљива од меса одраслих животиња, зато што садрже сразмерно тежинама више воде и мање масти. — Код једне исте животињске врсте разна „парчета“ меса немају исту хранљивост: код говечета најбоља су парчета од буте и т. зв. бифтек; код телета најмекша су парчета од плећке, врата и т. зв. котлети; и т. д. — Свињско месо је жилавије и масније од других меса, због тога је теже сварљиво, али с друге стране најмање штетно за бубреге.

Месо може да се једе живо, кувано или печено (пржено). — Живо месо, према експерименталним налазима, лако је сварљиво, можда чак сварљивије од куваног меса; од лекара се живо месо препоручује код извесних болести, али при томе треба водити рачуна да се преко говеђег и свињског живог меса могу да пренесу извесни паразити т. зв. пантљичаре. — Купање и печење дају месу бољи укус; на жару печено месо има најбољи укус и најсварљивије је.

Код нас се врло много троше конзервирана меса. — Конзервирање меса може да се постигне на више начина: стерилизацијом помоћу топлоте, димљењем, сушењем, усолјавањем и смржњавањем. Код нас нарочито употребљавају димљење и сушење; сушена и димљена меса (на пр. шунка и пршута) имају врло пријатан укус: сем тога врло су хранљива и лако сварљива.

Сем мишића, од животињског тела искоришћавамо као храну унутрашње органе, уши, ноге и т. д. — Треба напоменути да сви унутрашњи органи садрже врло много нуклео-протеида, те су према томе штетнији за гихтичаре; поред тога ови органи су тешко сварљиви. Код нас се нарочито употребљавају: дигерица, бубрези, бризле, мозак, шкембе и црева. Мозак садржи доста лецитина. — Од ногу и ушију праве се питије које задрже по главно желатина. — Крв је врло тешко сварљива храна; употребљава се за справљање кобасичарских производа.

Разни вештачки производи од меса (екстракти меса, сок меса, месо у прашку, итд.), од којих неки имају несумњиву хранљиву вредност, не улазе у обзир при исхрани здравог човека; они се употребљавају код болесника у циљу обилније исхране; неки од ових продуката делују повољно на лучење пробавних сокова и потпомажу варењу.

Супа од меса има малу хранљиву вредност, а та вредност долази од присуства ма-

сти, желатина и пептона; она је корисна више због тога што повољно делује на лучење желудачког сока, нарочито на лучење желудачног фермента пепсина.

Месо дивљачи, које се још назива „црно месо“ за разлику од „црвеног меса“ питомих животиња сличног је састава и има сличну хранљиву вредност; месо већине дивљачи непријатног је укуса и тврдо; да би добило пријатнији укус и постало мекше подвргава се пре употребе маринирању (стављању у „пац“) или фазандирању (оставља се да стоји до почетка распадања). — Месо дивљачи богато је т. зв. пуринским базама од којих у организму постаје мокраћна киселина, зато је оно најштетније за гихтичаре; фазандирано месо дивљачи још је опасније, јер може да проузрокује тровања.

Месо пернате живине, нарочито пилеће и ћуреће: изврсна је беланчевинаста храна; пловчје и гушчје теже су сварљива зато што су маснија. Од живине се справљају супе и чорбе које имају особине сличне говеђој супи.

Месо од риба садржи мање нуклео-протеина и беланчевина уопште. Има маснијег и поснијег рибљег меса. Мршаве рибе су: шаран, смуђ, пастрмка и др.; дебеле рибе су: сом, кечига, моруна и др. — Рибље месо је одлична храна и лако сварљива. Лакше су сварљива поснија рибља меса.

Масне хранљиве творевине. — Од масних хранљивих творевина код нас се употребљавају као храна: свињска маст, лој, бутер, крем и биљна уља, нарочито маслинов зејтин.

Бутер је маст из млека; од свих масти бутер (свеж, нетопљен) је најсварљивији. — Крем исто тако. — Свињска маст и лој теже су сварљиви. — Биљна уља су лако сварљива.

Уопште све масти су творевине врло велике хранљиве вредности.

Жита. — Код нас као људска храна употребљавају се највише кукуруз и пшеница; мање пиринач, раж, јечам и оvas.

Жита се употребљавају у облику целог зрна (целокупног или без површног слоја) или у облику брашна. Брашна могу да буду црна или бела; прва се добијају од целокупног зрна, друга од зрна којима је површни слој (кора) претходно скинут, или просејавањем црног брашна. Разлика између ове две врсте брашна је велика, не толико што се њихове хранљиве вредности тиче колико због тога што црно брашно за разлику од белог садржи више беланчевине и минералних соли, а нарочито витамина.

Брашна се употребљавају за справљање разних врста теста и колача, хлеба, бисквита, или се додају при справљању разних јела.

Хлеб. — Хлеб (пшенични, ражни, кукурузни и т. д.) главна је храна нашег становништва; у хлебу поред нешто мало белан-

www.чешвина и соли има нарочито угљених хидрата (скроба). — Свеж хлеб је теже сварљив од „бајатог“, најсварљивији је подгрејан хлеб. — Кора од хлеба је хранљивија и сварљивија од средине. — Бео хлеб је сварљивији од црног, али зато садржи мање беланчевине (глутеина) и фосфорове соли.

За исхрану извесних болесника (диабетичара) справљају се нарочити хлебови који садрже мало скроба (10 до 40 на 100).

Поврће. — Има зеленог поврћа и сувог поврћа. — Зелено поврће (крупс, кел, боранија, млад грашак, патлиџан, разне салате, и т. д.) садржи врло мало хранљивих материја (угљених хидрата и беланчевина), па према томе има малу хранљиву вредност; употребом зеленог поврћа уносимо у организам нарочито минералне соли и витамине. Сува поврћа (пасуљ, грашак, сочиво, и т. д.) имају врло велику хранљиву вредност, јер садрже велике количине беланчевине и угљених хидрата; хранљиви састојци сувог поврћа налазе се у ћелијама са опном од целулозе, која се тешко распада под дејством пробавних сокова, зато је боље, у циљу повећања сварљивости, употребљавати суво поврће у облику пиреа.

Воће. — Разне врсте воћа врло су корисне хранљиве творевине. — Крушка, јабука, шљива, грожђе, малина, лимун и т. д., т. зв. кисела воћа, садрже у себи: разне шећере (гликозу, леулозу и сахарозу), фосфорове соли и органске киселине (јабучну, лимунску, винску, и т. д.); слатка воћа (банане, смокве, урме и т. д.) садрже врло много шећера (некад преко 80 на 100); орах, лешник, бадем, кестен (т. зв. брашњаво и зејтињаво воће) садрже доста масти и угљених хидрата.

Употребом воћа у организам се уносе сем хранљивих материја још и минералне соли и витамини; кисела воћа, сагоревајући у организму, дају карбонате који, својим присуством, неутралишу киселине које постају у организму при сагоревању беланчевине.

Сварљивост разних врста воћа је различна: грожђе, поморанџе, брескве спадају у најсварљивија воћа; јагоде и диње су теже сварљиве. — Компоти и пекмеци сварљивији су од живог воћа. Кора и кожа воћа тешко су сварљиве.

Зачини. — Паприка, бибер, лукац, сирће, слачица, рен, ванила, лорбер, першун и т. д., сви зачини уопште, употребљавају се у циљу да се разним јестивима да пријатнији укус. — Хранљиву вредност немају готово никакву; у малим количинама употребљени, делују повољно на лучење пробавних сокова; у већим количинама употребљавани дуже времена штетно делују на слузокожу желуца и проузрокују њена оболења.

Куњска со, шећер, ајвар и друге неке хранљиве творевине могу с правом да се смаграју и као зачини.

Пића. — Под овим именом подразумева се свака течност коју уносимо у организам, а која не представља неку нарочиту хранљиву вредност, због чега би је морали уврстити у хранљиве творевине у правом смислу те речи.

Вода је најглавније и једино неопходно пиће. — Вода коју пијемо не сме да садржи: ни органских материја у распадању, ни микроба, ни отровних минералних соли (олово). За воде које садрже и сувише минералних соли, нарочито кречне воде, каже се да су тешке, јер их желудац тешко подноси.

Минералне воде садрже у себи више минералних соли и гасова него обична вода; ове воде употребљавају се обично у циљу лечења. И здраве особе могу да пију минералне воде; најпријатније су за пиће минералне воде које садрже угљену киселину, то су т. зв. киселе воде (буковичка, топличка, роичка ит. д.).

Чај, кафа и разни тејови врло су корисна дијетална пића; — здраве особе могу да их пију, али треба избегавати прекомерну употребу кафе и чаја.

Вино, пиво, вино од јабука, купина, крушка; ракија и ликери спадају у т. зв. алкохолна пића. — Сва ова пића одликују се баш садржајем алкохола; сем тога садрже још и неке друге супстанције. — Вина садрже: алкохола од 40 до 130 гради на литар, винске киселине, танина, минералних соли и још других споредних састојака; бела вина садрже више киселине, а црна више танина; стара вина сдрже мање киселине и танина од младих вина. Слатка вина садрже непревредног грожђаног шећера; шампањизирана вина садрже угљене киселине.

Особине вина (њихова хранљивост и лековита вредност?) зависе пре свега од врсте за њихово справљање употребљеног грожђа и од њихове старости.

Пиво је алкохолно пиће које се добија ферментацијом јечма (или других цереалија); садржи алкохола, шећера (и декстрина), азотних материја, угљене киселине, минералних соли (фосфата), горких продуката и др. —

Вина од воћа (јабуковача и др.) садрже мало алкохола, те су зато, а и због других својих особина, препоручљива; због малог садржаја у алкохолу лако се кваре, као и сва вина безалкохолна. Ит. д.

Алкохол као храна. — Да ли је алкохол хранљива материја? О овом питању се расправљало врло много, и још се о њему расправља. Научним испитивањима утврђено је да алкохол унет у организам сагорева највећим делом, претварајући се у угљен диоксид и воду; нађено је да 1 грам алкохола, сагоревајући, даје 7 калорија, те је обзиром на то висока хранљива вредност. Алкохол дакле може да се корисно употреби у исхрани; његовом употребом можемо да уштедимо у другим хранљивим материјама. Сем тога алкохол, надражајући желудачну слузокожу, изазива обилато лучење желудачног сока. Али, све ове добре особине алкохола испољавају

www.сво.само онда кад је употребљен у малим количинама; употребљаван у већим количинама стално, алкохол је најопаснији отров за организам.

Пошто алкохол није као храна неопходан нашем организму, пошто већина људи не уме и не може да се умери у потрошњи алкохолних пића, — препоручљиво је да се алкохол односно сва алкохолна пића употребљавају само по лекарском савету. Што се тиче питања забране потрошње и продаје алкохолних пића, оно је много више социалног и економског значаја, те према томе не улази у оквир наших излагања.

Г. — Витамини

Поред беланчевина, масти, угљених хидрата, минералних соли, воде и кисеоника, — нашем организму (за његово развијање и вршење животних радњи) потребне су и извесне супстанције познатог или непознатог хемијског састава, које носе заједничко име: витамини (споредни фактори исхране или споредни фактори растења и равнотеже). Ова чињеница откривена је онда кад се покушало, у циљу експериментисања, са храњењем животиња вештачки спремљеном храном: у месту природног млека давана је младим пацовима нека врста вештачког млека, састављеног из пречишћених беланчевина, шећера или скроба и масти, са потребним минералним солима; нађено је да овако храњене животиње престају да се развијају и после извесног времена угину.

Са научног гледишта о витаминима имало би да се пише врло много, са гледишта практичне исхране само су неке научне чињенице неопходно потребне.

Витамини су супстанције чији хемијски састав још није потпуно испитан; у последње време хемијска природа неких витамина (антирахитичног и антибериберичног) приближно је утврђена и њихово изоловање и вештачко справљање донекле омогућено.

По својим особинама, витамини се деле на витамине растворљиве у води и на витамине растворљиве у мастима; једни су отпорни према кувању (термостабилни), други су разорени кувањем (термолабилни), грејањем на температури 120° готово сви витамини бивају разорени.

Витамини се налазе у разним хранљивим творевинама, биљног и животињског порекла. Али, што се порекла витамина тиче, треба нагласити да су организми виших животиња, па и човека, неспособни да сами изграђују витамине; значи да сви они витамини који се налазе у животињским хранљивим творевинама воде такође порекло из биљног света: утврђено је, на пример, да краве дају спрелећа млеко које садржи мање витамина, и то зато што се оне саме хране сувом биљном храном која садржи мање неких витамина него зелена биљна храна.

О начину деловања витамина знамо врло мало; знамо да су витамини врло активна тела, пошто своје дејство манифестују и кад су употребљени у минималним количинама: 2 милиграма витамина антибериберичног на 1 килограм ољуштеног (полираног) пиринца довољно је да спречи развијање болести берибери.

Према штетним последицама које наступају код човека кад у храни нема витамина, према резултатима добивеним експерименталним испитивањима на животињама, могуће је витамине поделити на: витамин А (или антиксерофталмични) витамин В (или антибериберични), витамин С (или антискорбутични), витамин D (или антирахитични).

Витамин А. — Недостатак овог витамина у исхрани повлачи за собом велике поремећаје и код одраслог а нарочито код младог организма: поред заустављања растења организма наступају карактеристичне болесне промене на оку, познате под именом ксерофталмија; зато се овај витамин назива још и антиксерофталмични. Сем ових поремећаја нађено је да ова авитаминоза смањује општу отпорност организма према инфекцијама, она повлачи још и смањење броја крвних плочица и црвених зрнаца. — Витамин А игра такође важну улогу у промету минералних соли, нарочито калциума: његово повољно дејство у лечењу рахитиза (поред витамина D) неоспорно је; његово повољно дејство код лечења туберкулозе произлази вероватно из те исте улоге.

Витамин А је растворљив у масти и у средствима у којима се масти растварају (алкохолу, етару и др.); његов састав нам је непознат. Налази се у многим животињским и биљним мастима; највише га има у рибљем зејтину, бутери и жуманцету; нема га ни у свињској масти ни у маслиновом уљу; има га доста у поврћу: купусу, спанаћу итд.

Витамин В. — Недостатак овог витамина у исхрани повлачи за собом тешке поремећаје не само код младих организама већ и код одраслих. Међу поремећајима најкарактеристичнији су нервни поремећаји; ови су поремећаји констатовани и код животиња (кокошију и голубова) и код људи којима је даван као искључива храна пиринач (ољуштен, полиран); код Јапанаца и Кинеза, народа који се хране готово искључиво пиринцом, ови су поремећаји врло чести и познати су као болест бери-бери, зато се витамин В назива још и антибериберични витамин.

Хемијски састав витамина В тек скоро је одређен, то је једно азотно једињење пиримидинска база са формулом $C_{17}H_{20}O_7N_2$.

Начин деловања витамина В није познат. — Недостатак витамина В (авитаминоза В) повлачи за собом, поред патолошких промена периферних живаца и нервних ћелија, још и хипертрофију и повећано лучење надбубрежне жлезде; код голубова желудачни сок

Не садржи фермент пепсин; витамин В врши повољно дејство на апетит.

Витамин В се налази готово у свим природним хранљивим творевинама; има га највише у цереалијама (пшеници, пиринцу и др.) и то у површном делу, у кори зрна; у мањој количини налази се у зеленом поврћу, јајама и др..

Витамин С. — Недостатак витамина С у храни проузрокује код човека болест скорбут, зато се овај витамин назива још и анти-скорбутички. — Ова болест показује карактеристичне симптоме: крвављења под кожом и слузокожом, и у зглобовима; сем тога појављују се код скорбутичних болесника промене на зубима и у костима: зуби лако испадају, кости постају лако ломљиве. — Болест скорбут се јавља код лађара, војника и код свих особа које дуже времена нису употребљавале свежу биљну храну; за време светског рата на солунском фронту код наших војника скорбут се појавио у великим размерама.

Хемијски састав витамина С непознат је: овај витамин је врло осетљив; на ваздуху, сушењем и кувањем лако се разорава; према дејству киселина отпоран је; раствара се у води, а не раствара се у масти. Има га нарочито у свежем поврћу и воћу; највише га има у соковима киселог воћа: лимуну, поморанци.

Начин његовог деловања нам је непознат; несумњиво је да он врши неко дејство на промет калцијума у организму.

Витамин D. — Витамин D издвојен је од витамина А, зато га извесни аутори називају витамином А¹. Недостатак овог витамина у храни повлачи за собом поремећаје у растењу младих организама, нарочито у развоју костију. Код детета ови поремећаји нарочито се изражавају и познати су као болест звана рахитизам, зато се овај витамин назива још и антирахитични витамин.

Хемијски састав витамина D најбоље је познат. По најновијим научним истраживањима утврђено је: да извесне супстанце хемијски познате (холестерол и фитостерол) изложене дејству ултраљубичастих зракова стичу особине истоветне витамину D, те према томе имају и исто лековито дејство код рахитизма. Из ових налаза изведен је закључак да је и витамин D један стерол.

Витамин D налази се готово у свим оним хранљивим творевинама које садрже и вита-

мин А; дакле нарочито га има у рибљем зејтину. За разлику од витамина А витамин D отпоран је према загревању на температури од 100° (у присуству кисеоника).

Као што се из горњих излагања види, многе природне хранљиве творевине животињског и биљног порекла садрже у себи витамин; под нормалним приликама исхрана, дакле, нашем организму није тешко да се снабде потребним витаминима. — Следећа таблица приказује најглавније хранљиве творевине обзиром на њихов садржај у витаминима:

Садржај витамина у неким хранљивим творевинама.*)

Хранљива творевина	Витамин А	Витамин В	Витамин С	Витамин D
Хлеб	+	++	—	—
Земичка	++	++	?	+
Кукуруз	+	++	—	—
Јечам	+	++	?	—
Месо	+	+	+	+
Пигерица	++	++	+	+
Бубрези	++	++	+	+
Риба	+	+	?	+
Кравље млеко	+++	++	+	++
Кондензирано млеко	+++	++	+	++
Бутер	+	++	+	—
Сир	++	++	—	—
Јаја	+++	+	—	+
Бадеми	+	++?	×	—
Парадајс	++	+++	+++	—
Боранија	+	+++	×	—
Купус (свеж)	++	+++	+++	—
Купус куван	++	++	+	—
Шаргарепа (свежа)	++	+	+	—
Шаргарепа (кувана)	++	+	+	—
Карфиол	+	++	?	—
Салата	++	++	+++	+
Грашак (свеж)	++	++	+++	+
Кромпир (куван)	+	++	++	—
Спанаћ (свеж)	+++	+++	+++	—
Јабука	+	++	++	—
Банане	?	+	+	—
Лимун (сок)	—	++	+++	—
Поморанџа (сок)	+	++	+++	—
Малина	×	×	+++	—
Кајсије	++	+	++	—
Квасац	—	+++	—	—

*) Објашњење знакова: + садржи витамина мало; ++ садржи витамина много; +++ садржи витамина врло много; — практично не садржи витамина; ? присуство витамина сумњиво; × непознато.

Les problemes de la nourriture

Dans son article consacré à ce sujet et dont le présent numéro de notre revue publie la première partie, le Dr. Miloutine Nechkovitch, professeur à la Faculté de médecine de l'Université de Belgrade, a pour objet de vulgariser les idées fondamentales sur la nourriture que la médecine contemporaine a fait siennes et dont la connais-

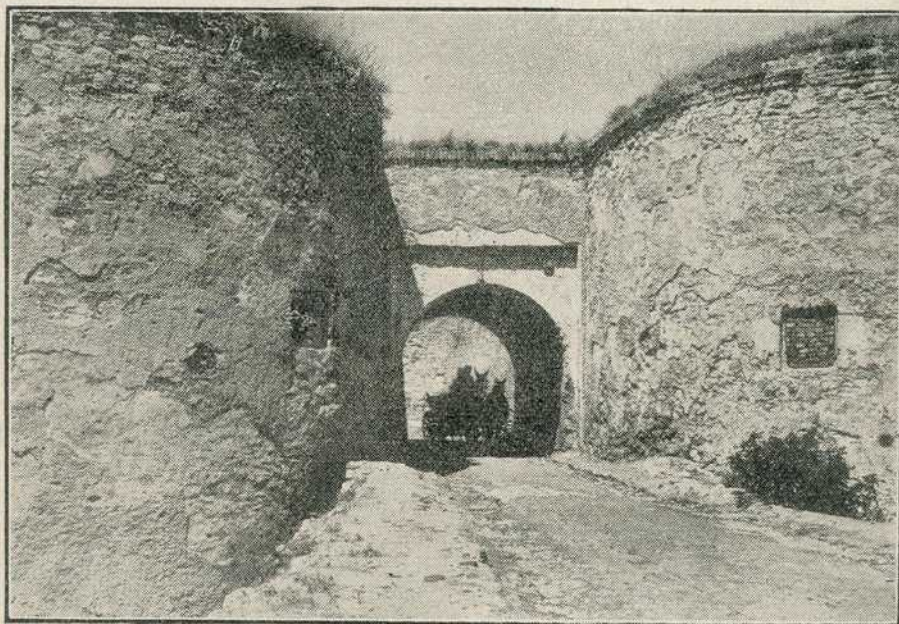
sance est de la plus haute importance pour tout le monde, et surtout pour les habitants des agglomérations urbaines où les problèmes relatifs à la nourriture revêtent un caractère particulièrement compliqué. Le Dr. Nechkovitch consacre cette partie de son article à l'analyse de la qualité des différentes matières nutritives; il passe

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

successivement en revue les substances nutritives organiques (albumines, graisses, hydrocarbures) ainsi que les substances d'origine non-organique (oxygène, eau, substances minérales) pour traiter ensuite des différentes espèces de la nourriture humaine (lait, fromages, oeufs, viande, matières grasses, céréales, pain, légumes, fruits, piemnts, boissons; — en s'occupant des boissons, il s'abstient d'aborder la question de l'alcoolisme et se borne à affirmer qu'une consommation vraiment utile de l'alcool ne saurait se faire que suivant une prescription spéciale du médecin). Ensuite le Dr. Nechkovitch traite tout

spécialement des vitamines (vitamines A, B, C et D), et examine l'influence qu'elles exercent tant sur les organismes des enfants que sur ceux des grandes personnes, les effets que produit leur absence et la façon dont elles sont réparties dans les différentes espèces de la nourriture; un tableau contenant une liste de ces dernières nous renseigne sur leur richesse respective en ces substances infiniment précieuses pour l'organisme humain et dont la découverte est une des conquêtes les plus appréciables de la science contemporaine.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Др. Милан К. Д. Главинић

Општина као регулатор грађевинско уметничког стварања у граду

У средини деветнаестог века били су заборављени и напуштени основни закони правилности код грађевинске уметности. Градови су престали бити јединствене уметничке творевине, свака за себе индивидуалитет, већ су постали обично нагомилавање људи и грађевина. У другој половини деветнаестог века хигијеничар води прву реч при изграђивању градова и нових делова у старим градовима. Град постаје здраво постројење, али без икакве нарочите лепоте и физиономије. У другој половини деветнаестог века престаје уметност грађења градова и почиње грађење улица. Све су силе употребљене да се савладају чисто техничке стране изграђивања градова; грађење улица, канализације, водовода, трамваја и т. д. За чисту архитектуру, за уметничко-организаторно продубљивање грађевина и града остајале су слабе снаге. И онда није никакво чудо што су пејзаж и архитектура, кућа и њено уређење, човек и његово занимање, престали да буду у јединственој хармонији. А чар старих, лепих градова баш је лежао у тој јединственој хармонији куће, улице, града и пејзажа.

Градска архитектура у другој половини деветнаестог века престала је да буде уметност или да важи као уметност. Она је постала техничка наука као грађење машина и геодезија. Једна обична употреба историских орнамената требала је да преставања целокупну архитектонску уметност.

Кућа и врт постали су диспаратни као и трг и монументи, као и унутрашњи простор и зидна слика. Празне и досадне као уличне слике, претрпане разним орнаментима, постале су и наше просторије за становање.

*

Џон Рескин је пророк и проповедник нове уметничке културе становања.

Тек код модерних Енглеза постало је могуће индивидуално решење сваког грађевинског задатка, јер они нису приступали решавању задатка као рутинирани практичари с једним већ готовим уметничким стилским и грађевинским програмом.

Оно што архитектури увек нов живот доноси, то је архитектонска ситуација. Природну ситуацију развијати до уметничког облика даје нам увек нешто ново уметничко у границама уметничких закона. Где недостаје ова природна веза онда се тражи ново у тзв. новим уметничким законима.

Архитектура је уметност изван наших свакодневних доживљаја. Простор и архитектонске масе су ствари, које траже више удубљивања него што се може дати у обичним слободним часовима који се поклањају уметничким делима. Простор и архитектонске масе се противе начину тумачења преко осећаја и духовне асоциације који начин тумачења даје скулптури и сликарству ипак најлепши део садржине. Архитектура захтева највеће напрезање духовне моћи претставе. Архитектура је оквир за људски живот. Али само обе појаве заједно: оквир и људски живот дају у извесном смислу пуни појам архитектуре. Архитектура као просторна уметност, уоквирава целокупан човечји живот. Не сам поглед у црквени простор, већ целокупна претстава његових просторних облика и његових пластичних телесних облика, које се једино може добити духовно, олакшава архитектонски доживљај. Огромни су захтеви ако се архитектонским претставама жели савладати цео један град.

Вештина грађења градова је најважнији проблем садашњег као и будућег уметничког грађења.

Спољашње тешкоће и препреке нису јаче и веће него у ранијим вековима, али нам данас недостаје у довољној мери усредсређена, јака, снажна, конструктивна воља за стварање јединственог уметничког организма града.

Урбанизам ствара напред за неколико генерација услове за изграђивање града услове, који су од врло велике важности.

Психички утицаји који врши лепи град и лепа варошица са својим сложеним и срећеним грађевинским масама, са својим лепо израђеним просторима улица и тргова, са својим лепо постројеним кућама и становима код нас још нису довољно уочени као један од најбитнијих услова за унпређивање народне културе. Свуда и на сваком месту најлакше на уобличен простор. Не морамо слике у галеријама тражити, књиге с песмама читати, на музичким инструментима свирати, али уобличен простор не можемо нигде избећи. На овој неизбежности, на овој присутности архитектонске форме свуда и на сваком месту оснива се неизмерна снага моћи дејствовања архитектонске форме. Из овога факта архитекте и урбанисте црпе свест о величини своје одговорности када стварају своја уметничка дела! Добро или — наказно!

www.un.org

УН
И
В
Е
Р
З
И
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
Ј
И
О
Т
Е
К
А

Стан, кућа, улична и тргска постројења играју велику улогу у нашем психичком животу. Леп и угодан стан је за све чланове, ма и најмање породице, потребна основица сваке естетске културе. Права архитектура треба сваки угао куће да начини чистим, пријатним и угодним за становање и тиме самим да отвори људима осећање за већу и праву метност. Кућни намештај, соба, кућа, улица, трг и град, све је то архитектонска форма, поред које не можемо проћи неопажено. Ове архитектонске форме увек и на сваком месту нас преображавају својим испољавањем.

Утисак стана зависи од дејства уличног простора у који се сваки час гледа и кроз који се мора стално пролазити.

За дејство уличног простора врло је важан и још недовољно упознат начин на који је површина улице подељена и изграђена.

Без неговања уметности у грађењу градова, без потстрекавања смисла за лепо у улицама, кућама и становима, нећемо никада доћи до природног и правилног цветања наше народне уметности: архитектуре, скулптуре и сликарства. Учвршћивање сопствене естетске културе морамо сматрати као највећи задатак нашег времена!

Човечји стан је најјачи васпитач масе за социјалну културу. Сви социјални утицаји духовне природе остају без икаквог дејства ако им стоји на супрот немилосрдна стварност непосредне околине појединца: ружан и нехигијенски стан, ружне и баналне и куће и улице.

У лепом граду не треба да влада само спољашња лепота: лепих простора, улица и тргова; већ у исто време и лепота станова, који су лепо постројени, здрави и пријемљиви.

Чување природних и историских лепота градова је покрет чисто социјалне вредности.

Ружноћа и недостатак карактера приватних кућа и улица логичан је производ и свуда исти, економских и социјалних услова, који излази из данашњег друштва. У данашње доба средња имућност се раширила на већи број људи, али то није донело никакав напредак у њиховом естетском образовању. Приватне куће и куће на спрат за издавање баналне су и безукусне у већини случајева. Свака фасада жели да надвиче суседну и онда ниједна више не пада у очи. Произвољне су силуете зграда, групирање маса и подела површина.

У ренесансу и бароку градови су замишљани као уметничке творевине, саткани из улице и тргова, као јединствена дела слично једној у велико постројеној палати, само што су на место уметнички поређаних дворана у палати стављени тргови, а на место добро уређених ходника имамо уметнички постројене улице!

У правом урбанизму граде се улице и тргови са кућама, а не ређају се само куће у улицама, у трговима. Природно стварање гра-

ђевинских маса и природно ређање зграда само по себи ствара просторе улице и тргове.

Прави урбанизам схвата кућу као део једне целине, улице и тргове као део околине, града, пејзажа. Модерни урбанизам куће групише, стране улица пластички раздељује, пружа могућност да се осети конструктивно осећање простора.

У урбанизму имамо у два правца рад: прво, да се нова насеља граде по извесном напред одређеном циљу, и друго, да се у старом делу града по могућности изврше што целисходније и лепше реформе.

Град није просто гомилање кућа, већ је то грађевински организам који има све потребне установе људског друштва. Ту нису само зграде за становање, установе за заједничке животе и културне потребе, већ су ту и установе за рад, за индустрију.

Сваки град добија своју особеност не од вођења улице, већ од њиховог одстојања једне од друге, од односа улице према целокупној површини, од дубине блокова, од расподеле земљишта. Рђаво изведена парцелација земљишта — што је у Београду врло често случај — ствара затим и рђаве кућне форме. Модерни лепо градови морају се одликовати јасном распоредом уличног саобраћаја, истинитошћу социјалне расподеле изграђивања, мирноћом у изради улица, тргова и грађевинских блокова, издвајањем јавних грађевина које служе као украс градовима, стварањем јавних паркова и зелених појасева итд.

Грађански градови средњег века, градови ренесансе и барока — Версај, Потсдам, Нанси, Карлсру, Копенхаген, Касел, Единбург, Батс — јесу јединствене грађевинске уметничке творевине. Ту је свака природна ситуација развијена архитектонски до уметничког облика. Ове разне архитектонске ситуације показују нов живот, дају увек нешто ново уметничко у границама уметничких закона. Средњовековни, ренесансни и барокни градови показују нам моћан утицај који може да врши у урбанизму један културни центар власти. Они нам доказују убедљивим језиком каменних споменика да је потребан један уметнички центар власти, одакле ће се управљати и контролисати целокупним уметничким стварањем градског постројења.

Данашње општине и сувише су заузеле разним економским и социјалним питањима, која неодложно чекају на своје решење и скоро никако нису могли посвећивати своју пажњу овом врло важном питању регулисања грађевинско-уметничког стварања у градовима.

Нашим новим грађевинским законом дата је могућност да и градови у Југославији постану регулатори грађевинско-уметничког стварања у њима. § 106 горњег закона предвиђа грађевински одбор који је саветодавни орган општине по грађевинским предметима. Само, што би за чланове Грађевинског одбора требало бирати људе који имају умет-

нички укус, здраву и свежу логику и независно гледање на ствари и који су путовали по страним земљама.

§ 22 грађ. закона ст. 3 даје право општини да може за поједине улице, тргове као и унутрашњост блокова и места прописати и нарочиту архитектонску обраду и тражити од пројектаната да своје пројекте саобразе тим прописима. А ст. 4 § 22 грађ. зак. предвиђа да се дозвола за зидање не може дати за оне грађевине које би ружиле слику краја, улице, места. После доношења грађевинског закона на нашим универзитетима требало би створити нарочити семинар за урбанизам, какав се већ од пре светског рата, налази на скоро свима високим техничким школама у Немачкој и преко тога стварати подмладак архитектуре урбанисте. Они ће у будућности, када буду стекли урбанистичко осећање и мишљење, такт и искуство, припомоћи да наши градови постану уметничке творевине и да постану продукти једне јединствене архитектонске воље.

У талијанском ренесансу одговарало је потпуно идеалу највишег развитка и савршенства личности да се замисли и град у целини као творевина једне конструктивне воље; да се град замисли као оптичка јединица изражавања. Још врло рано се у теоретским расправама ренесанса тражи да поједине куће буду у хармонији са околним грађевинама.

Филарете, теоретичар талијанског ренесанса, говори у опису свога пластичнога пројекта за идеалан град сфорцинду о неколиким моделима, према којима би требало подићи приватне куће у том граду. Овим је Филарете први скренуо пажњу на моделе кућа које ће доцније владаоци у 17 и 18 веку да прописују приликом изграђивања нових делова града.

Талијански ренесанс је први створио претставку о „спољњем простору у граду“ а врхунац у развоју града као уметничког дела постигнут је у бароку, јер је спољне стварање простора у бароку пренето на цео градски организам.

Као пример модерног комунално-урбанистичког управљања и надгледања грађевинско-уметничког стварања у граду износим рад комисије за фасаде у Хамбургу. Она надгледа целокупну приватну и општинску грађевинску делатност у целом Хамбургу. Комисија за фасаде може дејствовати против грађевинског плана који би умањео и покварио утисак улице, места или краја. Ако при том комисија за фасаде тражи промене које сопственика зграда лишавају законских права на искоришћавање градилишта и висине зграде, то она може предложити одговарајућу оштету. Ако се не може са сопствеником постићи сагласност о величини оштете, онда оштету одређује службена комисија за процену.

Комисија за фасаде у Хамбургу има архитектонски биро, на челу кога стоји један врло

способан архитект-уметник, и тај биро спрема и разрађује све предмете. У управљању и надгледању грађевинско-уметничког стварања у Хамбургу комисија за фасаду се руководи овим принципима: тежњом да се целисходно расподеле масе нових грађевина; да се целисходно изграђују кровови кућа; да се упросте кровне конструкције; да се створе прелазни између различитих зграда; да се солидно употребљава грађевински материјал.

Згодни би било када би наши већи градови — на првом месту Београд — додали грађевинском одбору један архитектонски биро по угледу на Хамбург, на челу кога би стајао не један технички жандарм него неки високо способан архитект урбанист. Овај би биро водио сталан надзор над извођењем регулационог плана, уредбе о извођењу регулационог плана, грађевинског правилника итд.

Биро би поред тога строго водио рачуна да се добро и корисно употреби градилиште; да се хигијенски постави кућа на градилишту и да се хигијенски расподеле простори за становање укући; да се хигијенски и беспрекорно технички зида с најмање трошкова; уз то би стално тежио да се и унутрашње и спољашње обраде зграде изведу у добрим архитектонским формама, а према жељама и потребама градиоца и према захтевима модерне хигијене и технике. Без излишних трошкова да се створе лепе, отмене грађевине, које ће хармонизирати респективном крају града.

У данашње доба „малог стана“, а не засебне куће као у средњем веку, посебним животом живи поједина стан, а никако поједина кућа. Зато је циљ је модерног урбанизма да индивидуализира уличне слике, а не слике појединих кућа. Не ствара се више појединачна кућа, већ ритмичко ређање кућа у једном блоку. Просторни елеменат модерног урбанизма је архитектонски јединствени улични фронт.

Поједина кућа третира се само као један ритмичан елеменат, као носилац од толико и толико осовина. Кућа је постала део једне више јединице: улице.

Разним конкурсима међу домаћим архитектурима могли би се добијати модели кућа за поједине улице. На тај би се начин и наши градови одликовали својим разним улицама и њиховом архитектуром.

Грађевински одбор града са својим архитектонским биро-ом је неопходни орган-регулатор грађевинске делатности у граду за грађење лепих архитектонских простора улица и тргова. Будућност Београда и осталих наших градова њихова лепота, њихова судбина, њихова срећа, зависи од тога какви ће се изградити регулациони планови, уредбе о извођењу регулационог плана, грађевински правилници и поврх свега, како ће се они спровести у живот. Оваплодити.

Уређајни основи морају се радити са пуно обазривости, јер најмањи потез, најмања

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

омашка, претварају се приликом извођења у огромне димензије и могу бити за град судбоносни, јер овде црта и слово постаје камен и гвожђе и тешко се може уклонити када се једном изгради и створи. У уредбама о извођењу регулационог плана треба спровести индивидуализирање улица облика и величине грађевинских блокова.

Грађевински правилници треба да пропису социјалан и економски повољан начин грађења.

Нови грађевински закон за целу земљу од 7 јуна 1931 год. израђен је најмодерније и даје одличне основе за развијање модерног уметничког урбанизма у Југославији.

Израда станова за масу људи с типичним основама условљава архитектонски јединствену израду фронта блока. Ова архитектонска јединственост не служи само као декоративно сретство за репрезентацију, већ је она социјална неопходност и естетска потреба.

Сам ток времена тражи грађење типских грађевина и ту можемо бојом фасаде и бојом архитектонских делова да унесемо живости и ритма.

У градовима се рачуна да је потребно просечно 85% малих и средњих станова. Мали стан би у модерном урбанизму морао давати обележје граду. На жалост, ова чињеница још није дошла до свога урбанистичког изражаја. *Модерни град мора се органиски изграђивати на малим становима.*

Проблем малих станова у модерним градовима треба у исто време решавати и с економске, са архитектонске и са правне тачке гледишта. Циљ је модерног урбанизма да се у средини социјално истог слоја малих станова практички омогући диференцирање типова. У граду не може се никако циљати у реформи становања да се уведе један једини тип становања. У пракси ћемо увек имати читав ред типова за становање и свакоме морамо посветити пуну пажњу.

Приликом решавања уметничког проблема простора сасвим природно долазимо на мисао да више малих кућа с малим становима спојимо у архитектонску целину, како би се добио већи архитектонски елемент за грађење архитектонски разрађених улица и тргова.

Ако желимо да створимо здраве станбене прилике на економски сношљивој основици, онда је један од најглавнијих захтева да се згодним распоредом улица упуту пролазни саобраћај извесним правцем — јер данашњи саобраћај и данашња саобраћајна техника битно условљавају цео скелет регулационог плана града — а између тога да се саграде улице за становање, чија је ширина условљена једино начином изграђивања без икаквог утицаја пролазног саобраћаја.

У уметничком урбанизму не може се сматрати да је уметничка творевина „град“ у свему готова, кад се исцрта регулациони план, када се построје добре уличне везе и створе архитектонске ситуације које естетски

дејствују. У урбанизму нису у питању саме појединости, већ дејство у целокупности. Урбанизам ствара оквир, даје правац за основу и за изграђивање. За испуњавање оквира и за постепено изграђивање многи су архитекти позвани и они ће у толико лепша архитектонска дела створити у колико се више и боље прилагоде општем плану.

Целе стране улице треба јединствено изградити и на тај начин ће се дати улицама поред све једноставности карактеристичан архитектонски изглед.

Подела уличног простора разликовањем на калдрму и садове је један од најјачих уметничких начина који би се могао много више изградити и дати већа архитектонска дејства него што то сада обично бива.

Простор који је између редова кућа добија свој главни уметнички изглед, своју сразмеру од ширине улице. Уз то одстојање између кућа само по себи не одлучује, иако је оно главно. Имамо ли куће са предњим вртом архитектонско дејство улице је сасвим друкчије код иначе једнаког одстојања куће. Ако је коловоз шири, а вртови ужи или ако је коловоз ужи а вртови у толико шири мења се увек архитектонско дејство улице.

Ширина улица је у високом степену естетски фактор у уметничком урбанизму.

Куће, које с пуно дражи и примамљивости дејствују т. ј. дају лепу архитектонску слику када су озидани на улици чија је ширина одређена с пуно архитектонског осећаја, могу изгубити свако архитектонско дејство ако се озидају на некој широј улици.

Она формална воља, која град уређује и која је претстављена у грађевинском одбору општине с његовим уметничко-урбанистичким бироом мора се показати и у планском ритмичком изграђивању уличног зида, ако се жели, да град као целина, као грађевински организам претставља неку велику уметничку творевину, која не постаје случајно.

Та формална воља која регулише, мора да збир од многих архитектонских појединачних комада тј. малих станова претстави као јединствено дело једне уметничке концепције, која се управља по извесном уметничком закону.

Стриктна економија простора и материјала, савршена организација унутрашњег и спољашњег простора, чија је лепота само резултат структуре прорачунате за максимум ефикасности хигијене, употребљивости и комфора, све то карактерише творевине модерне архитектуре и модерног урбанизма.

Живо осећање за ритам које с новом снагом прожима целокупно архитектонско стварање садашњице знак је новог грађевинског смисла нашег доба.

Полазећи од поједине куће ово осећање за ритам је најзад захватило и модерни урбанизам и тражи да уведе сличну ритмичку правилност и у органском просторном стварању нових улица и тргова.

www.unilib.rs

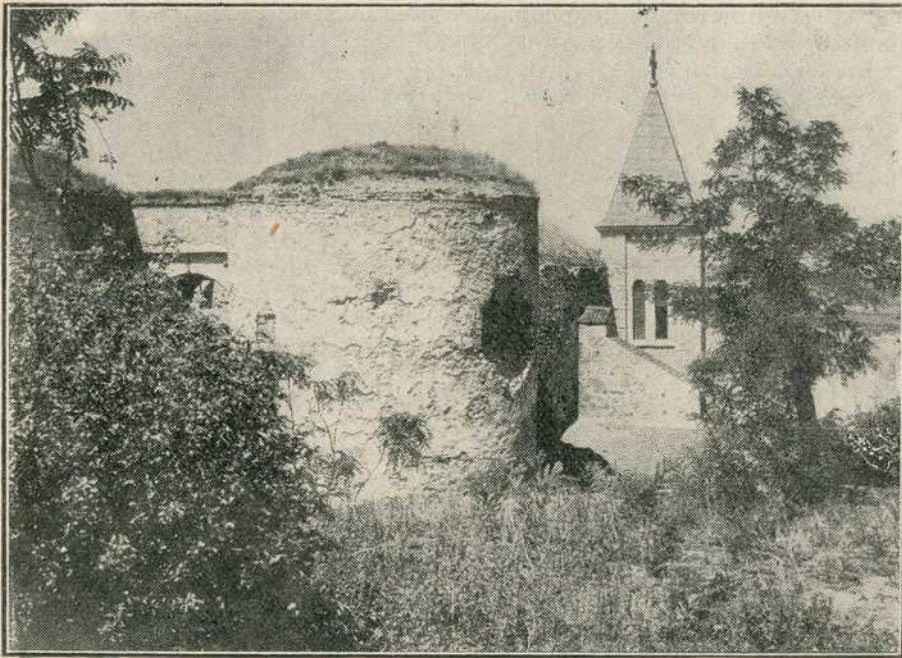
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Најважнији циљ модерног урбанизма — кога треба свака наша градска општина помоћу грађевинског одбора и урбанистичког биро-а да изведе — јесте да се основа града и план изграђивања, као саставни делови просторне функције, доведу опет до јединствености у изразу; да се уклони чисто планиметријско стварање регулационог плана. Тако би градским сликама улица и тргова била осигурана она веза, која је урбанисти-уметнику лебдела пред очима приликом њиховог стварања.

Чезња нашег времена за пречишћавањем тектонског облика, осећања за ритам у про-

стору и поново оживелог осећања за уметничке функције простора, јесу симболи новог ренесанса у урбанизму.

Не заборавимо да је неопходно да нашим градовима, а првенствено Београду пружимо на основу одличног и модерног, грађевинског закона од 7 јуна 1931 године добре Грађевинске одборе са урбанистичким бироом како би општине могле да у пуној мери спроводе у својој делатности принципе модерног уметничког урбанизма и да буду стварни регулатори грађевинско-уметничког стварања у својим градовима.

Инж. Јован И. Обрадовић,
виши саветник Министарства грађевина

Примена Грађевинског Закона на уређење и изграђивање Београда

I

Прошле године обнародован је Грађевински закон, који као општи важи за целу земљу. О овом закону било је већ говора у нашем одличном часопису „Београдским општ. Новинама” (бр. 1 од ове године), и ми смо тада изложили какве све користи има Општина града Београда од овог закона. Но да би се општина могла користити овим Законом, потребно је да испуни извесне дужности, које су јој законом стављене, па се тек по испуњењу тих дужности може у потпуности користити његовим позитивним прописима. Ово је било утврђено Уредбом, обнародованом по § 1 Грађевинског закона („Службене новине” бр. 40 од 20 фебруара 1932 год.), у којој је одређено да се и на Београд има применити први део истог Закона и да према томе има у свему да поступи по прописима првог дела овог Закона.

Од најважнијих дужности које Београдска општина има да испуни јесу: израда регулационог плана, израда Уредбе о извођењу регулационог плана и израда Грађевинског правилника за град Београд.

Да би ове радове Општина београдска могла да ради, потребно је било претходно да Министар грађевина на основу § 3 Грађевинског закона, у року од 6 месеци од дана ступања на снагу овог Закона, пропише Правилник о изради регулационих планова и Општа упутства за израду Уредбе о извођењу регулационог плана као и Грађевинског правилника.

Сад је Министар грађевина прописао Правилник о изради регулационих планова, који је обнародван у „Службеним новинама” 6 јула ове године и Општа упутства за израду Уредбе о извођењу регулационог плана као и Упутства за израду Грађевинског правилника, обнародована у „Службеним новинама” 22 јула ове године.

По овом Правилнику и Општим упутствима има сад да поступи Општина града Београда, и да приступи изради регулационог плана, односно да постојећи регулациони план Београда прилагоди новом Грађевинском закону, да за овако израђени регулациони план изради Уредбу о његовом извођењу и да изради Грађевински правилник. По § 7 Грађанског закона регулациони план Београда има бити израђен, односно прилагођен одредбама Грађевинског закона, у року од

две године од дана од када је обнародован Правилник у „Службеним новинама” т.ј. до 6 јула 1934 године, а Уредба о извођењу регулационог плана и Грађевински правилник требају бити израђени такође у року од 2 године од дана када су обнародована Општа упутства т.ј. и Уредба и Грађевински правилник требају бити израђени најдаље до 22 јула 1934 године.

Према томе, Општина београдска треба сад да приступи радовима који су потребни, да се претходно постојећи регулациони план Београда, који је израђен не као целина, већ из неколико делова, прилагоди Грађевинском закону а по прописаном Правилнику о изради регулационих планова, и да за такав регулациони план изради Уредбу о његовом извођењу. У исто време Општина треба да приступи одмах изради Грађевинског правилника за град Београд а који има да буде завршен у исто време кад и регулациони план и Уредба о његовом извођењу.

Да би се видело шта се све има радити и какви се послови имају радити, овде ћемо изнети главне принципе по којима се имају радити ови т.зв. уређајни основи: регулациони план, Уредба о његовом извођењу и Грађевински правилник за град Београд.

I РЕГУЛАЦИОНИ ПЛАН БЕОГРАДА

Београд је имао ту судбину да су за њега рађени регулациони планови тек онда, када је већ био у главном озидан — изграђен — и то обично делимично — на парче. Регулационе линије за поједине делове Београда, кад веће а кад мање, повлачене су на тај начин, што су одређиване према већ на терену обележеним и делимично изграђеним улицама, које су у већини случајева подизане на парцелисаним пољопривредним имањима, а које су постављане и по положају и по ширини са свим произвољно и без везе са регулацијом која је до тог парцелисаног земљишта изведена. И ако је у Београду грађевински реон неколико пута одређиван па чак и обележаван на терену, и неколико пута прошириван, ипак све то није могло да спречи да се Београд подиже и иза тако утврђеног реона. Подизање Београда иза одређеног грађевинског реона било је обично без икаквог реда и без икаквих грађевинских прописа, но већином онако како је власницима тих околних зем-

вишња било потребно, углавном из чисто спекулативних обзира. Томе је главни узрок био, што ни пре рата, а такође ни после рата, није уопште било никаквих законских прописа, како се треба подизати и уређивати и онај део Београда који се налази иза утврђеног грађевинског реона а на самом општинском атару! Још мање је било прописа за оно земљиште које је било на граници суседних општина или за оно земљиште које припада суседним општинама. Ово земљиште суседних општина, које се граничило са атаром Општине града Београда, почело се такође нагло изграђивати и нова насеља подизати а нарочито сад после рата, услед наглог развијања Београда. Ово суседно земљиште се изграђивало увек и потпуно без икаквих прописа како у погледу уређења, тако и у погледу подизања грађевина. Међутим, у овом погледу ишло се још и даље па су и у самом Београду подизане зграде које не би требале да се подижу ни у најзабаченијим селима Југославије. За ово је најбољи пример т.зв. „Јатаган мала“ која још и сада постоји и „Пиштољ мала“ која је хвала Богу ту скоро срушена.

Док се пре рата успело да се донесе (1896 год.) Грађевински закон за Београд у границама када је Београд био само до Славије, и то само за подизање зграда, не водећи рачуна о самом уређењу и регулацији и изван утврђеног грађевинског реона, дотле се после рата тек 1929 године успело, да се доношењем Закона о атару Општине града Београда и о мерама за изградњу Београда и околине, у неколико регулишу питања уређења и дела Београда изван грађевинског реона и оног земљишта које је припадало суседним општинама. Тек новим Грађевинским законом од 1931 године решено је и питање уређења земљишта ван грађевинског реона па и земљишта суседних општина. Све је то стављено на једну солидну основу, по којој се сад може радити у смислу прописаног Правилника о извођењу регулационог плана и општих упутстава за израду Уредбе о извођењу регулационог плана и Грађевинског правилника.

Но и ако је Законом о атару Општине града Београда обухваћено и уређење Београда и ван грађевинског реона и на земљиште које припада суседним општинама, опет није поступљено по самом Закону, и није израђен регулациони план за овај део а ни за онај који је ушао у грађевински реон, који припада суседним општинама, и који треба да уреди Општина београдска. Исто тако нису прописане ни Уредбе, које би имале да даду правац како се има уредити земљиште иза грађевинског реона и новог атара а које припада суседним општинама.

Граница атара Општине града Београда Законом о атару од 1929 год. проширена је на исток, преко атара општине села Вишњице и Миријева до Миријевског потока, од његовог ушћа у Дунав (према острву „Хуји“), до самог села Миријева; преко атара општина

Мали и Велики Мокри Луг до иза Пашине чесме на Смедеревском друму и Милиног потока; затим овим потоком преко Цветанове ћуприје на Мокролушком потоку и путем иза Маринкове шуме до раскршћа са Кумодрашким путем и атаром, и даље преко атара општине села Кумодража до иза 9-ог километра старог Крагујевачког друма (на километар и по од пута Милошевац—Бањица). Јужна граница атара општине Београда иде од 9-ог километра Каљавим потоком између села Бањице и Јајинаца, обухватајући село Бањицу у атар Општине београдске, за тим на највишу тачку Голиног брда а од ове до барутног магацина у Раковици поред Раковичке шуме, која улази у атар београдски, и даље на раскршће пута Београд—Раковица за манастир Раковицу и Кнежевац. Одавде граница иде око дворске баштоване преко железничке пруге Београд—Ниш до близу села Кнежевца па на гребен више Раковичких кречана које улазе у атар Општине београдске; за тим граница атара иде поред Кошутњака, Липака и Репишта и долази до самог села Жаркова, па путем Београд—Лазаревац до Белих Вода до на један километар југозападно од водоводних инсталација. Одавде граница иде на запад право на Саву и завршава се више стругаре „Макиш“ и више горњег краја Аде Циганлије. У овај нови атар улазе и острва: Циганлија, Ратно и Хуја.

За овако проширен атар Општине града Београда, који је повећан у површини за више од три пута (од 2480 хектара колико је Београд имао у старим границама, на 7640 хектара колико сад има), требало је прво утврдити грађевински реон, који је Законом о атару града Београда био утврђен само за део око Дедиња до железничке колоније у Раковици. До доношења Закона о атару Грађевински реон за Београд био је одређен за део који на истоку обухвата до Лаудановог шанца од Дунава до Смедеревског друма и од овог старом Реонском улицом која је ишла Чубурским потоком до састава са Мокролушким потоком код Топовских шупа. Јужна граница грађевинског реона простирала се од ушћа Топчидерске реке, Топчидерским друмом до Топчидерске цркве, друмом поред цркве за Дедиње до болнице Женских лекара, улицом Леди Каудри до касарни на Бањичком брду, па улицом Бањички венац преко општинског расадника до везе са новим друмом Београд—Авала до састава са одређеним грађевинским реоном код Топовских шупа на саставу Чубурског и Мокролушког потока. После доношења Закона о атару града Београда прошириван је грађевински реон на југу за део око Чукарице до пута за Жарково преко Михаиловца за који је део израђена први пут и регулација Чукарице и доњег дела Михаиловца и на истоку за део Смедеревским друмом до Цветкове механе, Господарским путем (ул. Господара Вучића), јужно од Чубурског потока преко Пашиног брда,

WWW.LJNLIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Душановца до Вождовца (стари Крагујевачки друм) за који је израђена и регулација али грађевински реон још није дефинитивно одређен.

За део Београда од ушћа Топчидерске реке — односно од Топчидерског друма код Господарске механе до Фабрике шећера ка Топчидеру и Дедињу преко Бановог брда према Жаркову, Кошутњаку, Раковици и Кнежевцу, за које земљиште није још одређен грађевински реон, није такође израђен ни регулациони план. Тако исто за део Београда од Бањичких логора ка селу Бањици и Јајинцима није још израђена регулација, нити одређен грађевински реон. За знатан део овог земљишта нема још ни израђених ситуационих планова на којима би се пројекат генералног регулационог плана могао радити.

По члану 5 Закона о атару Општине града Београда, општина је требала да ново одређени атар општине, подели на зоне према самој намени и потреби изградње тих зона, и да изради Уредбу о тој подели атара на зоне и о проширењу садашњег грађевинског реона Београда у обиму новог атара. Ову Уредбу општина ни до данас није још израдила, као што није проширила и потпуно одредила грађевински реон у обиму атара.

Тако исто по ставу 3 чл. 5 Закона о атару општина је требала да изради *Грађевинску уредбу* за оне делове атара, који не буду ушли у грађевински реон града Београда, по којој се могу подизати грађевине на тим деловима атара а према намени по зонама како је то у ставу 2 истог Закона одређено. Ни ову Уредбу општина није још стигла да изради.

Сем тога по чл. 6 Закона о атару, требала је да се пропише Грађевинска уредба о техничкој изградњи насеља ван атара Општине града Београда, на простору суседних општина, а нарочито дуж главних друмова, који воде у Београд. Овом Уредбом требао се одредити простор и начин за пошумљавање околине Београда. Ни ова Уредба није још израђена.

Према томе прописи Закона о атару решили су само питање атара а међутим нису могли још решити питања која су у вези са уређењем и подизањем Београда, јер овим Законом није остављен и рок у коме се ова питања: одређење грађевинског реона, поделе атара на зоне и израде потребних уредаба о уређењу и изграђивању Београда и најближе околине, имају решити и израдити.

Тек доношењем новог Грађевинског закона и сад обнародовањем Правилника о изради регулационих планова и Општинских упутстава о изради Уредбе о извођењу ових планова и грађевинског правилника, одређени су, поред детаљних одредаба о свима пословима који се имају извршити односно уређења и изграђивања насеља, још и начин на који се ови послови имају вршити и рокови у коме се сви они у потпуности имају извршити. Док се Законом о местима од 1866 и 1885 г. по коме су

се до сад радили регулациони планови у Београду, а такође и овим Законом о атару Београда из 1929 год., није одређивало шта се све има радити и како се имају радити регулациони планови, дотле се новим Грађевинским законом и сад Правилником о изради регулационих планова и Општинским упутствима за израду Уредбе, детаљно утврђује и одређује како се регулациони планови имају радити, шта имају садржавати и на какве се обзире и услове има обраћати пажња при овом раду. До сада се није тражила Уредба о извођењу регулационог плана а сада је и она потребна да би се регулациони планови што боље и што потпуније могли претставити, разумети а према томе боље и применити.

Овим Грађевинским законом, Правилником и Општинским упутствима први пут су код нас дати прописи за израду регулационих планова обзиром на савремене прописе и захтеве науке о уређењу, подизању, проширењу, побољшању хигијенских услова и улешавању насеља, познате под општим именом науке о Урбанизму, и овим је прописима и захтевима сад и код нас дата законска санкција. Од сада ће се и код нас морати водити рачуна о Урбанизму и све радње које се имају извести приликом пројектовања и извођења регулације морају се ставити на научну основу која има и код нас да покаже боље резултате него што је било досад, када се радила регулација без икаквих прописа или са недовољним, непотпуним, неодређеним и несистематски обрађеним прописима, који, и кад су унеколико постојали, нису имали никакву законску подлогу на основу које би се могли захтевати и по којима би се морали сви управљати. Зато се и дешавало често да се извесне регулације пројектоване по извесном програму, ускоро мењају да од њих не остане никаквог трага. За ово је најбољи пример израђени пројект регулације града Београда на основу међународног конкурса, за који је потрошено више милиона динара, али који нити је потпуно био израђен, нити је оно што је било израђено могло да се одржи и да се по тако израђеном плану поступи.

Нов Грађевински закон у § 4 прописује шта регулациони план има да одређује према месним приликама и потребама. По овим прописима регулациони план Београда мора да одређује:

- 1) *грађевински реон* са границама ужег и ширег реона;
- 2) *заштитни појас*;
- 3) *регулационе линије* улица и путева (са ознаком њихове ширине), тргова, тротоара, водовода, вртова, као и регулацију места на којима се комуникације укрштају;
- 4) *грађевинске линије* зграда, где ове отступају од регулационе линије;
- 5) *правце и потребно земљиште* за железнички, трамвајски, водни, аутомобилски и ваздушни саобраћај;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

генералне и нивелационе коте улице, тротоара, тргова, путова и других комуникација (нивелациони план);

8) површине за становање, трговину, индустрију, војску, игралишта, паркове, гробља, вртове, шуме, поља итд.;

8) грађевинске зоне обзиром на саму густину насеља, начина изграђивања и висину зграда (густо, средње и ретко насеље);

9) места за јавне грађевине.

Овим прописима сад је потпуно јасно одређено шта регулациони планови има да одређују и шта све има да садрже, да више не би било разних мишљења и тумачења, која су учинила да су досадашњи планови били обично непотпуни и неодређени, што је било само на пуну штету правилног регулисања и изграђивања Београда.

Према овом законском захтеву сад Београд треба да добије свој нови регулациони план који ће потпуно одговарати савременим урбанистичким прописима, јер мора садржавати све оно што је напред одређено, као и испуњавати све оне потребе и захтеве који су у вези са њима.

Да би се могло приступити изради регулационог плана Београда морају се претходно прикупити сви они подаци и решити сва она питања која су обухваћена новим правилима о изради регулационих планова. На прво место долази припрема ситуационих катастарских планова за израду генералног регулационог плана Београда, да би се одмах после њега могло приступити изради детаљних регулационих планова. За израду генералног регулационог плана могу послужити садашњи планови које Општина има у размери 1:2500 и 1:500 као и они које ће, допунама са новим катастарским снимањем, припремити за ове радове.

По чл. 5 Правилника о изради регулационих планова генерални регулациони план треба да буде израђен на једном листу, да буде прегледан за цео ограничени атар и да се према томе одреди размера у којој овај генерални — прегледни — регулациони план има да буде израђен.

Поред припрема за израду генералног регулационог плана Општина треба да приступи изради једног програма по коме ће се радити нов — потпун — регулациони план Београда у проширеном атару. По чл. 12 Правилника о изради регулационих планова одређено је, ко овај програм има да ради и како се треба да ради.

Овај програм може се радити од стране Грађевинског одбора, ако је овај састављен од стручњака који су у стању да овакав програм саставе и ако имају времена да се поред редовних послова, баве овим питањем и решавањем свих потребних питања која су у вези са уређењем, подизањем, асанацијом, проширењем и улепшавањем Београда. Како су ово сад крупна и важна питања која се мо-

рају стручно и зналачки расправљати, то се у Београду Грађевински одбор не може бавити и овим радом, и с тога је потребно да се образује један ужи одбор који ће сам или путем анкете од претставника стручних техничких, социјалних и др. заинтересованих установа, израдити један потпун програм по коме се има радити генерални — прегледни — план Београда и који ће служити као основа за израду детаљних планова.

Овим програмом по чл. 12 Правилника има да се у главном одреди:

1) Граница регулационог плана, у којој се има налазити грађевински реон и заштитни појас, као и оно земљиште које се може обухватити регулационим планом за нарочите потребе и друге сврхе (као што су творнице које шире смрад и нечистоћу, крчане, цигане, кланице, земљиште за пољопривреду итд. по ставу 2 § 5 Грађевинског закона а у границама атара општинског;

2) Грађевински реон са границама ужег и ширег реона по § 13 Грађевинског закона.

3) Заштитни појас по § 17 Грађевинског закона и места на којима се имају подизати јавни садови и друга зеленила (§ 18), по могућству, повезана зеленилом у средини града;

4) Површина земљишта на којима се могу подизати зграде за становање, трговину, индустрију, војне потребе, игралишта, паркови, гробља, вртови, шуме, поља итд.;

5) Грађевинске зоне по § 14 Грађевинског закона;

6) Делови града који су од историјског или уметничког значаја, као и грађевине које се требају нарочито сачувати по § 24 Грађевинског закона;

7) Места за јавне грађевине;

8) Решења, правци и потребно земљиште за железнички, трамвајски, водни, аутомобилски и ваздушни саобраћај.

За решење напред изложених питања потребно је да Београдска општина прикупи податке и то:

а) географске услове у погледу постојећих насеља и избора места за ново насеље, или за проширење постојећег насеља: да ли одговара и може ли одговарати свима савременим захтевима изграђивања, или насеље треба напустити да би се у његовом проширењу или у његовој подесној близини могло подићи ново насеље, које ће испуњавати све потребне захтеве економичније и боље но што би се то могло постићи у старом насељу. Затим треба дати ближи опис положаја и облика земљишта на коме се насеље налази или ново има подићи као и податке о његовом геолошком склопу и климатским приликама;

б) о прираштају стоновништва и густини насељености која постоји и која се предвиђа за извесно време а распоређено у густом, средњем и ретком насељу;

в) о трговини, индустрији, занатству а нарочито која је од ових грана привреде у предућству и на које се развијање има даље обратити нарочита пажња;

г) о постојећем саобраћају, као и о оном који се може очекивати у најближој будућности пошто се у главним линијама утврде главне саобраћајнице које треба да служе транзитном (пролазном) месном саобраћају и одреде друге централне, периферијске и радиалне саобраћајнице, за олакшање главног саобраћаја, а све обзиром на одређена места за пијаце и тргове по врстама намене и ради саобраћаја између њих и одређених места за железничке и паробродске станице и друга важна скупљајућа места;

д) о постојећем водоводу и канализацији и евентуалним изменама и допунама ових. Ако ови објекти не постоје или постоје само делимично, онда у програму дати потребне податке о главним спроводницама за канализацију и водовод, којим улицама треба их спровести, као и начин на који се ови радови намеравају изводити;

ђ) о грађевинском материјалу који се за грађење може употребити, место на коме се налази, и да ли се у многоме са стране доноси;

е) о финансијској могућности извођења појединих радова на уређењу и регулацији насеља и подизању и одређивању водовода и канализације као и о правцу у коме се ови радови имају даље развијати;

з) о оснивању и развијању насеља и изгледима за даље развијање и напредовање.

То су у главном изложене опште одредбе које треба програм да садржи и податци који треба да се прикупе, да би се могло приступити изради регулационих планова.

Поред ових одређења и података, за Београд специјално треба да се реши питање саобраћајне везе са Земуну и Панчевом и железничког саобраћаја у самом Београду и у његовој најближој околини, а које питање ево већ за више од 10 година није још решено. Ово питање железничког саобраћаја сад је најважније и најактуелније, јер се без њега не може приступити изради дефинитивног регулационог плана, пошто би регулација израђена без утврђеног железничког саобраћаја морала да се у скором року мења, као што се је и до сада у неколико пута, само због непотпуно решеног железничког саобраћаја, регулација Београда морала мењати, што је било увек на штету уређења Београда и општинских интереса.

Осим тога програмом за уређење Београда треба да се реши питање уређења и изградње насеља ван атара Општине града Београда, на простору суседних општина, за које је већ требало да буде по чл. 6 Закона о атару Београда израђена Грађевинска уредба о техничкој изградњи тих насеља, а нарочито дуж главних друмова, који воде у Београд. Ова Уредба не може да се изради док ситуациони планови и за те делове не буду изра-

ђени и не буду готови регулациони планови за цео атар Београда. За Београд је од нарочите важности уређење и пошумљавање земљишта на атару суседних општина и дуж главних путова, јер се сад ово земљиште интензивно изграђује без икаквих прописа. Ово је нарочито важно за пут Београд—Авала који је сад потпуно модерно саграђен а на самој Авали отворен народни парк са знатним новчаним жртвама, али поред кога се пута и у подножју саме Авале подижу грађевине без икаквих техничких и хигијенских прописа и које само руже околину и штете угледу Београда. То исто важи за Смедеревски, Вишњички и Шабачки друм поред којих се такође подижу зграде без икаквог реда, сигурности и изгледа.

Кад општина прикупи изложене податке, онда треба да приступи решењу напред одређених питања и то:

1. *Одређење границе регулационог плана* у којој се има налазити грађевински реон и заштитни појас, по т. 1. чл. 12 Правилника о изради регулационих планова. Као граница регулационог плана сматра се она граница која обухвата цео терен на коме општина намерава да контролише извођење регулације и да одобрава парцелацију земљишта по § 54 — § 56 Грађевинског закона. У овако утврђеној граници има да се налази грађевински реон са одређеном границом за ужи и шири реон, заштитни појас са пошумљавањем, као и оне површине ван грађевинског реона и заштитног појаса до граница атара, ако се грађевински реон не простире до самог општинског атара. За ове површине ван грађевинског реона и заштитног појаса треба да се одреди, по ставу 2 § 5 Грађевинског закона, начин подизања грађевина, ако се одобри да се и на овом делу могу подизати грађевине, као и да се одреде површине, које ће се искористишавати у пољопривредне и друге сврхе, а све обзиром на будуће проширење грађевинског реона Београда.

Одређење границе регулационог плана за Београд претставља врло важно и тешко питање, чијем решавању треба што пре приступити и са што више потребних података, јер од њега зависи у главном, у коме ће се правцу будући Београд ширити и развијати, како ће се подизати и изграђивати и на коју површину намерава Општина да прошири своју грађевинску власт у погледу подизања грађевина и уређења Београда и најближе околине.

2. *Одређење грађевинског реона* у коме се Београд има стварно да насељава, подиже и уређује за извесан број година а с обзиром на стварну потребу према развиту насеља и порасту становништва, као и на финансијску моћ Општине за извођење комуналних радова у тако ограниченом грађевинском реону. За Београд има сад да се реши једно врло важно питање, које је решавано дуго низ година, али које се дефинитивно није ни до данас могло решити. Нови Грађевински

www.закон.рс одређено тражи постављање и одређење грађевинског реона и о њему се сада мора донети решење, које ће за извештај број година бити дефинитивно.

Као што је поменуто напред, питање грађевинског реона Београда није се могло решити дефинитивно због тога што није било законске могућности за одређење начина грађења иза грађевинског реона, већ се оставило да се овај део подиже без икаквих прописа и да се реон проширује после извршеног изграђивања. Сад је Грађевинским законом одређено како ће поред грађевинског реона, да се утврди и начин подизања и изграђивања и ван грађевинског реона, ако се усвоји, да се и за овај део, из било каквих разлога, одобри нарочити начин за подизање грађевина, а не остави се, да се овај део употреби само за пољопривредне сврхе или за пошумљавање. Осим тога новим Грађевинским законом одређено је (§ 13) да се грађевински реон има да састоји из два дела и то, један део т.зв. *ужи реон* треба по правилу да обухвати већ изграђени и насељени део града а други део т.зв. *шири реон* треба да обухвата још неизграђени и ненасељени део града. Но приликом израде регулационог плана могу се границе ових реона одредити и без обзира да ли су они и у колико изграђени и насељени. По § 47 предвиђено је да се све земљиште у ужем грађевинском реону, ако је по регулационом плану предвиђено за зидање и ако одговара општим захтевима Грађевинског закона, Уредбе о извођењу регулационог плана и грађевинског правилника, може употребити за градилиште, а земљиште у ширем реону, и ако иначе задовољава опште услове, може постати градилиштем тек онда, када га Општина за такво прогласи. Ово проглашење земљишта у ширем реону за градилиште Општина ће вршити допуном Уредбе о извођењу регулационог плана а према потреби и развиту насеља, утврђиваће ред по коме ће се проширивати ужи реон и поједини комплекси у ширем реону изграђивати и насељавати.

Према овим прописима за ужи и шири реон и за градилиште, има се утврђивати грађевински реон и извршити подела: *на ужи реон*, у коме све земљиште, које одговара прописима Грађевинског закона и грађевинског правилника, постаје градилиште на коме се по утврђеној регулацији може градити, и *на шири реон*, на коме се не може градити, док општина не прогласи да и то земљиште у ширем реону може постати градилиштем и да се на њему може градити.

За Београд, овакав какав је сад, раширен, растркан и са зградама подигнутим скоро по целој територији новог атара, тешко је одредити грађевински реон. Још теже је решити које делове треба узети у ужи реон т.ј. у коме се грађење може и даље вршити а које делове за шири реон т.ј. у коме се грађење не може више вршити, док се претходно не изгради

бар приближно ужи реон, па да после општина проширује овај и на шири реон. Ово је за Београд такође једно крупно и тешко не само урбанистичко него и економско-социјално питање, од кога на првом месту зависи будућа грађевинска политика Београда.

По новом Грађевинском закону, за ужи реон Београда, Општина има да води бригу о свима општим и комуналним питањима а о ширем реону не мора да се брине догод и овај реон не уђе у ужи реон. Како је досад општина већ предузела извесне обавезе према свима крајевима, на којима је почело зидање, то би сад тешко могла напустити те крајеве, где је зидање већ делимично извршено и оставити их ширем реону, на коме се зидање не може више вршити. Сад је врло тешко одредити границу између ужег и ширег реона и ово ће питање за Београд бити једно од најделикатнијих, али се оно ипак мора решити. За Београд треба да се нађе такав начин изграђивања који ће задовољити стварне потребе Београда у једном ужем реону, а оставити могућност подизања и околних већ започетих насеља, која се имају под нарочитим условима подизати, а о којима општина мора и даље водити рачуна. Само сад то треба обазриво и мудро решити према стварној потреби општине и грађана, према финансијској могућности извођења потребних комуналних радова и према одређеним прописима новог Грађевинског закона, Правилника о изради регулационог плана и општим условима за израду уредбе о извођењу регулационог плана, а који прописи дају општини потпуну слободу у решавању ових питања, али само под условом да ова одређена питања мора решити у року који јој је Грађевинским законом дат.

3. *Одређивање заштитног појаса*. Постављање заштитног појаса око грађевинског реона има два циља: прво да ограничи на сигуран начин земљиште које је грађевинским реоном одређено за изграђивање, од даљег проширења и безвласног грађења, и друго: да се у већој површини добије извор чиста и здрава ваздуха и што боља заштита од ветрова. Заштитни појас може да се постави и између ужег и ширег реона где се за то треба укаже и где се може извести. У Београду постављање Заштитног појаса такође је један проблем који се има решити кад и одређење грађевинског реона и подела на ужи и шири реон. На старом београдском атару већ је почето делимично пошумљавање, које се мора узети у обзир кад се буде одређивао Заштитни појас. Као што се не може одредити јасна граница између ужег и ширег реона у Београду, тако исто не може се одредити потпуна граница Заштитног појаса онако како је Грађевинским законом прописана. Заштитни појас у Београду мора бити на тај начин одређен, што ће се већ образоване групе зеленила по могућству повезати са већим алејама или засађеним булеварима, или новим

группама зеленила, којим ће одвајати одређене границе између ужег и ширег реона, или које ће бити ван границе овога а на земљишту, које ће имати да се сачува од даљег изграђивања за извесан број година. Ширина заштитног појаса зависиће од економских и финансијских прилика Београдске општине. Уколико су већи комплекси земљишта који се могу добити у реону, на граници реона или и ван овога, утолико ће корисније бити за Београд и његову будућност. Ова земљишта не морају сва бити пошумљена, већ могу бити остављена слободна за паркове, баште, вртове за цвеће или за пољопривреду.

Стварањем вртарских насеља у најближој околини ужег грађевинског реона, са нарочитим прописом за већа градилишта са малим размером искоришћења земљишта за зидање, такође се могу створити особени заштитни појасеви који ће врло корисно послужити. Тако исто на садашњим већ парцелисаним земљиштима са малим — ситним парцелама могу се створити повољни услови за зеленило са мањим искоришћењем земљишта за зидање или у њиховој најближој околини, стварањем мањих површина за паркове, баште и томе слично.

Рационалним решењем стварања зеленила у Београду и око око Београда учиниће се једно крупно дело, за које ће доцније генерације благосиљати ствараоце, и уживати праве користи од тога рада.

4. Утврђење главних саобраћајница кроз Београд, око Београда и у вези са околним насељима.

И ако Београд има у главном решено питање главног саобраћаја опет је потребно извршити ревизију овог саобраћаја с погледом на искоришћење улица и путова за трамвајски и аутомобилски саобраћај. Досадашње решавање саобраћаја у и око Београда није вршено обзиром на целину коју Београд сада заузима или на коју ће се Београд простирати на сад проширен атар, већ делимично како је рађен регулациони план на парче и без икакве везе са најближом околином. Тако су повлачене и главне саобраћајне улице. Зато овај саобраћај није рационално изведен и мора се ревидовати, а нарочито у односу на нови железнички саобраћај који се има извести у и око Београда, као и на аутомобилски и трамвајски саобраћај у вези са околним насељима. Ово питање не треба да се решава на парче и лаички како се до сад решавало, услед чега ми у ствари и немамо правилно распоређеног и рационално изведеног саобраћаја у Београду.

5. Грађевинске зоне — врсте насеља. Пошто се утврди граница регулационог плана и грађевински реон (ужи и шири, заштитни појас и главни саобраћајни правци) има се приступити повлачењу регулационих линија главних и споредних улица у колико оне

нису утврђене постојећим регулационим плановима или уколико је потребно да се изврши измена и допуна регулационих планова по новом програму и саобраћајним правцима. Овом приликом има да се изврши подела на грађевинске зоне — врсте насеља — према одређеној норми у Грађевинском закону за густо, средње и ретко насеље. Ова подела може да се изврши по површини која треба да се расподели на делове града према прописима датим у Правилнику за израду регулационих планова, где је то могуће, или по улицама. За Београд ова подела у главном делу већ озиданог Београда не може се извршити потпуно по површини већ се мора извршити делимично, уколико је могуће, у мањим површинама и по улицама, тако да се за сваку улицу понаособ има вршити одређивање у којој грађевинској зони — врсти насеља — треба респективна улица да се одреди. При овоме раду наићи ће се на многе тешкоће, због чега се неће моћи у свему применити одредбе Грађевинског закона, па ће се у извесним случајевима морати од њих и отступити. Због тога ће се утврдити и извесне врсте насеља које ће бити специјалне за извесну улицу или део насеља Београда, а које се имају утврдити Уредбом о извођењу регулационог плана и Грађевинским правилником. Одређивањем грађевинских зона има се за сваку улицу одређивати густина насеља која се за једну зону или једну улицу има утврдити, према важности зоне или улице, према броју становника који ће насељавати зону и према искоришћењу земљишта за изграђивање. Према утврђеним подацима о густини насељавања за сваку зону имају се одређивати висине зграда у појединим улицама и искоришћење земљишта за подизање зграда у двориштима.

Одређење грађевинских зона за Београд претставља такође једно од значајнијих питања уређења Београда, а према већ изграђеним улицама претставља и једно од најтежих питања, која се у вези са израдом регулационог плана има решити, и од чијег успешног решења зависи правилно изграђивање Београда.

Решавањем напред истакнутих питања у погледу одређивања граница регулационог плана, грађевинског реона, заштитног појаса, саобраћајних веза и грађевинских зона, решавају се главна питања израде регулационог плана Београда, коме се сада мора што пре приступити, када су одређене законске санкције за све ове врсте радова и када је одређен рок до кога се ови радови морају изградити.

По Закону је предвиђено да се са израдом регулационог плана има изградити и нивелациони план Београда, који је саставни део регулационог плана, те ће се и ово важно и потребно питање, које се до сада у целини није могло никако решити, морати узети у рад и једном скинути са дневног реда.

Како је по новом Грађевинском закону предвиђено да сваки регулациони план мора имати своју Уредбу о његовом извођењу, то

ће у нашем идућем чланку бити говора о овој Уредби о извођењу регулационог плана Београда.

Application de la loi sur les constructions à l'organisation de Belgrade et aux constructions dans cette ville

Par l'ing. Yovan I. Obradovitch,
conseiller supérieur au Ministère des Constructions

L'année dernière, la Loi sur les constructions, se rapportant au pays tout entier, a été publiée. Suivant les dispositions du § 3 de cette loi, le Ministre des Constructions a édicté, le mois dernier, un *Règlement relatif à l'élaboration des plans de régularisation* et des *Instructions générales pour l'élaboration du Décret-loi relatif à l'application du plan de régularisation, ainsi que pour l'élaboration d'un règlement relatif aux constructions*. D'après les dispositions de la loi et d'après celles du Règlement et des Instructions que nous venons de citer, la municipalité de la capitale est tenue d'élaborer, dans un délai de deux ans, le Plan de régularisation définitif, le Règlement relatif à l'application de ce plan de régularisatoin et, enfin, le Règlement relatif aux constructions sur le territoire de la ville de Belgrade.

Pour mener à bonne fin cet immense travail, il suffira à peine de ces deux ans, car la Municipalité se heurtera à d'énormes difficultés. C'est que les plans de régularisation précédents n'ont malheureusement été dressés qu'après la construc-

tion qui a eu lieu sans contrôle et au gré des particuliers. La municipalité a été obligée d'élargir la zone destinée aux constructions à fur et à mesure que la capitale s'étendait, sans réussir toutefois à empêcher les nouvelles constructions en dehors des limites de cette zone. Il en a résulté que les différentes parties de la ville ne forment pas corps l'une avec l'autre, de sorte qu'il est actuellement presque impossible d'élaborer un bon plan de régularisation général.

Ce qui entravait aussi les efforts de la municipalité, c'est que les conditions que devait remplir un plan général de régularisation n'étaient pas bien déterminées et que, d'autre part, les sanctions que pouvait offrir la loi, faisaient défaut. Cette lacune a été comblée par les loi et règlements susmentionnés. Le territoire de la ville de Belgrade, dont la superficie a triplée (de 2.480 à 7.630 hectares), sera divisé en trois parties: la zone des constructions, la zone boisée protectrice et les terrains destinés à des buts spéciaux (fabriques etc.) ou à l'agriculture.

Quant à l'application de ce plan, M. Obradovitch promet d'en parler dans prochain article.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Чед. Срећковић

претседник Удружења општ. чиновника
за Србију и Црну Гору

ОПШТИНСКИ ЧИНОВНИЦИ И НОВИ ЗАКОН О ОПШТИНАМА

Како је питање унификације општинског законодавства у нашој држави постало актуелно, то је природно што се о њему у највећој мери интересује наша јавност, а нарочито оно интересује општинске функционере и службенике, уопште све оне кругове који се баве унапређењем општинске администрације и комуналне политике.

Да су наше општине један од најважнијих фактора целокупног нашег државног живота ван сваке је сумње, па је услед тога неопходно потребно да се овоме питању даде најшири публицитет. Потребно је да се питање унификације општинског законодавства што више прегресе и продискутује кроз нашу стручну и комуналну штампу пре него што надлежни форум по њему даде своју последњу реч.

Ми ћемо као директно заинтересовани, и као органи који ћемо имати да вољу законодавца реализујемо и прописе тих закона спроведемо у дело, изнети своје гледиште по оном делу Закона о општинама, за које сматрамо да је од пресудног значаја по целокупни наш комунални живот. А то је: *праведно решење питања општинских чиновника.*

Општина није оно што и државно надлештво, где је посао подељен и где рад зависи највише од шефа надлештва, већ су у општини сконцентрисани разноврсни, многобројни и деликатни послови, и где су општински чашници — претседници, нарочито у сеоским општинама, само номинални шефови својих општина. И све те многобројне и разноврсне послове отправљају искључиво општински службеници, и једино од њих зависи хоће ли тај рад бити правилан и користан. Па ако се жели да се сви ти општински послови отправљају правилно и на време, онда се мора поклонити најозбиљнија пажња уређењу правног и материјалног положаја општинских чиновника.

Раније, када наше општине нису биле тако важан фактор у нашем административном и државном животу, о општинским службеницима није се много водило рачуна. Али данас, када су општине примиле један велики део државних послова, када се и општински посао увећао, и када су наше општине постале најважнији центар економског и културног живота нашега народа и када од њиховог рада у многоме зависи и опстанак државе, о овоме најважнијем комуналном фактору —

општинским чиновницима мора се гледати другим очима.

Како су наше општине данас примиле један велики део државних послова, често пута судбоносне природе, онда није све једно, ко ће седети на местима општинских чиновника, и какав ће бити њихов положај. Није све једно, хоће ли тај најважнији кадар бити задовољан са својим положајем и гледати сигурно у своју будућност, или ће незадовољан и необезбеђен тражити сам пута и начина да се обезбеђује. Ни најбољи и најидеалнији закони, неће моћи да даду никакве резултате, ако они, који имају да их примене, не буду имали воље и могућности да се савесно и предано посвете својим дужностима.

Како су општински службеници најближи народу, како су у сталном додиру са њиме и како према своме положају могу да имају великог утицаја на његово расположење, то је и веома опасно да они не буду задовољни својим положајем. Јер они то своје незадовољство према општини и посредно држави најлакше могу да пренесу и у народ, као и обрнуто: ако су задовољни и довољно обезбеђени, могу највише да допринесу просперитету општине и државе и унапређењу народних и државних интереса. Зато, ако хоћемо да нам општински службеници корисно и савесно послуже њихов положај морамо да уредомо онако, како то њихови културни и економски интереси захтевају; како то захтева сам њихов деликатан положај и како то захтева сама социјална правда.

Г. Слободан Видаковић, отправник послова Савеза градова у „Београдским општинским новинама“ за јули ове године, у уводном чланку опширније се задржао на овом питању и са одличним познавањем истог изнео је своје гледиште како би оно требало да буде решено. У њему је нарочито истакао две ствари: квалификацију и правни и материјални положај заједно са социјалним обезбеђењем општинских службеника. Но како је ово питање обимно, и од пресудног значаја за будућност наших општина и за целокупан комунални живот у опште, сматрамо за потребно да се на њега понова вратимо, како би надлежним круговима пружили довољно материјала за правилно решење овога најважнијег питања.

Никаква школа, па ни ма каква и колика државна служба нису довољне квалификације за једног доброг општинског чиновника. Без стручне комуналне школе и без довољне

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

праксе у општинској служби, не може се имати и добар општински службеник. Општинска служба не може се отправљати по неком калупу и шаблону, већ сваки поједини предмет захтева студирање и познавање самога посла. Такви разноврсни и деликатни послови у општини захтевају и много више стручног знања, а стручно знање постиже се једино у стручним школама и дугогодишњом праксом. Затим, како су наше општине и дадас, а и у будуће ће бити још већи културни и економски центри нашега народа, то један општински службеник мора да познаје и целокупну комуналну политику, што је једном човеку само са општим образовањем то апсолутно немогуће.

Као најмању школску квалификацију за општинску службу предвидети четири разреда гимназије, затим дужу праксу и свршену школу за комуналну службу. У колико би кандидат имао већу школску спрему, у толико би мањи број година имао да проведе у стручној школи и на пракси пре него што постане сталним службеником. Сасвим је оправдано гледиште г. Видаковића, да за напредак у служби и заузимање појединих водећих звања не треба да буде само услов већа школа, већ и успех у самој служби.

Минимум припадности општинских службеника, ако не код свију, на сваки начин код сеоских и мањих варошких општина утврдити законом. Да би веће градске општине могле својим статутом да уреде ово питање, пошто се и ту утврди један минимум у закону, испод кога те припадности не могу да буду мање. У обадва случаја, оне не би смеле ни у ком случају да буду мање но што су код државних чиновника одговарајуће школске спреме и године службе.

Право на личну и породичну пензију треба обезбедити сваком службенику, јер не само што то захтева и сама социјална правда, већ то захтевају и сами интереси службе, јер један службеник може да буде само онда савестан и предан у своме раду када може да гледа сигурно у своју и своје породице будућност. Исплата пензија код већих градских општина могла би да буде и из редовних буџета, али је најбоље да се оснује један Пензиони фонд за целу државу, док би то за сеоске и мање варошке општинске чиновнике било облигатно. Оснивањем Пензијских фондова по бановинама створиће се само много већи и излишни издаци тих Фондова, који би се могли употребити на исплату пензија.

Служба општинских чиновника имала би да буде стална. Ову сталност захтева сама потреба и интереси општинске администрације, јер један чиновник, који врши један тако деликатан посао, не сме да зависи ни од кога, већ само од свога рада и успеха у њему. Досадањи несталан положај општинских чиновника у појединим деловима наше државе, највише је доприносио нежељеним и штетним резултатима.

Сва досадашња стечена права општинских службеника неминовно признати и новим законима. Ово је не само постулат уставног права, већ и интерес службе, јер ће садањи рутинирани општински службеници најбоље моћи одмах и без застоја да примене све нове одредбе ових закона, што би то било апсолутно немогуће са новим службеницима, па ма какве они квалификације имали. Затим, нови кадар општинских чиновника моћи ће најбоље да се оспособи за службу поред ових садањих старих и искусних радника и на тај начин припреми се да их замену, када они буду морали да им уступе своја места. И најзад, ово захтева и сам хуманитет, јер не би било право да се један велики број службеника са њиховим породицама избаци на улицу, ма да су све до сада могли да са успехом обављају своју тешку службу.

Све повластице које уживају и државни чиновници, безусловно признати и општинским службеницима. Јер и они су исто тако јавни службеници, чак и више. Они поред општинских послова, који су корисни и за државу, отправљају и један добар део и државних послова. У ове повластице нарочито спадају: повлашћена возња, лечење у бањама, годишњи одмор, плаћено боловање и томе слично. Прелаз из државне службе у општинску и обратно признати и за напредовање и пензију.

За расправу по кривицама општинских службеника дисциплинске природе, установити општинске дисциплинске судове првог степена код срезова, а исто тако и општинске дисциплинске судове другог степена код бановина. Уопште дисциплинске судове првог степена претседници истих треба да буду средски судија, а код другог степена један управно-политички чиновник дотичне бановине у рангу начелника одељења. У оба суда по један судија да буде општински службеник, јер компликованост послова код општина захтева да један судија буде лице, коме је тај посао најбоље познат.

За потпуно економско обезбеђење и социјално осигурање општинских службеника, потребно је основати један потпорни Фонд за осигурање општинских службеника у свима случајевима нужде. На првом месту обезбедити им материјалну помоћ у случајевима болести, смрти, старости и изнемоглости као и у свима осталим несрећним случајевима где је потребна новчана помоћ. Затим неопходно је да имају и једну своју установу за штедњу и кредит, из које би у свима случајевима могли добијати брзу, и јевтину позајмицу.

Сретства за Фонд осигурања, дали би подједнако општински службеници и општине а по могућству и сама држава. Оснивање једне овакве културно-социјалне установе општинских службеника треба предвидети у самом Закону о општинама. Она би се уредила на принципу самоуправе а била би под извесном рачунском контролом државе.

Dr. Марија Вајс-Гајић

шеф Централног уреда за заштиту деце

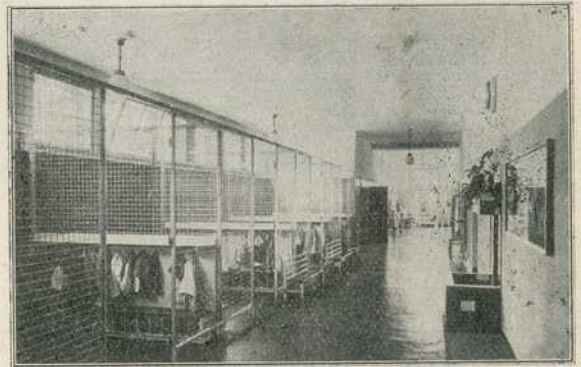
Дечје обданиште - дечје склониште

Дечје обданиште је реч, која се удомаћила код великог броја београдских грађана и ко год жели да учини нешто за једно незаштићено или напуштено дете, прва му је мисао да дете пошаље у обданиште. И тако код нас многи индетикују заштиту уопште са обдаништем. Обданиште — сама реч казује — је установа, која прима само преко дана децу, која услед социјалних, здравствених, васпитних или економских прилика немају све услове код куће за правилан душевни и телесни развитак. Обданиште не прекида природну везу између детета и родитеља, оно само регулише штетни утицај околине и замењује родитељски надзор. Јер штићеници обданишта треба да су сва деца, чије су мајке ван куће, или су толико заузеле привредним послом у кући, да не могу пазити на своју малу децу. Као и сва деца из кућа, где влада беспослица и беда, Обданиште има према томе ванредно важну социјалну функцију. Поред тога оно има да замени детету преко дана родитељску кућу, па мора према томе да је у сваком погледу спремно.

Обданиште се развило из тако званих забавишта. У XVIII и XIX столећу било је у Немачкој, Швајцарској, Француској и Енглеској јавних радника који су указали на потребу, да јавност води рачуна не само о васпитању и душевном стању школског него и претшколског детета, пошто је то доба, када се почиње да развија дечја душа и фантазија. Психолошке студије показале су, да су утисци из доба претшколског детета судбоносни за развитак човека како у душевном тако и у телесном погледу.

Крајем XVIII столећа, кад су жене услед социјалних прилика биле у све већем броју присиљене да напуштају кућу и траже зараде по фабрикама, предузећима и приватним кућама ређали су се несрећни случајеви деце, која су остала без надзора. Мале бебе чамиле су закључане у собама, а мала и школска деца живела су на улици. У то доба захтева велики добротвор човечанства Pestalozzi у Швајцарској помоћ и заштиту за ову децу. Он оснива установу, где су нашла уточишта деца у ваншколском времену. Његов сарадник Oberlin оснива забавиште за малу децу које личи по методама и изгледу на школу. Тек доцније јавља се својим студијама и практичним радом у Немачкој велики поборник за права

малог детета Fröbel који захтева, да се малом детету пружа она нега и васпитање, које одговара детету од 3—6 година. Нарочито се пажња поклања оснивању обданишта у индустријској Енглеској и 1800 год. отворио је Robert Owen прво дечје обданиште поред своје фабрике у New Lamark-у. 1825 године постоји већ организација тако званих „Infant schools”. Скоро и исто време отварају се по примеру Owen-а дечја обданишта у Француској, која је министар Salvandy 1837 уврстио као „школе за рано детињство” у јединствену организацију француске основне школе. Развитаком индустрије оснивале су фабрике у своме склопу обданишта за одојчад или

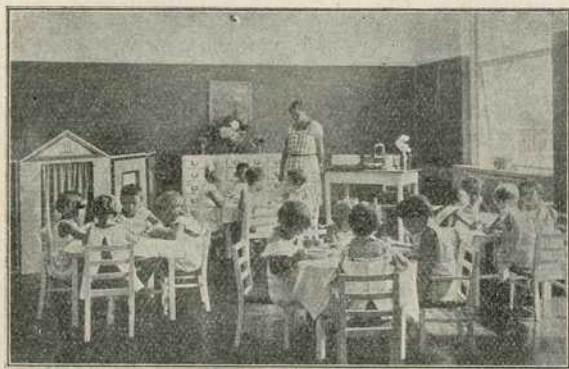

Одећење за скидање одела у обданишту за малу децу

т. з. „колевке” где раднице ујутру кад дођу на рад предају своју одојчад нези стручне сестре, подоје децу за време радног одмора, а увече односе опет кући. Тако су се током последњих деценија према дечјој старости развиле три врсте дечјих обданишта и то: 1) колевке или обданишта за одојчад и децу до 2 или 3 године, 2) обданишта за децу од 2—6 година, где се деца хране и остају цео дан или забавишта за децу од 3—6 година, у којима се деца не хране и проведу само 4—5 сати дневно, а 3) и тако звана дечја склоништа у која се примају на храну и боравак школска деца ван школског времена. Од нарочитог значаја биле су ове установе после рата када су се социјалне прилике знатно погоршале и тако су се за последњих 14 година развила у великом броју у свим земљама

деца склоништа или установе полуотворене дечје заштите. Историјат обданишта у свим земљама показује, да нарочита заслуга за оснивање ових установа првенствено припада приватној иницијативи и тако су већина установа у рукама разних хуманих друштва. Али скоро свуда развитак подједнако показује, да је приватна иницијатива у стању да набави потребна средства за оснивање, али да је материјално преслаба и нема довољне и сталне дохотке за издржавање обданишта. И стога често ове установе услед немања сретства нису у стању, да пруже деци, оно што је потребно и каткад су скоро више од штете него ли од користи. У већини случајева друштвене установе су субвенционирани са стране државе и општина и тиме је осигуран донекле њихов исправан рад. Како је делокруг рада ових установа веома широк и како имају, да земене детету преко дана топло родитељско огњиште, организација ових уста-

Соба за дневни боравак, деца при ручку

нова је доста сложена и мора се спровести са највећом пажњом на све особине разног дечјег доба, које се креће од неколико месеци па до четрнаест година.

1) Обданиште или колевке, за одојчад и малу децу до навршене 2 године живота захтевају да су уређене као модерни домови за одојчад. Познато је колико је осетљив организам одојчета на промену средине и природне исхране, па је разумљиво, да ово дете захтева у обданишту још брижљивију негу, него ли заштићено одојче код куће на мајчиним грудима. Због мајчиног запослења дете се мора прихрањивати већ у 3 или 4 месецу живота барем 2—4 пута дневно и то захтева, да обданиште располаже млечном кућином. Свако јутро дете мења средину и долази из често врло проблематичне и здравствено неповољне средине у обданиште, где се састаје са већим бројем друге деце из сличних, горих или бољих средина. Важно је, да су деца тако смештена, да је што мањи број деце у једном одељењу, како би се она по могућности сачувала од честих инфективних болести. Да би био лакши надзор над појединим малим групама, најбољи је начин, да се

деца сместе у стаклене боксове (одељења са стакленим зидовима) са по 6 кревета. Обданишта за одојчад могу само онда користити и истински заштитити децу од пропасти, ако су вођена према принципима модерне дечје медицинске науке. У противном случају она само повећавају смртност одојчади. Несме се изгубити из вида, да је обданиште за одојчад нужно социјално зло, јер за правилан развитак одојчета је императив једна непрекидна веза мајке и детета. Чим је ова веза због привредног запослења мајке ван куће прекинута, дете се мора сматрати угроженим и потребна му је нарочита повећана нега. Стога треба, да су неговатељице стручне сестре нудиље, које су се нарочито васпитале на пољу дечје неге. Јасно је, да се свака сестра пре ступања на дужност мора лекарски прегледати, јер од велике је опасности инфекција туберкулозом. Једна сестра несме да негује више од 8 одојчади. Свако дете пре пријема у обданиште мора прегледати лекар обданишта, који се бави специјално дечјом медицином и који је по могућности управник обданишта. Такође је потребно, да лекар свакодневно контролише рад у обданишту и здравље штићеника. Обданиште треба да располаже једним претсобљем, куда мајке доносе и скидају своју децу, на пошто је дечји веш остављен у засебно орманче, мајка предаје дете сестри а несме да улази у дечје одељење.

Ова установа — Обданиште — мора имати купатило, спрему за домски дечји веш, дечја одељења, собу за лекарски преглед, изолационо одељење и, најзад, млечну кујну. Неопходне су терасе за сунчање за време топлих дана као и кварц лампа за сунчање у зимским месецима. Како деца, која су цео дан у соби и већим делом прихрањивана или вештачки храњена, наклоњена рахитису, то је сунчање за обданишно одојче од животног значаја. Веза између сестара и мајки мора да је врло интензивна, пошто је важно, да мајка код куће на исти начин негује и храни своје одојче као у обданишту. Врло су потребна што чешћа предавања или течајеви за мајке, како би обданиште дејствовало као расадник дечје хигијене у широким слојевима грађанства. Такође је потребно упозорити мајке на њихову дужност, да свако оболење у околини детета или самог детета одмах пријаве, како би се благовремено спречила или барем локализирана епидемија између деце. Као што се види, код ових обданишта главну и једину улогу игра здравствена заштита детета, јер код одојчета правилно васпитање детета значе уредна нега и ритмичан начин живота.

2) Обданиште за малу децу, т. ј. за децу од 3 до 6 или 7 године имају знатно шири делокруг рада. Јер дете од 3 године већ је свесно свога субјекта и не представља више само здравствени него и васпитни проблем. И развитак ових обданишта или како их је Fröbel назвао „дечјим вртом“, показује, да је

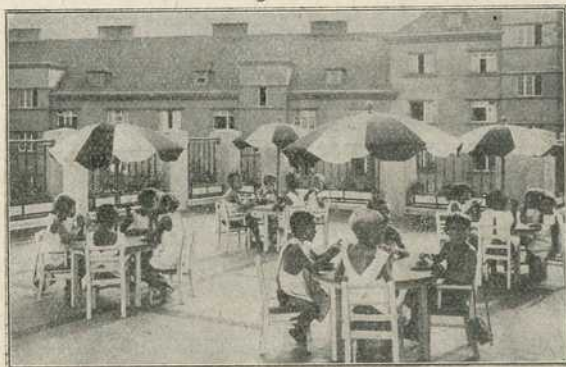

у почетку рада била пажња обрађена само васпитном моменту. Оберлин је децу подучавао у разним предметима. Fröbel је био први, који је захтевао да се види дете у својој целини и изradio методу рада, како би се подједнако поклањала пажња душевним и телесним способностима малог детета. По њему је задатак овај: „Обданиште несме да прима незаштићено мало дете само под свој надзор, него има да му пружа (рад) делатност, која одговара дечјем бићу. Дете треба да снажи тело, да вежба чула и да занима свој дух, који се буди, како би се благовремено и правилно упознало са природом и људима.

Нарочита пажња мора се обратити развиту дечјег срца и душе, како би доспело до праразлога живота, до хармоније самим собом”. Здравствена заштита малог детета у овим обдаништима је тековина последњих деценија и XX stoleћа. Ипак је Fröbel својим генијем и као васпитач увидео, да се мора пазити на телесни и здравствени развитак детета, па стога су деца, која су била смештена у обданишта, вођена по његовој методи, у здравствено бољим приликама. Као педагог је знао, да ће његова метода само победити и показати успеха, ако буде имао сарадника и стога је још 1840 године отворио течајеве за забавиље. Само он је неумитно захтевао да забавиља има солидно знање о физиологији и психологији малог детета. Али у Немачкој и. пр. остварило се његово тражење тек 70 година доцније кад је питање васпитања забавиља 1911 законом решено. Забавиља мора после свршене средње школе са положеном матуrom, да сврши течај од 2 године како би добила диплому.

Почетком XX stoleћа биле су од значаја за рад у обдаништима идеје, методе и предлози талијанског лекара Dr. Maria Montessori. Она такође сасвим правилно захтева, да се мало дете васпита одговарајући стању његовог телесног и душевног развитака. Монтесори оснива своју методику на психолошком експерименту. Она је имала као лекар прилику да у заводу за слабоумну децу почиње своје студије и покушаје. По њеној методи дете се игра потпуно слободно с оним, што га лично занима. Док се деца налазе према методи Fröbel-овој под извесним вођством, које свесно жели, да развије све латентне способности као што су разум, воља и душа малог детета, Монтесори пружа деци главна занимања, која првенствено служе развијању дечјих чула. И ако Монтесори-ева метода даје ванредне резултате у односу на концентрациону моћ дечјег духа, ипак не пружа довољно могућности за развитак дечје уобразиље и душе. Fröbel-у служи као пример велики васпитач „природа” и стога су његов поучни материјал као и играчке прилагођени јединственим облицима природе. Појава Dr. Montessori од великог је значаја за васпитни развитак дечјих обданишта последњих година, јер дискусија

ових 2 метода, ставила је проблем заштите малог детета у средиште питања дечје заштите данашњице. Значајно је да се Fröbel-ова метода може успешно спровести само у случају, ако су деца подељена у мање групе и једној паспитачици поверено највише око 20 деце: Ова подела у мале групе је значајна и из хигијенских разлога, пошто је много лакше у таквој установи сузбијати заразне болести. Акутне и хроничне заразне болести играју у патологији доба малог детета велику улогу и стога морају хигијенски услови дечјих обданишта бити на истој висини као и хигијенски услови обданишта за одојчад, како не би агломерација деце овог доба водила до развијања великих епидемија. Такође се несме заборавити, да је малом детету у обданишту, где проведе време од раног јутра до увече потребно поред игре и хране, и одмор и да свако дете мора имати своје спремно лежиште као и све услове које захте-

Тераса обданишта за малу децу

ва нега малог детета. Ниједно се дете несме примати пре претходног лекарског прегледа, и сваког месеца потребно је, да се деца 1—2 пута здравствено контролишу. Такође је дужност мајке, као у свим установама ове врсте, да свако оболење детета или околине одмах јави управи.

3) Обданиште за школску децу или тако звана дечја склоништа престављају у данашњој конструкцији друштва установе, без којих је немогуће великом броју школске деце пружити основне услове за жељени душевни и телесни развитак. Њихова је дужност, да прихвате незаштићено школско дете у ваншколском времену и да му замене родитељску кућу. Опет се појављују императивно здравствени и васпитни захтеви.

Почетак акције дечјих склоништа такође пада у другу половину XVIII века, када се појавила потреба, да јавност води рачуна о деци без надзора, чије су мајке приморане, да ван свога огњишта привређују. И опет су многа искуства показала, да се ове установе могу само успешно водити у сарадњи васпитача лекара и јавне дечје заштите. И тако

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.LINLIB.RS

У последњих година, а нарочито после рата потпуно променио спољни изглед ових дечјих уточишта. Оне не потсећају више на старе школе, где су се деца касарнирала, него претстављају светле, топле и пријатне дечје долове. Према захтеву генијалног васпитача Pestalozzi таква установа мора имати поред сунца и баште, цвећа. Деца морају својим радом допринети, да свој дом учине што пријатнијим и лепшим. Да би се деца осећала истински као у породици, основана су многа дечја склоништа у организационој заједници са обдаништима за малу децу и деца различитог доба често браћа и сестре, припадају истом одељењу. Јасно је, да се за време учења и свршавања школских задатака, као и за извођење разних игара, групишу опет деца истог доба. У дечјим склоништима има да се примењују принципи школске хигијене. Тако се гледа на оштећење ока као што је миопија или кратковидност, искривљење кичме (сколиозе) истом пажњом као и на хигијену духа т. ј. питања преоптерећености дечјег духа и у опште упознавање абнормалног стања дечје душе и интелекта. У дечје градско склониште примају се сва деца, чија је родитељска кућа преко дана без надзора одраслих или чији родитељи нису у стању из моралних разлога, да обезбеде детету правилни душевни и телесни развитак. Разумљиво је, да и ове установе захтевају за рад стручно педагошко лице са много разумевања и љубави. Важно је такође, да васпитачице и васпитачи склоништа буду у уској вези са родитељима, пошто ће склониште бити за децу од велике користи, ако је у стању да утиче и на побољшање породичних прилика.

Колика је социјална потреба ових установа и подизања дечјих обданишта сведоче нам статистике дечјих уреда разних земаља. Њихове картотеке говоре о великом броју деце, која су морала бити одбијена од пријема због немања места, премда је бројно стање обданишта у тим земљама прилично велико. На првом месту су обданишта потребна великим градовима и индустријским крајевима. Н.пр. нарочиту пажњу обраћала је овом проблему општина града Беча и данас постоје у Бечу само као општинске установе 111 обданишта за малу децу са 344 пододељења. У свако се одељење обично уписује по 30 деце. Дакле, сама општина у Бечу располаже са 10.320 места за малу децу а сем тога постоји још знатан број обданишта за одојчад, малу децу и забавишта, која су својина приватне иницијативе. У Бечу има такође око 45 дечјих склоништа са већим бројем пододељења и око 5000 места за школску децу. У свим већим градовима Француске, Италије, Енглеске и Немачке основале су се многе установе полуотворене заштите, које су све мање више вођене према упутствима Fröbel-а и Montessori. Тако Берлин

располаже на пример са 363 установа са 17.500 места, а ови, као и бројеви других градова, нам показују, да је на овом пољу дечје заштите најнапреднија и најактивнија Бечка општина. У нашој земљи прихватио је град Загреб после рата организацију дечјих склоништа доста активно и издржава данас 8 склоништа са 1250 места. Ова склоништа имају 2 или више одељења за децу претшколског доба и за школску децу. У једном одељењу налази се 50—60 деце а за управитељице склоништа постављене су учитељице. Склоништа су смештена у појединим школама док је ново склониште на Трешњевки са 4 пододељења смештено у засебној нарочито подигнутој згради, која одговара свим васпитним и здравственим захтевима. Неколико установа налазе се и у рукама приватних друштава. У Београду основано је 1919 год. прво дечје обданиште Друштва за васпитање и заштиту деце. Доцнијих година отворена су још некоја, као и организовано је друштво за оснивање ђачких склоништа. Тако данас у Београду постоје 3 обданишта за одојчад и малу децу до навршене 3 године, од којих два издржава Београдска општина а за једно даје општина субвенцију Друштву „Српска Мајка“. Сем тога су 7 обданишта за малу децу субвенционирана од стране Београдске општине, а основана су од разних приватних друштава. Тек последњих година отворена су 3 обданишта на периферији, где су у ствари и најпотребнија. У свим овим установама има дневно места за свега 550 деце. Поред тога имамо у Београду 7 ђачких склоништа, која у већини случајева служе само као школске трпезе, јер услед материјалних тешкоћа не располажу са свима организаторним сретствима, која су неопходна за ђачка склоништа. Најбоље уређена и изврсно вођена је ђачка трпеза Школске поликлинике на Губеревцу. Остала су у рукама приватне иницијативе, али ни једна од ових установа не претставља право обданиште или склониште за школску децу без надзора, нити им може заменити родитељску кућу у васпитном и моралном погледу. У овим трпезама добијају око 500 школске деце дневно ручак. Према томе има у Београду свега 10 установа полуотворене заштите, која могу дневно примати око 550 деце. Овај број јасно показује како је код нас неразвијена полуотворена заштита као и дечја заштита у опште. Јер ако се и 5 обданишта налазе у сопственим зградама ипак не располажу обданишта за малу или претшколску децу са оним уређајем у васпитном и здравственом погледу, који је за такве установе неопходан.

Исто тако велика је тешкоћа за налажење стручног персонала, јер немамо у земљи стварну школу за забавиље. А обданиште без стручне и спремне забавиље, значи само толико, да је деци осигурана храна и да су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Очувана од евентуалних несретних случајева улице. То значи да су под надзором, али не даје нам јемство, да се код ове деце правилно спроводи здравствена и душевна профилакса. Развитак, реорганизација и оснивање још неопходних установа полуотворене заштите у Београду је, нажалост, још рад будућности, и ако данашњица дневно тражи своје право. Најважније је оснивање већег броја ових установа на периферији и то тако, да су по могућности у једном организационом склопу сконцентрисана обданишта за сва дечија доба. Поред тога је важно, да се што пре обрати нарочито пажња школовању потребног персонала и да се поред већ постојећих забавишта оснује на општински

трошак једно примерно, вођено обданиште са школом за забавиље. А за сада да се одреди стипендија за школовање на страни једном броју способних младих учитељица, које су већ показале педагошког успеха на пракси. Оне треба да се вежбају једну или две године у ванредно поучним установама иностранства. Оне би по повратку са студија биле учитељице за наш будући кадар васпитачица. Онда би се и у Београду тек могло рачунати са правилним развитком полуотворене заштите и могла би се реално остварити социјална дужност општине, да заштити наш подмладак, који је изгубио породични надзор услед тешких економских прилика и привредног рада мајке ван куће.

Kindergarten — Horte — Anstalten der halboffenen fürsorge

Dr. Marija Vajs—Gajić

Chef des Centraljugendamtes der Gemeinde Beograd.

Verfasserin behandelt in ihrer Studie die Entwicklung der halboffenen Fürsorge in den letzten Jahrzehnten in den verschiedenen europaischen Städten und ihre endgültige Gestaltung in den Nachkriegsjahren. Sie betont, dass die jeweilige Organisation einer Krippe, Kindergarten oder Hortes in erster Reihe abhängig sein sollte von den physischen und psychischen Bedürfnissen des entsprechenden Kindesalters, oft aber infolge mangelnder materieller Mittel in dieser Hinsicht unerlaubte Kompromisse gemacht werden. Denn fast in allen Ländern befinden sich noch immer die Mehrzahl dieser Anstalten in Händen der privaten Wohlfahrtsfürsorge, die wohl im Stande ist die Mittel zu Gründung einer Institution zu beschaffen, die aber sehr selten ständige ausreichenden Einkünfte für eine richtige Führung sichern kann. Daher werden auch die meisten Kindertagesstätten vom Staat oder Gemeinden unterstützt.

In Jugoslavien hat auf diesem Felde der Kinderfürsorge sowohl Zagreb als auch Beograd in den letzten Jahren viel geleistet und mit besonderem Interesse die Errichtung und Vervollkommnung der Kindertagesstätten gefördert. In Zagreb erhält die Gemeinde 8 Anstalten in den verschiedenen Bezirken der Stadt mit je einer Abteilung für Klein und Schulkinder. Die Organisation der Anstalten erlaubt die Aufnahme der Kinder früh, wenn die Eltern an die Arbeit gehen, verpflegt sie tagsüber vollkommen und werden die Kinder je nach Notwendigkeit nach den Methoden Fröbel's oder Montessori beschäftigt und betreut. Insgesamt verfügt die Gemeinde über 1.250 Plätze. Ausserdem gibt

es noch eine private Krippe und einige Kindergärten ohne Verpflegung.

In Beograd bestehen heute 10 Anstalten der halboffenen Fürsorge und zwar dienen sie dem Säuglings und Kleinkinderalter. Diese Anstalten sind teils von der Gemeinde Beograd, teils von der privaten Wohlfahrtspflege im Laufe der letzten 10 Jahre gegründet worden und werden alle gänzlich oder nur zum Teile von der Stadt Beograd erhalten. Als vor einem Jahr die Gemeinde ihre Kinderfürsorge durch die Gründung ihres Centraljugendamtes konzentrierte, wurden auch alle Anstalten der halboffenen Fürsorge der Kontrolle dieses Amtes unterstellt. Drei Anstalten dienen der Aufnahme und vollkommenen Verpflegung der Säuglinge und Kriechlinge, die übrigen für die Aufnahme von Kleinkindern. Insgesamt verfügen diese Anstalten über 550 Plätze. Für Schulkinder wurden 7 Schulküchen errichtet, wo täglich 500 Kinder gespeist werden. Horte gibt es im richtigen Sinne des Wortes nicht. Ausserdem arbeiten noch einige staatliche und private Kindergarten ohne Verpflegung ihrer Schützlinge. Nach den Berichten des Jugendamtes ist selbsterständlich die Plaetz Zahl für die Bedürfnisse Beograd's sehr gering und daher schlägt Verfasserin vor die Errichtung von noch einer grösseren Anzahl Kindertagesstätten die möglichst in einer organisatorischen Einheit, sowohl Unterkunft Säuglingen, Kleinkindern als auch Schulkindern beiten würde. Besonders wichtig für die Entwicklung dieses Zweigs der Fürsorge in Beograd ist die Gründung einer mustergültig geführten Anstalt mit Schule für Kindergärtnerinnen und Hortnerinnen.

Прилози за историју Београда:

Др. Станоје Станојевић
професор универзитета

Прошлост Београда

I

Прошлост Београда је веома занимљива и необична разнолика, пуна славе и пуна трагичности. Многе државе и многи народи борили су се вековима око Београда.

Сам географски положај дао је Београду велики значај, што га је он имао у сва времена; он му је одредио и судбину, која је дала Турцима оправданог разлога да Београд назову „кућом ратова“.

На саставу две велике реке, које га везују лаким воденим путевима са далеким земљама према Истоку и у по два правца према северу и западу, Београд је постављен на раскрсници великих путева са истока на запад и са запада на исток. Он је, сем тога, у непосредној близини места, где се отвара једини природан и лак пут са севера на Балканско Полуострво и кроз њега ка Солуну и Цариграду. Стога је један историк с правом назвао Београд кључем Цариграда.

Због тога свог необичног згодног и важног географског положаја, Београд је увек био јак ослонац и база за одбрану или за надирање са севера на Балканско Полуострво или са Балканског Полуострва у басен средњег Дунава.

Београд је стога имао особити значај и играо је врло важну улогу у историји поглавито онда, када је био на граници држава, које су из басена средњег Дунава надирале на Балканско Полуострво или са Балкана на Север. У таквом положају бивао је Београд у прошлости више пута, и у таквим приликама вођене су око њега обично дуге и крваве борбе.

II

Насељен још у преисториско доба, када је вађена руда под Авалом, Београд је дошао до свога значаја у првим вековима пре Христа, када су Келти подигли тврђаву на беду, где се Сава улива у Дунав (Сингидунум). Још више се истакао значај Београда, када су Римљани завладали Балканским Полуострвом и басеном средњег Дунава, а особито, када су они саградили од Београда за Цариград војничко-трговачки пут, који је од Београда ишао даље на исток и на запад, и тако преко Београда спајао Италију са Царигра-

дом и Азијом и са богатом Дакијом. Онда се Београд развио као важно трговачко и војничко место.

Свој стратегиски значај, и по свом географском положају и по својој тврђави, задржао је Београд и за време велике сеобе народа, када су га освајали, прво Хуни, па затим Готи, па Авари. Напоследку су Београд, почетком 7 века, заузели Словени, који су већ дуже времена надирали на томе месту, да пређу на Балканско Полуострво и да се на њему стално настане.

III

Када су завршени велики покрети и борбе и померања, што их је изазвала велика сеоба народа, Београд се затекао у рукама Бугара, који су крајем 7 века били прешли на Балканско Полуострво и ту, између Црнога Мора, Искра и Балкана, основали своју државу, која је, сем тога, хватала и обе обале доњег Дунава. Бугари су после доласка на Балканско Полуострво почели ширити своју државу на све стране, па и на запад у басен средњег Дунава. Када су међутим Византинци успели да униште бугарску државу, они су заузели и Београд.

Али су у то доба Мађари, који су почетком 10 века основали своју државу у басену средњег Дунава, већ у то доба, а доцније све чешће, надирали на југ на Балканско Полуострво, и то преко Београда. Особито су огорчене борбе око Београда вођене између Византинаца и Мађара у 12 веку, када је Београд више пута прелазно из руке у руку и када је више пута био рушен и пустошен.

У Београду су се састали (1190 год.) византиски цар Исак Комнин и угарски краљ Бела III, да покушају решити вековни спор између њихових држава. Али су Византинци, услед растројства и државне слабости, ускоро дефинитивно потиснути са обала средњег Дунава, да се више никада ту не појаве, а њих су, у борби са Мађарима око Београда, заменили опет Бугари, који су у то доба почели понова да продиру у средње Подунавље.

У првој половини 13 века вођене су око Београда борбе између Бугара и Мађара са променљивом срећом, али су у другој поло-

www.ubvini тога века Бугари дефинитивно изгубили Београд и средње Подунавље, а Мађари су заузели те крајеве.

IV

Али су Мађари ускоро добили у питању поседа Београда новог такмаца: Србе, који су их својом животном снагом и етичком офанзивом почели силно потискивати из Посавине и Подунавља.

Први је од српских владалаца држао Београд краљ Драгутин, који га је око 1284 год. добио од Мађара. Драгутин је начинио Београд својом Престоницом, и имао га је у својој власти све до своје смрти (1316 год.). После његове смрти, вођене су борбе око Београда између Срба и Мађара са променљивом срећом, али Срби су у другој половини тога века, када је у српској држави настало растројство и када се држава почела цепати, дефинитивно изгубили београдску тврђаву, док је околину етнички већ поодавно био освојио српски живаљ.

После тога добио је Београд српски деспот Стеван Лазаревић (око 1404 год.). Он је Београд економски необично подигао и војнички утврдио. Али после његове смрти (1427 год.), предан је Београд опет Мађарима, због уверења, да ће га они, који су имали јачу државу и бољих веза у западној Европи, успешније него Срби моћи бранити од Турака, који су силно надирали са југа.

V

У току 15 и у првим десетинама 16 века вођене су између Мађара и Турака око Београда, честе и огорчене борбе, од којих је особито значајна она од 1456 год., када је турска војска, коју је водио сам султан, била под Београдом сатрвена.

Али су сви напори у борби против Турака били узалудни. Турци су надирали са југа са неодрживом снагом, а Мађари су били неспособни и немоћни да им се одупру. Иако је Београд био најважнија тачка на којој су Турци надирали у Угарску, Мађари су се, растројени и слаби, без свести о опасности која им са те стране прети, сасвим лабаво бринули за сигурност Београда и нису ништа озбиљно предузимали за његову одбрану. Тако је Београд постигла судбина, којој он није могао избећи: 29 август 1521 год. турска војска је ушла у Београд.

Турска власт у Београду трајала је, са малим прекидима, скоро три стотине година. Турци су за то време за Београд много учинили: подигли нова и оправили и проширили стара утврђења, сазидали су многе разне зграде, гостионице, купатила, богомоље итд. У 16 и 17 веку у Београду је била необично развијена трговина, коју су особито помагале многе стране колоније и колонисте, насељене у њему.

VI

Када су Турци 1683 год. потучени и одбијени од Беча, потискивала их је аустриска војска снажно ка југу, и у току од неколико година продрла је она дубоко на Балканско Полуострво, до Ниша и до Скопља, помагана свуда снажно и искрено од српскога живља. Том приликом ослобођен је, после више од сто шездесет година, и Београд од турског ропства. Али Аустријанци нису дуго држали Београд, где су се привремено склонили (1690 год.) српски бегунци, који су, после аустријског неуспеха на југу и повлачења аустриске војске, пошли са патријархом Арсенијем III и другим црквеним великодостојницима и многим виђеним људима из народа, да избегну турску освету, за војском у Аустрију.

По карловачком миру, који је после овога рата закључен (1699 год.), остао је Београд у Турској. Ма да су Турци овим миром задржали Банат и јужну половину Срема, ипак је Београд, иако није био на самој граници, постао сада најважније погранично утврђење. Због тога су Турци у то доба обратили на Београд особиту пажњу. Али су у новом рату, који је почео 1716 год., Аустријанци поново заузели Београд и задржали га, по Пожаревачком миру, који је после тога рата склопљен (1718 год.), у својој власти двадесет година, док га нису, после новог рата (1737—1739 год.), по одредбама Београдског мира, добили опет Турци. Аустријанци су за време своје владе у Београду много учинили за подизање вароши; и ако су они главну пажњу били обратили на стратешке потребе, ипак су много учинили и за саму варош: подигли су у њој доста зграда и унапредили су трговину.

Како су по Београдском миру Аустријанци добили цео Срем и Банат, био је Београд од тога времена на самој граници Аустрије и Турске, те је значај његов постао од тада још већи. У Београду су се тада као у пограничној тврђави населили у врло великом броју јаничари, и почели су временом вршити све већа насиља и испољавати све већу самовољу. Они су се временом у великом броју населили и у целом Београдском Пашалуку.

Још једном су Аустријанци освојили Београд од Турака, у рату који је вођен међу њима 1788—1790 год., али су га, по одредбама Свиштовског мира, опет вратили Турцима.

VII

Због насиља, што су их јаничари вршили у Београду и у Београдском Пашалуку, било је у Свиштовском миру одређено, да се они морају иселити из тога краја. Али јаничари нису били вољни да своју власт и своје приходе лако и без отпора напусте. Стога су настале огорчене борбе између јаничара и њихових противника, који су понекад тражили ослонаца и помоћи и код Срба у Пашалуку.

Када су, првих година 19 века, сву власт у Београду и у Пашалуку узеле у своје руке четири дахије и почели вршити страховита насиља и убијати све виђене људе у земљи, дигли су Срби под Карађорђем устанак (1804 године).

После дугих и мучних борби устаници су трећи дан божића 1806 год. заузели на јуриш Београд, и задржали су га у својој власти све до пропасти Србије 1813 год., када га је поново заузела турска војска.

У новом устанку, који је букнуо после две године под Милошем Обреновићем, Срби су са преставницима турске власти учинили погодбу, по којој је београдски град остао у турским рукама. Али ма да је у Београду била турска војска, осећало се, да је Београд, и по свом географском положају и по својим традицијама, и ако је био на граници и сувише изложен према држави, која је увек заузимала непријатељско држање према српском народу, одређен да буде престоница и средиште Србије, која се дизала, и целог српског народа, који је већ тада у Србији гледао своју будућност. Онда је, за владе кнеза Александра Карађорђевића, Београд и формално постао престоница нове српске државе.

У то доба Београд се снажно диже и српски живаљ, који је ту до тада био слаб, почиње нагло и знатно јачати. Али уколико је у Београду српски живаљ јачао и уколико је у целом српском народу напредовала и снажила се мисао о ослобођењу и уједињењу, утолико су у самом Београду односи, због турског гарнизона у граду, бивали све несноснији и све су више и чешће изазивали трзавице, сукобе и борбе. Напоследку је дошло до експлозије, и Турци су (јуна 1862 год.) бомбардовали београдску варош. Дипломацији је пошло за руком да спречи рат између Србије и Турске, и после дугих преговора Србија је (18 априла 1867 год.) добила у своје руке Београд и остале градове у Србији. То је био дан великог успеха, велике славе и великог задовољства, не само за Београд и Србију, него и за цео српски народ, који је осећао, да је уласком српске војске у Београдски град учињен велики корак унапред на путу српског ослобођења и уједињења.

VIII

Од тога доба постаје Београд средиште српског државног и народног живота, средиште српске културе и политичких тежњи. Српски живаљ ускоро превлађује у њему савим; он постаје жижа Српства и Југословенства. Варош се нагло дизала и у њој је пулзирао снажан политички и културни живот. Београд је истина после тога прошао кроз многе разне фазе политичког живота и имао је и тешких и непријатних дана, али се он

добро држао и мушки је издржао све борбе и све незгоде.

Од доласка на владу краља Петра I (1903 год.), настао је нов период у животу Србије и Београда. Од тога доба добила је необичнога полета идеја о ослобођењу и уједињењу свих Срба, Хрвата и Словенаца. Београд је постао онда духовно средиште и политички центар целог народа, нада и узданица свих југословенских патриота. У Београду су од тога доба упрте биле све мисли, ту су се слиле све наде, одатле се очекивао спас и ослобођење. Београд је од тога доба место, где се најинтензивније води народна политика, ту је и срце и мозак и снага целог народа.....

Већ за време анексионе кризе показало се, колико националне снаге и колико патриотскога напона има у Београду, а још више се то показало за време балканских ратова (1912—1913 год.). Београд је тада постао средиште и вођ целог народа, символ снаге и славе, символ идеје ослобођења и уједињења за наш народ, а символ бунтовног елемента и опасности за своје циљеве и планове наших непријатеља.

Стога је природно да се на Београд сручила сва мржња и сва пакост непријатеља нашега народа и наше слободе. Аустрија је мислила да јој је први и главни задатак и први услов за спас њеног престижа и за одбрану њених животних интереса, да уништи Београд, да разбије то опасно бунтовно гнездо, те да тиме убије идеју о слободи код свих Југословена, која је отуда еманирала у све југословенске земље. Због тога је освојене Београда имало за наше непријатеље особит значај, и уништити Београд био је посебан и важан задатак.

Београд је за време светскога рата постао мученик због идеје, за коју је радио, и за коју се залагао. Он је био први на ударцу, он је највише страдао, на њега је навалио непријатељ првога дана, он је први добио поздрав непријатељских пројектила и двапут је освајан и пустошен; борбе су се водиле по његовим улицама, и он је месецима стајао под непријатељским куршумима. Али је отпор, што га је за време светскога рата дао Београд својим непријатељима, показао, да је он достојан своје славне прошлости. Борбе под Београдом и у самом Београду биле су херојске, и испуњују најлепше и најславније стране историје српскога народа.....

Београд је заједно са Србијом после тога робовао три пуне године. Све је у њему било угушено и изумрло. Али није била угушена идеја о слободи, воља за борбу и готовост за жртве. Тако је на крају морала доћи награда за све муке и за све жртве: Београд је ослобођен и постао је престоница ослобођених и уједињених Срба, Хрвата и Словенаца у својој слободној држави Југославији.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Ј
И
О
Т
Е
К
А

St. Stanoyevitch

prof. à l'Université de Belgrade

L'Histoire de Belgrade

Le passé de Belgrade est particulièrement mouvementé avec des alternatives de gloire et de moments tragiques. Autour de Belgrade, des Etats et des peuples s'affrontèrent durant de nombreux siècles.

Sa position géographique lui donna, de tout temps, une importance considérable fixant sa destinée. Aux Turcs, elle fournit des raisons justifiées de l'appeler «la maison des combats».

Située à l'embouchure de deux grands fleuves qui la font communiquer par des voies fluviales avec les pays lointains de l'est d'une part et, d'autre part, avec ceux du nord et de l'ouest, la ville de Belgrade se trouve depuis toujours au carrefour de l'Orient et de l'Occident. Elle est en outre placée à proximité d'une route naturelle allant du nord vers la Péninsule Balkanique et, à travers celle-ci, vers Salonique et Constantinople, ce qui lui valut d'être qualifiée par un historien de «clef de Constantinople».

Cette situation géographique exceptionnelle fit toujours de Belgrade une base de défense et d'invasions venant du nord vers la Péninsule ou de la Péninsule vers le bassin du Danube. Belgrade a ainsi joué, au cours de l'histoire, un rôle très important surtout alors qu'elle se trouvait aux frontières des Etats qui, du moyen Danube, se dirigeaient vers les Balkans ou des Balkans vers le nord. A plusieurs reprises, la ville fut le théâtre de luttes longues et sanglantes.

II

Habitée déjà à l'époque préhistorique, Belgrade eut son propre cachet dès les premiers siècles avant Jésus-Christ. Les Celtes y construisirent une forteresse sur les remparts, à l'endroit même où la Save déverse ses eaux dans le Danube (Singidunum). L'importance de Belgrade s'est encore accrue lorsque les Romains firent la conquête de la Péninsule Balkanique et du bassin du moyen Danube, et surtout lorsqu'ils construisirent une route stratégique menant de Belgrade à Constantinople et qui desservait l'Orient et l'Occident. Ainsi, Belgrade servait de trait d'union entre l'Italie et Constantinople, l'Asie et la riche Dacie. La ville connut à cette époque une grande importance économique et militaire.

Par sa situation stratégique et géographique comme grâce à ses forteresses, Belgrade connut les invasions des Huns, des Goths, des Avars. Au début du VIIe siècle, la ville fut conquise par les Slaves qui la convoitaient depuis longtemps pour s'établir dans la Péninsule.

III

Lorsque, au VIIe siècle, prirent fin les grands mouvements et les luttes acharnées qui provoquaient les grandes migrations de peuples, Belgrade était aux mains des Bulgares. Venus dans la Péninsule, ceux-ci y formèrent un Etat s'étendant entre la Mer Noire, l'Isker et le Mont Balkan ainsi que sur les deux rives du bas Danube. Une fois installés dans la Péninsule, les Bulgares commencèrent à pousser leur Etat dans toutes les directions, vers l'ouest, dans le bassin du moyen Danube. Byzance réussit cependant à anéantir l'Etat bulgare et occupa également Belgrade.

Mais, déjà à cette époque, les Magyars qui, au début du Xe siècle, avaient fondé un Etat dans le bassin du moyen Danube, prirent leur élan vers le sud, dans la Péninsule Balkanique, à travers Belgrade. Le XIIe siècle connut des luttes farouches entre les Byzantins et les Bulgares. Belgrade passa alors plusieurs fois de mains en mains et fut dévastée et ruinée.

C'est à Belgrade que se rencontrèrent, en 1190, le Tsar Isaac Comnène et le roi magyar Béla III pour le règlement des querelles séculaires existant entre les deux pays. Mais les Byzantins furent bientôt, à cause de leur désorganisation et de leur faiblesse, définitivement refoulés des rives du moyen Danube et ce furent encore les Bulgares, s'orientant de nouveau vers la vallée du moyen Danube, qui les remplacèrent dans la lutte menée autour de Belgrade contre les Magyars.

Ces luttes entre Bulgares et Magyars se déroulèrent dans la première moitié du XIIIe siècle avec des alternatives de succès et de défaites. Dans la seconde moitié du même siècle, les Bulgares abandonnant définitivement Belgrade et la vallée du Danube, cédèrent la place aux Magyars victorieux.

IV

Les Magyars ne tardèrent pas à trouver pour la possession de Belgrade de nouveaux rivaux: les Serbes qui leur tinrent tête vigoureusement dans les vallées de la Save et du Danube.

Le premier souverain serbe de Belgrade fut le roi Dragoutine qui avait reçu la ville des Magyars aux environs de 1284. Dragoutine fit de Belgrade sa capitale et la garda en son pouvoir jusqu'à sa mort (1316). Les luttes entre

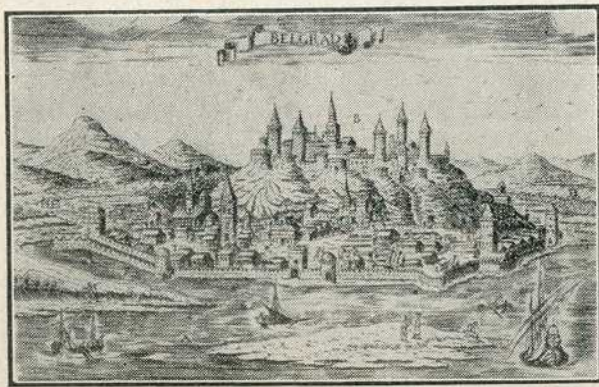
www. Serbes et Magyars reprirent ensuite avec des chances diverses pour les uns et les autres, mais, dans la seconde moitié du même siècle, alors que l'Etat serbe se trouvait en pleine décadence et commençait à se disloquer, les Serbes perdirent définitivement la forteresse de Belgrade: mais déjà ses environs portaient une empreinte ethnique serbe nettement caractérisée.

Belgrade connut un développement économique considérable, aidée qu'elle était en cela par les nombreux colons qui s'y étaient établis.

VI

Lorsque, en 1683, les Turcs furent vaincus et chassés de Vienne, l'armée autrichienne qui les repoussa vigoureusement vers le sud, pénétra, en quelques années, loin dans la péninsule balkanique jusqu'à Nisch et Skoplje, partout énergiquement soutenue par l'élément serbe. Ainsi, après plus de cent soixante ans, Belgrade fut libérée du joug turc. Mais les Autrichiens ne gardèrent pas longtemps la ville où s'étaient abrités (1690) des réfugiés serbes qui, après les insuccès autrichiens dans le sud et la retraite de l'armée autrichienne, s'enfuirent en Autriche avec le patriarche Arsène III et d'autres prélats et personnages marquants afin d'échapper à la vengeance des Turcs.

A la paix de Karlovci qui fut conclue après cette guerre (1699), Belgrade fut laissée aux Turcs. Et bien que ceux-ci aient gardé également le Banat et la moitié sud du Srem, ce qui éloignait Belgrade de la frontière, la ville resta quand même la plus importante place forte. C'est pourquoi les Turcs portaient à Belgrade une attention particulière. Mais, dans la nouvelle guerre, qui commença en 1716, les Autrichiens occupèrent de nouveau Belgrade et la gardèrent conformément au traité de Pojarevatz (1718). La domination autrichienne dura vingt ans, c'est-à-dire jusqu'au traité de Belgrade qui, après une nouvelle guerre (1737—1739), rendit de nouveau la ville aux Turcs. Outre des améliorations stratégiques, les Autrichiens avaient relevé la ville sous le rapport commercial et au point de vue

Belgrade sous les Turcs (Première période — XVIe et XVIIe siècle)

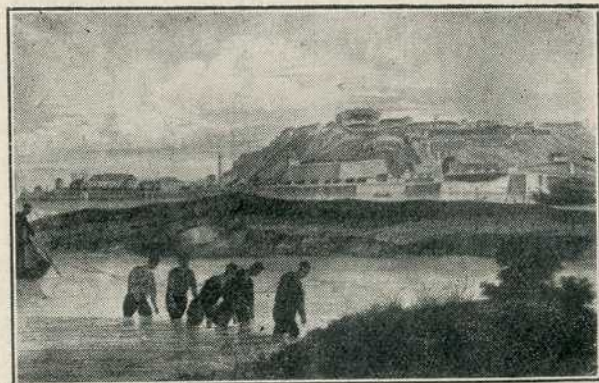
Ce fut ensuite le despote serbe Stevan Lazarevitch (aux environs de 1404) qui conquiert Belgrade, qu'il releva économiquement et renforça militairement. Mais après sa mort (1427), Belgrade fut à nouveau livrée aux Magyars dans l'espoir que, grâce à leur puissant Etat et grâce à leurs liens avec l'Europe occidentale, ceux-ci sauraient mieux la défendre contre les Turcs.

V

Au cours du XVe siècle et au début du XVIe se déroulèrent autour de Belgrade des lites fréquentes et sauvages entre Magyars et Turcs. Une bataille célèbre eut lieu en 1456 et l'armée turque, commandée par le sultan lui-même, fut anéantie sous les murs de Belgrade.

Cependant, tous les efforts dirigés contre les Turcs restèrent vains. Les Turcs revinrent, en effet, avec des forces nouvelles et les Magyars se montrèrent incapables de leur résister. Et quoique Belgrade fût le point le plus important de la poussée turque vers la Hongrie, les Hongrois, faibles et désorganisés, n'eurent pas conscience du danger qui les menaçait de ce côté et ne firent rien pour assurer la défense de Belgrade. Aussi, la ville subit-elle le destin qu'elle ne pouvait éviter: le 29 août 1521, l'armée turque entra à Belgrade.

La souveraineté turque dura trois cents ans environ. Durant cette longue période, les Turcs firent beaucoup pour la ville: édification de nouvelles forteresses, renforcement et agrandissement des anciennes, construction de divers immeubles, restaurants, bains publics, édifices culturels, etc... Pendant les XVIe et XVIIe siècles,

Belgrade vers la fin de la domination turque.

des constructions. Et comme, d'après le traité de Belgrade, les Autrichiens obtenaient tout le Srem et le Banat, Belgrade se trouva placée à même la frontière, entre l'Autriche et la Turquie, ce qui augmenta encore son importance. La ville étant alors une forteresse frontalière abritait un grand nombre de janissaires qui se livrèrent bientôt à toutes sortes de violences et à l'insu-

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

ordination. Beaucoup d'entre eux se répandirent même dans tout le pachalik de Belgrade.

Une fois encore, les Autrichiens reprirent Belgrade aux Turcs, dans la guerre de 1788-1790, mais le traité de Sistov la rendit une fois de plus aux Turcs.

VII

Pour les violences commises par les janissaires à Belgrade et dans le Pachalik, le traité de Sistov (1791) prescrivit leur départ. Mais les janissaires ne voulurent pas abandonner sans résistance leur situation et ses bénéfices. Alors commencèrent des luttes farouches entre les janissaires et leurs adversaires qui souvent cherchèrent secours auprès des Serbes du Pachalik. Lorsque au début du XIXe siècle la toute-puissance à Belgrade et dans le Pachalik fut usurpée par quatre dahies qui se livrèrent à des assassinats et des violences inouïes contre les personnes marquantes du pays, les Serbes se soulevèrent (1804), avec Karageorge à leur tête.

Après de longues et terribles luttes, les insurgés prirent, le troisième jour de Noël 1806, Belgrade d'assaut et la gardèrent jusqu'à la débâcle serbe de 1813. L'armée turque réoccupa de nouveau la ville.

Le nouveau soulèvement qui éclata deux ans après, sous Miloche Obrénovitch n'aboutit qu'à la conclusion avec les représentants de l'autorité turque d'un arrangement aux termes duquel la ville resta aux mains des Turcs. Mais, malgré la présence de l'armée turque, et quoique située à la frontière et à la merci de l'Etat qui eut toujours une attitude inamicale à l'égard du peuple serbe, Belgrade était appelée, de par sa position géographique et de par ses traditions, à devenir la capitale et le centre de la Serbie et de tout le peuple serbe qui y voyait son avenir. Sous le règne d'Alexandre Karageorgevitch, Belgrade devint la capitale du nouvel Etat serbe.

A cette époque, Belgrade se releva rapidement et l'élément serbe qui, jusqu'alors, était faible commença à grandir et à comprendre toutes les couches de la population. Mais plus l'élément serbe s'affirmait à Belgrade et plus l'idée nationale et la volonté de liberté et d'union se répandaient chez tout le peuple serbe, plus dans la ville même de Belgrade la situation devenait, à cause de la garnison turque, intolérable avec son cortège de querelles, de luttes et de convulsions. Le conflit finit par éclater en juin 1862 et les Turcs bombardèrent la ville. La diplomatie s'efforça d'empêcher la guerre entre la Serbie et la Turquie et après de longs pourparlers, la Serbie obtint, le 18 avril 1867 la remise de la forteresse de Belgrade et des autres forteresses du pays. Ce fut un grand succès, en même temps qu'une grande satisfaction non seulement pour Belgrade et pour la Serbie, mais aussi pour tout le peuple serbe qui sentit qu'avec l'entrée

de l'armée serbe à Belgrade un pas décisif était accompli dans la voie de la libération et de l'union.

VIII

Depuis cette époque, Belgrade est devenue le centre de la vie publique et nationale, le centre de la culture serbe et des aspirations politiques. Bientôt l'élément serbe y domine nettement; la ville forme le foyer du serbisme et du yougoslavisme.

La ville de Belgrade a passé, depuis, par des phases politiques diverses et à connu des jours graves et difficiles qu'elle a su surmonter avec courage.

L'avènement du roi Pierre (1903), inaugura une période nouvelle pour la Serbie et pour Belgrade. L'idée de libération et d'union de tous les Serbes, Croates et Slovènes prit un grand essor. Belgrade devint le centre spirituel et politique de tout le peuple, l'espoir et le soutien de tous les patriotes yougoslaves, le cerveau et le coeur de toute la nation.

Déjà la crise d'annexion (1908), et plus encore les guerres balkaniques (1912—13), donnèrent la mesure des grandes forces nationales et patriotiques de Belgrade, centre et guide de tout le peuple, symbole de force et de gloire, symbole de l'idée de libération et d'union, symbole de la révolte et obstacle aux buts et aux convoitises des ennemis du yougoslavisme.

On comprend ainsi pourquoi Belgrade s'attira la haine de tous les ennemis du peuple serbe, croate et slovène et de sa liberté. L'Autriche a, en effet, pensé que la première condition pour la sauvegarde de son prestige et la défense de ses intérêts vitaux était d'anéantir Belgrade, «ce foyer dangereux de révolte et d'aspirations nationales», afin de tuer l'idée de liberté chez tous les Yougoslaves.

Durant la guerre mondiale la ville de Belgrade fut martyrisée pour l'idée même qu'elle soutenait et propageait. Attaquée la première, elle a le plus souffert; la première, elle reçut le baptême du feu et fut, à deux reprises, occupée et dévastée. Des combats furent menés dans ses rues et durant de longs mois, la ville essuya le feu de l'ennemi. Mais sa vigoureuse résistance a montré que Belgrade était digne de son glorieux passé. Les combats dans Belgrade et autour de Belgrade furent héroïques et composent les plus belles, les plus glorieuses pages de l'histoire du peuple serbe.

Belgrade, avec toute la Serbie, vécut, durant trois ans (1915—1918), sous le joug de l'ennemi. Mais l'idée de liberté, l'esprit de sacrifice et la volonté de lutter ne périrent jamais. Aussi, Belgrade fut-elle récompensée de ses peines et de son martyre. Aujourd'hui libre, Belgrade est la capitale de tous les Serbes, Croates et Slovènes unis dans l'Etat libre yougoslave.

Михаило С. Петровић

Византијски Сингедон

I

ГРАД И СТАНОВНИШТВО

Подела Римскога царства није извршена једним махом, већ је извођена постепено. Још Константин Велики пренео је престоницу у Цариград, нову варош, коју је подигао на Босфору. У току немирне и несрећне владавине његових слабих наследника, расцеп између Истока и Запада постојао је све дубљи, док се после смрти цара Теодосија, 395 године, царство није коначно поделило између Теодосијевих синова Аркадија и Хонорија.

Под Аркадијем, који је добио источни део царевине, почело је формирање Византије. Сингидунум је и у источном царству остао погранични град, али више није био јаки и добро опремљени гарнизон свемоћнога Рима, већ далека и недовољно брањена тврђава једне још слабачке и неорганизоване државе.

Баш у то време, кад је Византија почињала добијати своју посебну физиономију, Сингидунум је претрпео један тежак ударац: Атила га је освојио и опустошио 441 године. Истина, град је убрзо обновљен, али се сад нашао под сасвим другим приликама и сасвим другим животним условима. То више није римски Сингидунум већ византиски Сингедон.

Византиски цареви обнављају Сингедон.

У петом и шестом веку Сингедон је играо значајну улогу на граници царства. Сви византиски историци често га помињу. Прокопије за њега каже, да је стари, славни и врло тврди град. Раније за време римске владавине Сингидунум је играо подређену улогу према Сирмијуму и Виминациуму, који су били средишта провинција. Сада, напротив, изгледа да је Сингедон постао најважније место на средњем Дунаву.

Нажалост, није нам остало никаквих описа Сингедона из тога времена. Нема чак ни оних оскудних археолошких налаза, према којима се ипак може створити нека слика ранијег римског Сингидунума. То долази свакако отуда, што се целокупна грађевинска делатност сводила на утврђивање града и на грађевине у утврђењу а та су утврђења касније скоро сасвим уништена. Уколико су, може

бити, и сачувана, немају на себи ничег карактеристичног, по чему би се могло утврдити доба, када су постала. Може бити да неки нижи делови најстаријих градских зидина, који данас постоје, они саграђени од четвртостог тесаника, потичу још из првих векова византиског Сингедона, али за то је тешко наћи веродостојног доказа.

Изгледа да је после проласка Хуна Сингедон први поправљао још цар Теодосије II. Многе веће радове предузео је цар Јустинијан, који је по Прокопијевом тврђењу град сасвим обновио. А и поред овога Византинци су у више махова дограђивали сингедонска утврђења.

Сам облик старог римског града није, међутим, из основа мењан и, унеколико, сачуван је и кроз Средњи век. Хуни и остали варвари, крај све пустоши коју су за собом остављали, нису ни Сингидунум ни остале градове при својим упадима сасвим уништавали, те се према томе обнављање сводило углавном на преправку онога, што је за време борби упропашћено. Константин Порфирогенит чак у десетом веку помиње у Београду једну кулу „Светог и Великог цара Константина”. Према томе изгледало би, да су се неки делови сингедонског утврђења сачували за све време борби са Варварима.

То је, уосталом, сасвим вероватно. Варварске масе биле су у стању, уз помоћ римских пребегица, да у зидинама опседнутог града начине бреше, кроз које ће нагнати унутра, опљачкати варош и, евентуално, бацити ватру у оно, што се дало попалити. Дебили градски зидови и јаке куле нису се у оно време могле уништити без дугих и истрајних напора око рушења, а такви послови нису били нимало у обичајима скитачких племена, од којих је Сингедон страдао.

Што се тиче саме вароши и кућа за становање, од њих нам није остало никаквих трагова, нити се ма шта може посредно закључити. Како су оне у петом и шестом веку изгледале и од чега су грађене, то вероватно никада нећемо знати. Једино се са сигурношћу може тврдити, да је целокупно грађанско насеље, или бар његов већи део, морао бити у унутрашњости градских зидина. Становање на отвореном пољу било је изложено и сувише великим опасностима, нарочито на раскрсници путова, каква је одувек била сингедонска околина.

Истог тако тешко је ма шта рећи о невојничким јавним грађевинама. Да ли их је било које су преживеле Атилине подвиге? Да ли је касније под Јустинијаном што значајно зидано? Свакако да је у Сингедону било црква и других верских грађевина, јер се и у четвртој и у петом веку помињу сингедонске владике. Поред тога и као седиште цивилних и војних власти Сингедон је морао имати нарочитих зграда за смештај државних установа. Што нам од њих није остало никаквих трагова могло би се можда објаснити чињеницом, да су оне биле у градским зидинама и да су услед каснијих рушења и преправљања града потпуно уништене.

Сингедоњани и њихов живот.

Само становништво Сингедона после поделе царства није могло избећи знатне измене у своме саставу. И раније, за време римске владавине, Сингидунум је морао бити под јаким утицајем јелинског Истока, коме је био ближи него Риму, али римски елемент преовлађивао је у прво време, бар у војсци, а она је са ветеранима чинила главни део сингидунумског житељства. Нестанком Флавијеве легије, изумирањем њених ветерана и мешањем са Варварима и Источњацима сингидунско је становништво временом сасвим изгубило римско обележје. Истина, у целом Источном царству још су чувани традиционални римски називи, титуле и установе, али све је то сваке године било све даље од стварности. Због тога се са сигурношћу може тврдити да је после проласка Хуна грчки елемент сасвим преовладао у Сингедону.

Из Прокопијевих списа јасно се види какву је улогу Сингедон могао имати у првим вековима Византије. „Желећи да заштити дунавску границу, каже Прокопије, Јустинијан је подигао дуж реке многобројне тврђаве и поред обале наместио војне станице, да би Варварима спречио прелазак. Али, пошто је саградио те грађевине, знајући колико су слабачке човечије наде, помислио је да би непријатељ нашао становништво сасвим без заштите, ако би прешао ту препреку, и да би могао поробити људе и похарати имања. Није се, дакле, задовољио тиме, што је тврђавама крај реке осигурао општу безбедност, већ је у целој земљи умножио утврђења, тако да је свако земљорадничко имање претворено у тврђаву, или је било блиско каквом утврђеном месту”. И Сингедон је био једна од тих Јустинијанових пограничних тврђава. И у њему, као и у осталим, живели су граничари, нарочита врста ратника, који су од државе добијали земљу а зато су морали да штите тврђаве од непријатеља.

Менандер у Сингедону помиње стратига Сита, а стратизи су били носиоци цивилне и војне власти и управници провинција. Касни-

је, као што ћемо видети, чувени војсковођа Приск пробајено је дуже време у Сингедону и од њега начинио базу за војничке операције против прекодунавских Варвара.

На каквом се културном ступњу налазио живот у Сингедону тешко је рећи. Под царем Јустинијаном, који је и Сингедон обновио, наука, правосуђе и уметност били су у великом процвату у Византији. И зато огроман културни напредак престонице није могао остати без одјека ни у Сингедону, далекој пограничној вароши.

Крајем шестога века у преговорима са аварским хаганом Бајаном учествовао је и сингедонски владика са Светим писмима, на коме се хаган заклео. Поменуто је већ, у ранијим нашим написима у „Београдским општинским новинама” да је још у четвртој веку за време аријевске јереси Сингедон био владичанска столица, према томе он је све до пада у варварске руке, а можда и касније, био седиште епископије. Својом Новелом, у априлу 545 године, Јустинијан је доделио треће место после Рима и Цариграда Првој Јустинијани, која се за време његове владавине подигла негде у близини данашњега Скопља, па је под њену власт ставио дачке, трибалске, дарданске, мезијске и панонске владике. Тако је и сингедонски владика зависио од архиепископа Прве Јустинијане. У јануару 528 стигао је у Цариград, из Сингедона херулски краљ, да се покрсти. И то је један доказ да је Сингедон вршио значајну улогу у ширењу хришћанства међу варварима.

Што се тиче економског живота, видели смо већ да је већина сингедонског становништва била састављена од војних граничара, који су обрађивали земљу и бранили град од Варвара. У једноме запису чак се изрично каже, како су Авари продрли у варош, јер се становништво, које је требало да је брани, налазило на пољским радовима.

Поред тога у више махова извори помињу сингедоњане као врло веште бродаре. Они су управљали ратном дунавском флотилом, а свакако су се бавили и трговином и риболовом.

У петом и шестом веку развио се већ био увелико у хришћанској свету и обичај одласка на поклоњење Христовоме гробу. Пошто је кроз Сингедон пролазио главни хаџиски пут из Европе за Палестину, наш град је и са тога, хаџискога гледишта, био значајно место и нека врста средњовековног туристичког центра. Као такав он се и помиње у чувеном путопису од Бордоа до Јерусалима, који је неки побожни хаџија још у четвртој веку био саставио за поклонике Христовог гроба и који је после вековима употребљаван.

Што се саме сингидунске трговине тиче о њој немамо ближих података. Поред свега непријатељства са Варварима знамо да су

Византинци са њима одржавали блиске трговачке везе. За време хунске државе постојао је нарочити хунско-византиски трг, прво негде на Дунаву, вероватно и у Сингедону, па онда у Нишу. Касније аварска и друга посланства никада се нису враћала из Цариграда, а да тамо не накупују мноштво индустријских, нарочито луксузних израђевина. Цео варварски запад набављао је у оно време из Цариграда или преко Цариграда: оружје, алате, драгоцене метале, украсе од злата и драгог камења, свилу, раскошне ткањине, златом и срмом везене хаљине, једном речју све оно, што је онда било обележје богатства, отмености и углађености. Један добар део те робе пролазио је старим цариградским друмом кроз Сингедон. Приликом једне опсаде Сингедона, аварски хаган Бајан ученио је Сингедона да му даду две хиљаде златника, један позлаћен сат и једну хаљину. Из тога се види да су раскошни цариградски еспаши допирали и до Сингедона, а сигурно да је у Сингедону било и веће тржиште, преко кога се извозила мануфактурна роба и куповали производи варварских племена. Штета је само, што ни о томе немамо никаквих ближих података. Византиски историчари оставили су нам, по старом историчарском обичају, много више података о борбама и крвопролићима око Сингедона, него о културним прегнућима, којих је било и у најтежим и у најмучнијим тренутцима нашега града.

На следећим страницама биће изложене поједине фазе борбе са Варварима и описани народи и племена, са којима је Сингедон имао да се бори у току петог и шестог века.

II

СИНГЕДОН НА ГРАНИЦИ АТИЛИНОГ ЦАРСТВА

Крајем треће деценије петог века Хуни, са својим вођом Атилом, засновали су државу на обалама Дунава и Тисе и потчинили све остале околне Варваре: Остроготе, Гете, Херуле и Словене. Слаби цар Теодосије II, уместо да припрема границе за одбрану царства од хунске опасности, седео је у престоници и копирао рукописе, због чега је касније назван Калиграфом.

Први пораз.

Пошто се осилио и проширио своју државу од Дона до Паноније, Атила у пролеће 441 године бане са војском пред римски град Маргум код ушћа Мораве у Дунав и затражи да му се преда маргумски владика, који је, тобож, био крив због неких пљачки на левој хунској обали Дунава. Пошто им захтев није био испуњен Хуни пређу на десну обалу и навале на градове дуж Дунава.

Слабе римске посаде нису могле одолети Атилиним четима, које су биле добро

организоване и снабдевене безбројним машинама за бацање стена на градске зидове. Читави облаци хунских стрела сручивале су се на римске куле и бедеме. Справе за рушење, којима су руковали томе послу вични Римљани у Атилиној служби, правили су бреше у зидовима, а Хуни су затим улетали у град и стварали у њему ужасну кланицу свега живља, које им је до руку дошло. Тако су завршили 441 године, у пролеће, Маргум, Виминациум, Сингидунум, и многи други градови Мезије.

То је за Сингидунум био страховит удар. Први пут после више од четири века римске владавине, Сингидунум је тада доживео да непријатељске чете пређу преко његових зидина. Атилино господарење Сингидунумом, истина, није дуго трајало, али је оно отворило тежак и мучан период крвавих борби и вечитог живота на ратној нози. Са падом Сингидунума и осталих градова Атили је био отворен пут у унутрашњост полуострва и он се моравском долином упутио ка Цариграду. Али, на престоницу Византије ипак није ударао. Пре него што су се приближили Босфору, Хуни су се растурили на више страна да пљачкају, јер је то и био главни циљ њиховога похода.

Хуни господари Сингидунума.

Нови господари Сингидунума били су страх и трепет за сав ондашњи културни свет. Њихов вођа Атила сам је себе називао Бичем Божјим. Ево шта о ондашњим Господарима нашег града прича један савремени писац, Амијан Марцелин:

„Чим се мушко дете роди, Хуни му избрдају лице дубоким засекотинама, да би уништили сваку клицу браде. Њихова деца расту и сестре без брада и изгледају грозна и понижена као евнуси. Али и цело им је тело трапаво, удови снажни, глава велика. Због претеране плећатости изгледају некако неприродно. Пре би рекао човек да су двоножне животиње него људи, или да су оне чудне фигуре, које ћуд уметности поставља по корнишама мостова. Обичаји блиски зверским одговарају овој одвратној спољашности. Хуни нити кувају нити зачињавају оно што једу. За храну задовољавају се дивљим корењем, или месом прве животиње на коју наиђу и коју мрцваре неко време на коњу, међу својим бутинама.

„Никакав кров не заклања их. Куће код њих нису у свакодневној употреби као ни гробови. Не може се код њих наћи чак ни кровнићара. Живе усред шума и планина, навикнути на глад, жеђ и зиму. Чак и кад путују не прелазе праг никакве куће, нити се у њој осећају сигурни.

„Од платна или од изушиваних кожа шумских пацова граде себи неку врсту тунике, која им служи за све прилике. Ту одећу не скидају, кад кроз њу провуку главу, док им се не распадне у комаде. На глави носе ше-

цире са повијеним ободима, а обавијају кожом кожом длакаве ноге. Та им обућа смета у ходу и чини их неподесним за пешачку борбу, али зато изгледају као приковани за своје коње, који су ружни, али снажни. На њиховим леђима Хуни свршавају све послове и неки пут седе на њима као жене. На коњу су и дању и ноћу. Са коња продају и купују. Не додирују земљу ногама ни кад хоће да једу, ни кад хоће да пију, ни кад спавају, што чине нагнути на мршавом врату свога коња, где до миле воље сањаре. Са коња се и саветују о интересима заједнице.

„За краљевску власт не знају, али букачки прате вођу, који их води у борбу. Ако их ко нападне, растуре се у гомиле и залете на непријатеља уз ужасне крике. Били груписани или растурени, јуришају и беже брзином муње и трчећи сеју смрт. Зато је њихова тактика, баш због те покретности, немоћна према бедемима и утврђеним логорима, али, оно што чини од њих најстрашније ратнике на свету, то је, што су подједнако сигурни у своје ударце из далека и издашни својим телима из близа, а знају уз то, у тренутку кад њихов противник, коњаник или пешак, прати очима кретање њиховога мача, да га обвију ласом, које парализује све његове покрете. Њихове стреле снабдевене су, уместо гвожђем, шиљастом коском, коју углаве нечувеном вештином.

„Нико од њих не оре земљу нити се лаћа плуга. Сви без престанка лутају по свету без крова, без огњишта, без закона. не знају ни за какве утврђене обичаје. Или боље, изгледа као да вечито беже помоћу кола на којима су се настанили, где се жена бави шивењем ружних хаљина свога мужа, прима га у наручје, рађа и храни децу, док не одрасту. Нико од њих, зато што је зачет, донесен на свет и отхрањен на разним местима не може одговорити на питање: Одакле си.

„Нестални су и подмукли у уговорима. Обрну се на другу страну чим им се то учини повољније. Уопште, све раде нагонски и немају више но у животиња осећања шта је поштено, а шта непоштено. И сам језик им је подмукао и загонетан. Не обожавају ништа, не верују ни у што и поштују само злато. Буд им је променљива и пргава тако да се њихова удружења за један дан растуре без узрока и саставе без посредника.”

Борбе са Хунима.

Такви су били нови господари Сингедона. Они се у њему нису дуго задржали. Кад су га опљачкали и опустошили, није им више дуго био потребан.

Византинцима је међутим тек 433 године пошло за руком да са Атилом склопе мир, пошто су му обећали шест стотина фунти злата на име заосталог трибута и поврх тога годишњи данак од две хиљаде и сто фунти.

Непознато је кад су се Сингедонци вратили у разрушени Сингедон. Може бити да

се онај део становништва који је преживео катастрофу вратио на своја огњишта, чим су Атилине руље напустиле град и пошле дубље у унутрашњост полуострва. Зна се, међутим, да је Теодосије II одмах по закључењу мира с Атилом отпочео утврђивати дунавску границу и распоређивати дуж ње најбоље трупе. Тада је и Сингедон обновљен, али већ 447 године, Атила је опет прелазео Дунав и опљачкао Ниш и Сердику.

У каквом су стању Сингедон затекли његови стари господари тешко је утврдити јер о томе нам нису остали никакви записи, али постоји из 448 године један опис Ниша, кроз који је Атила такође прошао па се из њега прилично тачно може закључити какве су трагове Хуни оставили и по осталим градовима. Те године слао је цар Теодосије II једно посланство на Атилин двор у низини Тисе. Посланство је водио државник Максимин, чији је секретар био познати историчар Приск. На старом римском друму од Цариграда до Дунава, каже Приск, није више било ни коначишта ни станица за мењање запреге. Посланство није наишло ни на један утврђени ни настањени град или Кастел, већ је пролазило кроз саму пустињу и жалосне рушевине. Ниш је страшно изгледао. Варош је била пушта. Само у рушевинама црква јаукало је неколико болних без помоћи. Око града, на далеко, цео простор био је покривен распаднутим скелетима. Једва је мало даље нађено место за ноћни одмор експедиције.

Ни Сингедон није могао боље изгледати кад су се Византинци вратили. Цео крај страдао је уз то још и од болештина и глади, свакако због тога, што растурено становништво није било у стању да сабере летину.

После Атилиних успеха 447 године Византинци су му морали уступити целу долину десну обалу Дунава од Сингедона до Нова и дозволити да се Хунско-византински трг премести са Дунава у Ниш. Тако је Сингедон ушао у састав Атилине државе. Вероватно је да Атила град није ни употребљавао, јер Хуни, као што смо видели, нису марили за утврђена и стална насеља.

Уосталом, изгледа да су већ 449 године Византинци успели да поврате преговорима дунавске тврђаве. Две године после тога Атила је претрпео пораз на Каталаунским пољима у Галији, а 453 године умро је у својој необичној престоници, долини Тисе.

Са његовом смрћу почела се распадати хунска држава, али то није донело мира византиским градовима поред Дунава, па ни Сингедону, јер су се појавили други варварски народи, исто толико необуздани и насртљиви.

Пад града у хунске руке имао је неповољне последице по његов даљни живот. Од свих варвара изгледа да су Хуни међу Византинцима сматрани за најдивљачније и најнеприступачније. Па ипак не треба замишљати да је између њих и Византинаца, поред свег

непријатељства, постојао онако дубоки јаз, какав би се на први поглед могао претпоставити.

Видели смо већ како је Атила захтевао да се хунско-византиско тржиште пренесе са Дунава у Ниш. Из тога се да закључити да су између Хуна и Византинца у мирно време одржаване тешње трговачке везе. Византиска посланства која су одлазила Атили а нарочито Присков опис Атилине престонице доказују исто тако, да су и ови најгрубљи Варвари већ били под дубоким утицајем византиске културе.

Као најистакнутији погранични град, према пространој и моћној Атилиној држави Сингедон је био у сталном додиру са варварским царством, па је преко њега једним делом вршена и размена варварских и византиских производа.

III

ТЕОДОРИК ВЕЛИКИ ОСВАЈА СИНГЕДОН

Пошто се Атилина држава распала Хуна није сасвим нестало са позорнице. Они су још у неколико махова упадали у царске земље и пустошили али много већи значај стекли су други народи, који су се временом оснажили и засновали своје моћне заједнице. У непосредној близини Сингедона, источно од њега, у Прибрежној Дакији, до највеће моћи дошли су Сармати и Гети, а западно, у Панонији, загосподарили су Источни Готи. Око самога ушћа Саве нешто касније настањени су Херули.

Карактеристике нових Варвара.

У Сингедон су први продрли Сармати. Амијан Мрцелин за њих каже да су били врло суров и сиров народ. У мањим групама упадали су и пустошили Панонију и горњу Мезију. Носили су дуга копча и оклопе од неке грубе тканине, преко које су биле поређане плочице од углачаног рога, као перје на птици. Употребљавали су само ушкопљене коње, јер се они не узрујавају кад виде друге коње, а и мање су ватрени од пастува, па зато не хржу често и не одају своје господаре, кад ови заузму какву бусију. Помоћу својих коња брзих и послушних могли су лако да преваљују врло велике даљине и кад беже и кад гоне непријатеља. Сваки је коњаник водио по једнога или више коња у поводу и јахао их наизменце, да их неби замарао.

Много културнији од њих изгледа да су били Источни Готи или Остроготи у Панонији. Они су већ били примили Хришћанство, али су припадали Аријевој јереси, која је, као што смо већ видели, у нашим крајевима имала за средиште баш Сингедон у Сирмијуму. Пореклом су били Германци као и Визиготи, који су међу првима загрозили границама римског царства на Дунаву.

Најславнији краљ источних Гота, Теодорик Велики, одрастао је на двору византискога цара Лава, као таоц. Очаран њиме Лав

га је заволео и однеговао као својега сина. По образовању и по навикама Теодорик је на тај начин постао прави Византинац, али по ћуди остао је до смрти Варварин. Он је касније у Италији играо врло важну улогу и био је прогласио себе за краља Острогота и Римљана. Чак се издавао за великог пријатеља књижевности и уметности, обновио је многе римске споменике и омогућио приличан полет привреде.

Док су живели у Панонији Остроготи су важали као савезници Источнога царства, али, и поред свега што је за њега у Цариграду учињено, Теодорик је, као што ћемо видети, био врло несигуран пријатељ.

Кад су Теодорика Византинци наговорили да оде у Италију, у Панонији и око Сингедона настанили су се Херули, који су раније живели на левој обали Дунава. Прокопије за њих каже да су обожавали многа божанства и имали обичај приносити им људске жртве. По својим обичајима Херули су се много разликовали од околних народа. Ни старцима ни болесницима нису сматрали да је право продужавати живот. Кад би неко остарио, или се разболео, био би приморан молити рођаке да подејствују, како би га што пре нестало између живих. Ови, пошто би начинили велику ломачу, ставили би тога човека на врх и послали к њему једнога Херула, који му није сродник, снабдевог камом, да свога сународника закоље. Кад би се овај вратио, што им је рођака убио, бацили би одмах зубље под ломачу и запалили је. Пошто би се ватра угасила, покупили би коске и одмах закопали. Кад неки човек код Херула умре, да би супруга показала своју врлину и оставила за собом посмртну славу, морала је ускоро после смрти да се обеси на мужевом гробу. Ако то не би учинила, била би за навек осрамоћена и сматрало би се, да је родбини свога мужа нанела велику срамоту.

Такви су били најближи суседи нашега града. Они су једни за другима постали његови господари и житељи.

Сингедон у рукама Сармата, Гота и Херула

Кад је Теодорику било осамнаест година, цар Лав пошаље га у Панонију његовом оцу Теодомиру, који се тек био вратио из рата против Алемана. Баш у то време (негде око 470 године) Сармати, потиснути од Гота, нападну под вођством својих краљева Беоука и Бабаја на Горњу Мезију, победе римскога војсковођу Камунда и освоје Сингедон.

Теодорик придобије за себе гарду свога оца, створи међу Готима велики број присталица, па са шест хиљада људи пређе Дунав и почне гонити Бабаја, надувоног од охолости због победе, коју је однео над Камундом. Згодном приликом млади Гот изненади Бабаја, убије га, и пошто је приграбио Бабајеву породицу и Бабајево благо, врати се победоносно оцу. Ускоро затим Теодорик

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

заузиме и Сингедон од Сармата, али га не врати Византинцима, као што је био дужан учинити, јер им је био савезник, већ га задржи за себе.

Од 473 до 478 Готи су били господари Балканског полуострва. Они су се час издавали за савезнике царства, час је између њих и цара долазило до врло затегнутих односа, због пљачке и неодржавања уговора. Византија им није ништа могла, јер није била у стању сопственим трупима да штити границу, већ је за то морала употребљавати варварске савезнике. Под таквим приликама Теодорик је дошао до врло великог утицаја чак и у самој Цариграду, нарочито за време слабога цара Зенона. (474—491) он је цару Зенону, кад је овај био збачен, помогао да се понова докопа власти и зато је, као награду, добио велике титуле и у Мезији седиште за своју војску. Касније му је уступљена и Прибрежна Дакија, те је постао свемоћан у Подунављу.

Нажалост немамо никаквих података о Теодориковом бављењу у Сингедону. Не знамо чак ни то, колико се он у њему задржао, пошто га је отео од Сармата, али, како је он касније у Италији показао приличне културне претензије и оставио за собом, поглавито у Равени, више значајних споменика, вероватно је да је и у Сингедону покушавао испољити те своје конструктивне тежње.

У зиму 448 године Византинци су успели наговорити Теодорика да са многобројном војском крене у Италију против узурпатора Одоакра. Теодорик их је послушао, јер му је било нестало животних намирница и одећа, а од суседних народа није се већ више имало шта пљачкати. Зато се крене уз Дунав и Саву, па са многобројним четама стигне у Италију, победи Одоакра и загосподари Апенинским полуострвом.

По његовој одласку настало је опет комешање на дунавској граници. У близини Сингедона извори помињу Херуле, Гете, Бугаре и Словене, али се не зна шта је са градом било и ко је њиме владао. Изгледа да се цела дунавска граница налазила у потпуној анархији. Јорданес помиње некога Мунда, који је био покупио из свих земаља лопове, убице, коњокрадице и разбојнике од сваке руке, па са њима живео крај Дунава, у једној тврдој кули, коју је назвао Херта и

из које је чинио пљачкашке испаде у околину. Са овим Мундом удружио се био Теодориков доглавник Пецамин, који је био заостао да освоји Сирмијум, па су заједно потукли византског војсковођу Сабинијана. Међутим Мунд је касније ступио у византиску службу.

Цар Атанасије (491—518) населио је око Сингедона Херуле, да бране град од осталих варвара, али то није много помогло. По другој верзији Херуле је у сингедонску област довео тек Јустинијан. Познати византолог Мирал тврди, да је Сингидунум са још неким варошима у Дакији у октобру 549 године уступљен Херулима, иако су били опустошили Илирију и Тракију, само да би хиладу и пет стотина између њих прешли у Италију са двадесет хиљада византиских коњаника, које је Јустинијан тамо слао против Гепида. Други један византолог, Изамбер, напротив мисли, да су Херули имали само земљу око Сингедона, али не и град. У сваком случају у току три до четири деценије све до почетка Јустинијанове владе Сингедон је био у врло мучном положају.

Јустинијан и Сингедон

Године 518 попео се на царски престо Јустин, обичан илирски сељак, који се у војсци одликовао храброшћу и стекао многе присталице. Његов нећак и наследник Јустинијан помагао га је у управљању царством, тако да је Византија скоро пола века, све до 565 године, била под моћним утицајем енергичног, веома амбициозног и довитљивог Јустинијана, „цара који никад не спава“, како се за њега говорило. Неки су старији историчари тврдили да је Јустинијан био Словен по пореклу и да се некада звао Управда, па после своје име превео на латински. То међутим тврђење изгледа да је сасвим произвољно.

Победивши Вандале и Готе Јустинијан је проширио византиску власт скоро над целом територијом некадашње римске царевине и све границе осигурао многобројним јаким утврђењима од којих нека и данас постоје. Поред тога Јустинијан је много радио на законодавству и подигао је велики број јавних грађевина широм целог царства. Његово је дело и Света Софија у Цариграду, право чудо технике и уметности.

(Наставиће се)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

А. Б. Херенда

Београдска чаршија и трговина пре сто година

Свега сто година дели нас од времена, кад је Београд био само једна велика оријенталска паланка, без асфалта, без ноћног осветлења, без корзоа и бљештавих реклама. Свега двадесет година, и мање, дели нас од времена, кад је Београд почео да мења тај свој стари, оријенталски изглед...

Каква је онда била београдска чаршија?

Није ми овде циљ да дам опис тадашњег Београда у његовом спољном изгледу, него да изнесем стање београдске чаршије у њеној суштини, тј. трговину Београда пре сто година, у деценији између 1830—1840 године, њено развијање, њене могућности и њену експанзију, у свим гранама трговинске делатности.

Као још од давних времена, на ивици Истока и Запада, на раскрсници великих водених путева, Београд је био крупни трговачки центар. За цео Балкан, он је имао доминантан положај у трговини са централном и западном Европом. После Цариграда, у трговинском значају са њим су могли да се мере једино Солун, Скадар, Драч и Галац. На друго и треће место долазили су Букурешт, Јаш, Серес, Рушчук, Варна, Пловдив, Једрене, Галипоље, Лариса, Битољ, Сарајево, Јањина, Превеза, Берат, Мецово, Кожани и Мостар.

Београд, ма да врло неуређен и примитиван по свом техничком и социалном развоју, био је тада у суштини својој прави рудник богатства за сваког човека са најмањим смислом за трговину, који је умео да искористи време и околности, не само у своју корист, него и у корист народа, коме је привредна делатност била преко потребна за привредни, културни, социални и политички развој и значај.

1. Слаб смисао за трговину

Да је онда код Срба било у пола толико смисла за трговину, колико га има данас, и данашње благостање народа у пределима предратне Србије било би несумњиво на нивоу 100% вишем, него што јесте. А Београд би још давно пре рата имао свој данашњи изглед.

Али, код Срба много смисла за трговину није било. Под Турцима земљорадници и раја, у самоослободилачком полету Срби су били јунаци и ратници. У релативном миру, који је настао после Другог устанка, они су те-

шко схватили значај и потребу привредног развоја земље.

Три узора на то су утицали. Прво, несигурност политичког положаја према Турској, која је увек остављала отворену могућност нових борби; друго, унутрашње трзавице и побуне; треће, психолошки моменат.

А можда најважнији у томе био је психолошки моменат. Стари господари, Турци, такође нису били трговци. Они су своје благостање остварили на штету раје. То јест, раја је плаћала, а они нису радили ништа, или тачније, радили су само толико, колико је било потребно да узму оно што хоће и шта могу од хришћана. То је био израз и циљ турског господства: не радити ништа и бити издржаван од раје, која опет има једини задатак да ради, да би господарима давала оно што траже.

Такве прилике, гледане вековима од српске раје, створиле су и код Срба, тако рећи атавистички, сличну психологију. То јест, оличење господства било је у томе, да се живи владајући и радећи што мање.

Турчин, господин и господар, презирао је свакога онога који ради; презирао је и трговца. Србин, кад је преотео од Турака власт, сматрао је такође понижењем да се бави трговином. Сељак је био задовољан што се ослободио зулума и отимачина турских. Варошани и устаничке војводе тражили су управне положаје и службе у држави. Многи су били неписмени, али то се није тако строго гледало. Био је на пример неписмен и Јован Бобовац, један од највиших државних функционера, претседник Великог народног суда у Крагујевцу и народног суда у Београду. Но, неписмен је био и Кнез Милош, кога све настојање Вука Караџића да га бар писању научи није помогло. За писање постојали су писари, писмени млади људи, већином из „прека“, који су тај посао обављали за награду пет и десет пута мању од неписмених народних кнезова.

Примери оних, који су, бавећи се напорно још у турско доба трговином, дошли до приличног имања, што им је доцније, поред личне храбрости и умешности, много помогло да се истакну и да зазму места народних вођа, као сам Карађорђе, а нарочито Кнез Милош, није имало на друге велики наравоучитељни утицај.

У томе су се Срби много разликовали од својих блиских балканских суседа, Грка и Влаха, који су били добри трговци. Али, најбољи и најумешнији трговци на Балкану били су Јевреји, Јермени и Цинцари.

Београд, са својим огромним трговинским значајем, привукао је, наравно, велики број тих способних трговаца, а нарочито у трећеј деценији прошлога века, кад су прилике постале готово савим безбедне за трговачки рад и саобраћај.

Тако, главне гране велике трговине Београда, спољне и унутрашње, заузеле су Јевреји, Цинцари и остали странци. Много смисла показали су и земунски трговци, који су највећи део користи извлачили радећи с ону страну Саве, али неколико њих се преселило и у Београд.

Половином треће деценије прошлога века у Београду је било Јевреја на 2100 душа. Били су добро организовани. Кад се узме у обзир, да је тадашњи Београд имао укупно око 14.000 становника, онда је број од 2000 Јевреја и сувише велик. Претставља наине седми део целокупног становништва. У Београду су Јевреји имали своју синагогу и црквену општину.

У унутрашњости Србије Јевреја није било много, око 150 душа. Они су имали 16 душа у Неготину, 6 у Зајечару и 1 у Књажевцу. Остали су се бавили ситнијом трговином.

Међу Земунцима најзначајнији били су Наум Ички, у почетку управник српске трговине, доцније трговачки агент. Он је у Београду подигао за оно време велику кућу, преко пута Саборне цркве, где је доцније смештена Државна штампарија. Затим Панта Хаџи-Стојило, доцнији управник српске трговине и управник београдске царинарнице. Он је дошао до високог хијерархијског степена државног совјетника. Да је зет Кнеза Милоша, Земунац Тодор Бајић, имао мало воље за трговину, као његов отац Лазар, уз сарадњу Кнеза Милоша могао је да стекне огромно богатство, уместо да диже силан новац од свога таста, да би на крају крајева живео у блаженом спахијском нераду на новом имању у Варадији, у Банату.

2. Скупоћа кредита

Београд, а још мање Србија, нису располагали великим новчаним богатствима. За раскош се није знало. Чак и они, који су долазили до већег богатства, а то су били махом Јевреји и Цинцари, морали су кришом, у цаконима да преносе свој новац у иностранство, у Мађарску, Аустрију или Немачку, ако су хтели да заиста уживају у плодовима и удобностима богатства. Стандард живота у Србији био је врло низак и онај који је покушавао да га подигне на раскошнији ниво, навлачио је на себе осуду околине, па следстве-

но и све непријатности које из тога произлазе. И сам српски владалац, Кнез Милош, живео је врло скромно, без раскоши, ма да је имао више дворова и располагао великим новчаним средствима. Кад је његов брат, Господар Јеврем, саградио у Београду обичну европску кућу, са европском баштом, европским намештајем, и понео са својом породицом европске хаљине, код многих је наишао на осуду и чак на оптужбу, да хоће да однароди српски народ!

Српски сељак, који је свој највећи, и често врло знатан приход, имао од продаје свиња, није умео да искористи новац нити за поправку свог врло примитивног живота, нити за извлачење ренте и новог богатства. Он је остављао свој новац (златан и сребрн), у сандуке и ћупове, и није било чудновато, да један сељак у поцепаним сукненим пеленгирима има читаве гомиле злата. Највећа његова раскош испољавала се у нискама златних дуката око врата и на главама његове жене и кћери.

Баш због тога нерационалног тезаурисања новца, кредит је био врло скуп. Скуп због разлога, што се могао добити само код зеленаша, јер га други нису давали. Обичан интерес на новац био је 20%, док је у Европи био знатно јефтинији.

Сам овај факат показује колику је корист Београд могао извући од банкарско кредитних предузећа. Срби су то најдоцније разумели. И тако, створио се у Београду ред малих зеленаша, Јевреја и Цинцара, који су као пауци исисавали своје жртве, кад би улете у паучину њихових мрачних, прљавих и буђавих собичака.

Један знатан београдски банкар тога времена, кога вреди поменути, био је Влах Никола Герман, односно банкарска фирма Браћа Герман. Николин брат Јанаћко узео је Кнез Милошеву синовицу Симку, кћерку Господар Јевремову.

Никола Герман је својим банкарским радом стекао лепо богатство, а истакао се и у државним пословима. Постављен је за управника београдске царинарнице, а концем треће деценије постаје „правителствени банкар“, мајор и члан комисије за израду царинске тарифе. Фирма Браћа Герман набавила је на рачун Кнеза Милоша из иностранства драгоцености, које су се чувале у народној благајни.

Давањем новца на зајам приватницима бавила се и држава. Пошто је државни буџет био редовно у суфициту, тај вишак се издавао под интерес приватним лицима, са каматом од 6%, а каткад и на зајам без камате. С обзиром на скупоћу у чаршији (20%), може се замислити колико су појединци могли овим кредитима да се користе. Те кредите добијали су заиста само они, који су Кнеза задужили, или које је он хтео да задужи. Новац је пласиран готово махом у Београду,

а сељацима су се почели издавати зајмови тек доцније, у врло ограниченим сумама.

Није чудо што у тим операцијама наилазимо и на одличне београдске банкаре Браћу Герман. Тако на пример године 1838, Браћа Герман су дали гарантни потпис за дуг од 1,200.000 гроша, на две године без камата, Стојану Симићу, потпретседнику Државног совјета. Ова сума у данашњој куповној вредности претставља преко 12 милиона динара. Тај дуг свакако није био за кућевне потребе зајмопримца и Браћа Герман нису сигурно били потписници из лирских разлога. Добро пласиран, тај бескаматни новац могао је за две године донети камате равно 2 и по милиона динара данашње вредности. Имућним сељацима почео се издавати новац из народне благајне под интерес тек 1838 године.

Рокови плаћања били су најчешће на годину дана.

Поред зајмова на интерес, државна благајна издавала је и зајмове на залог и драгоцености.

Кредитне и банкарске везе Београда са иностранством, пре сто година, биле су врло слабе. Нису биле боље ни са осталим Балканом. Кредитна писма из иностранства могла су се добити само за Цариград, Београд, Солун, Скадар и Букурешт. Одатле су се могла тек добити кредитна писма у унутрашњем саобраћају за вароши другог реда, док за вароши трећег реда то није било уопште могуће. Београд је стајао у кредитним везама једино са Бечом и Трстом.

Велики посао био је отворен за мењачке радње, у тадашњем тако рећи монетарном хаосу у Србији, где је циркулисао велики број металне монете свих држава. И те радње биле су, у Београду, у рукама Јевреја и Цинцара.

Један од најпознатијих мењача Јевреја тога времена био је Давид Хајим, који је свршавао поверљиве трговачке послове и лифериције Кнеза Милоша, приватне и државне, и кога је Кнез назвао „Давичо“. Отуда је постала позната и стара Београдска јеврејска породица Давичо. Он је имао своју мењачку радњу на углу код данашњег хотела „Грчка Краљица“. Но, поред мењачких послова, нарочито се бавио великим лиферицијама оружја за српску војску, из Беча. Доцније је постао велики лиферант оружја и бивши земунски трговац Панта Хаџи-Стојило.

3. Јевтиноћа у Србији

Србија пре сто година, као што рекосмо, није имала великих новчаних богатстава. Другим речима, готово није било капиталиста. Човек, који је имао 3000 форинти (око динара 200.000 данашње вредности) сматран је већ богатим, а ко је имао 10 до 12 хиљада форинти (око 700.000 до 1,000.000 дин. данашње

вредности), претстављао је баснословног богаташа.

Али, у Београду и у Србији пре сто година, владала је неописива јевтиноћа, каква се данас не да ни замислити. Кад говоримо о јевтиноћи, узимамо у обзир однос тадашњих цена у Београду и Србији према осталим земљама Европе. Док данас, услед јако развијених саобраћајних и трговачких међународних веза, цене главних животних намирница уопште не показују у појединим земљама веће међународне разлике од 25%, тада су те разлике биле кудикамо веће. Није било странца, који је пре сто година дошао у Србију, а да није одмах осетио ту јевтиноћу, и није било странца који је писао о тадашњој Србији, а да није макар узгред поменуо велику јевтиноћу.

Почевши од половине друге деценије прошлог века, па до године 1833, цене у Србији стално су расле. Главни узрок томе био је пад новчане вредности, тј. турског новца,

Цена намирницама у Београду од 1820—1833 год.

	Еспап 1 ока*	Цене у грошевима**		
		1820—1825 г.	1830 г.	1832—1833 г.
Цене на малу намирницу	Хлеб		0:20	0:16—0:17
	Месо говеђе	0:06—0:10	0:14—0:16	1
	Месо овчје и козје	0:08—0:14	0:18—0:20	1:06
	Месо свињско		0:20—1	1
	Масг		3	4:20
	Пасуљ	0:14—0:16	0:20—0:39	0:20—0:40
	Сочиво	0:36	1:20	1:23
	Пиринач	0:35—1	1:20—1:30	2:20
	Шећер		7—7:20	6
	Млеко	0:08		0:25
	Сир		1:10—1:20	2
	Кафа		5:20—6	10—10:20
	Вино	0:07—0:15	0:09—0:20	0:09—0:30
	Ракија	0:12—0:26	0:13—0:22	0:17—1
Цене на велику намирницу	Зејтин	3	4—5	3:20—7
	Свеће		3	3:20
	Сапун	3:20	3:20	6
	Јаје 1 комад		0:02	0:05
	Кукуруз	0:02	0:06	0:04—0:12

Табела бр. 1.

* 1 ока има 1:280 килограма.

** Грош се дели у 40 пара.

који је био у оптицају. Но, тај пораст цена у односу према здравом драгом металу био је много мањи. После 1833 године цене су достигле кулминациону тачку и усталиле се. Па ипак, за све артикле произведене у земљи, оне су остале далеко испод светског паритета. Табела број 1 показује нам ток цена главних намирницама у Београду од почетка њиховог поскупљавања па до устаљивања.

Мера тежине узета је у окама (1 ока има 1.280 килограма); цене у грошевима (1 грош дели се у 40 пара). За сваки артикул узета је најмања и највиша забележена цена.

4. Новац

Пре него што пређемо на детаљније излагање трговинске делатности Београда, потребно је да бар сумарно објаснимо стање тадашњег новчаног система у Србији.

Управо, незгодно је то стање назвати новчаним системом, јер система није ни било. Јединица новчане вредности, тј. опште мерило вредности, био је грош, који се дели у 40 пара. А опште сретство размене била је различита монета, златна, сребрна и бакарна, турска и осталих држава, јер Србија свога новца у то време није имала. У целој Турској постојала је пак свега једна ковница новца, у Цариграду.

Назив „грош“ је врло старог порекла и потиче још од латинског новчаног назива „гросус“, који је означавао крупнији новац. Отада налазимо исти назив за поједине новце код разних народа. У Србији, после новчане реформе на бази система Латинске новчане уније, грош је означавао никлен новац од 20 пара динарских, односно одговарајућу новчану вредност.

У трећој деценији прошлога века били су у Београду у оптицају следећи новци: 1. златни: дукат цесарски, мамудија цела, рушпа, суверин и холандез; 2. сребрни: талир крсташ, талир слепак саксонски, талир орлаш, диреклија, адлија, стамбол, јермилук, игрмилук, мисирац, рубља стара, форинта аустријска, цванцик здрав, цванцик бушен, урубија, јузлук, ићилук и бешлук; 3. Бакарни: грошић, маријаш петак и маријаш велики.

Вредност гроша према овој монети одређивана је тарифом, коју је Порта прописивала.

У Србији су били највише у оптицају аустријски и турски златан и сребрни новац.

Турски новац је тада на светској новчаној пијаци преживљавао велику девалутацију, услед његове несигурности, подбацивања у количини, чистоћи метала и тежини, услед честог повлачења из течаја итд. Због свих ових разлога Порта је, прописујући новчане тарифе, настојала да на вештачки начин одржава прописаним курсом вредност свога новца, на штету страног.

Поред ових многобројних новаца у оптицају у Србији су постајала три новчана курса: 1. Курс по званичној тарифи, тј. нереалан курс; 2. Чаршијски курс, тј. реалан курс; 3. Порески курс, који је увео Кнез Милош 1833 године наредбом, да се при наплати порезе, ако се исплаћује у турској монети, узимају два гроша за један.

Реална, т. ј. чаршијска вредност гроша била је следећа: дукат 40—48 гроша, талир орлаш, који је био највише у оптицају, 20 до 22 гроша, форинта аустријска 10—11 гроша, цванцик здрав 3—3.20 гроша. Нереална вредност по новчаној тарифи, била је у пола нижа. Златној монети одређивала се вредност готово увек мерењем на тезги, приликом пријема.

Вук Караџић каже о грошу: „Уз последњи турски и немачки рат грош и форинта сребрна били су свеједно; на свршетку XVIII века био је грош два цванцика; по том турски новци стану све рђавији бивати, и мало по мало спадну, да данашњи грош не вреди више од пет сребрних крајцара“.

По реалном, чаршијском курсу, вредност гроша према металу у трећој деценији прошлога века била је: 1 грош = 1.254 грама себра = 0.083 грама злата, односно око једна четвртина предратног златног или себрног динара по легалном курсу.

Сасвим се међутим друкчије претставља вредност гроша, кад је посматрамо са његове куповне моћи. Узевши у обзир флукуацију вредности злата и себра, не само међусобно, него и у својој куповној моћи, која је била у сталном опадању за оба драга метала, а нарочито за себро, морамо закључити, да ће нам много тачнију слику вредности тадашњег гроша дати његова куповна моћ, упоређена са куповином моћи данашњег динара.

Динар данашњи, по својој куповној моћи, опао је око 18 пута од предратног. Дакле, рачунајући према вредности у драгом металу између треће деценије прошлога века и данас, један грош вредео је око 4 динара данашњих (нешто мало више). У ствари, његова куповна моћ била је много већа, једно због тадашње веће куповне вредности драгог метала у опште, а друго због велике јевтиноће, која је, у односу на друге европске земље владала у Београду.

Ако узмемо у обзир и упоредимо просечне цене у Београду данас (цене од јануара месеца 1932 године) и пре сто година следећих главних намирница: хлеба, пшенице, кукуруза, меса говеђег, овчјег и свињског, масти, пасуља, вина, ракије, зејтина, јаја и сапуна, онда налазимо, да је један грош пре сто година претстављао вредност данашњих 7.21 динара. Тачну слику даје упоредна табела број 2.

Упоредна табела цена намирницама у Београду
(1832 год. и 1932 год.)

Намирница	Цене у грошевима за 1 оку*	Цене у динарима за 1 кгр.
	1832—1833 г.	1932 г. (јануар)
Хлеб	0·16—0·17	2·50—4·50
Месо говеђе	1	8—14
Месо овчије и козје	1·06	10—12
Месо свињско	1	8—16
Маст	4·20	10—14
Пасуљ	0·20—0·40	2·80—8
Сочиво	1·23	8—14
Пиринач	2·20	6—14
Шећер	6	12·50—14
Млеко	0·25	3—4
Сир	2	14—24
Кафа	10—10·20	38—60
Вино	0·09—0·30	8—15
Ракија	0·17—1	12—34
Зејтин	3·20—7	15·50—20
Сапун	6	6—13
Јаје 1 комад	0·05	0·75—1·20
Цене на велико		
Пшеница	0·08—0·18	1·60—2·48
Кукуруз	0·04—0·12	1—1·50

Табела бр. 2.

* 1 ока има 1·280 килограма.

Поред горе наведених новача, у Београду ишле су у трговачком саобраћају и мање количине аустријских новчаница. Најзад, београдска Јеврејска црквена општина, коју је састављао велики број београдских Јевреја трговаца, добро организованих, била је почела издавати, и једну врсту свога новца, који је пуштен у саобраћај и кога је Јеврејска општина примала по његовој номиналној вредности. Но, Кнез Милош наредио је, да се тај новац повуче из саобраћаја, и њега је настало половином треће деценије.

5. Трговина пољопривредним производима

Трговински значај и услови за трговински развитак Београда били су уско везани са привредним стањем земље, њеном производњом и њеним потребама. Готово сви вишкови производње у земљи сконцентрисали су се у Београду, да би одатле нашли пут свог извоза у иностранство. Исто тако све потребе земље, које је требало подмиривати споља, довожене су најпре у Београд и у Београду продаване за целу земљу. Било би дакле немогуће говорити и схватити трго-

вински значај Београда, а да се претходно, у неколико црта, не изнесе опште привредно стање, привредне могућности и потребе земље, која је алиментирала извозну и увозну трговину Београда.

Пољопривредни ниво тадашње Србије био је врло низак. Земља се обрађивала само толико, колико је сељаку било потребно за његову употребу, и то врло примитивно.

Све врсте мелиорација земље биле су непознате, а једино ђубре, које је несвесно помагало земљи, било је ђубре сеоске стоке. Само за гајење бостана око Београда и већих вароши употребљавало се ђубрење, пошто су ту новину Немци увели, и показала се врло корисном.

Главни место у пољопривреди заузимале су житарице (пшеница, кукуруз, јечам и др.). но, као што рекосмо, то је сељак засађивао само за своју потребу, тако да жита за извоз није било. Трговина жита била је унутрашња, а за Београд, било је каткад потребно увозити га, највише из Срема.

Несташица жита највише и најчешће осећала се у Београду, где је услед тога жито могло да достигне цене много изнад просечних. Ту трговину нарочито је рентабилно искоришћавао Кнез Милош. Једне године, на пример, купљена је у Сремској Митровици велика количина од 62.800 ока пшенице, по 16 пара ока, 62.160 ока кукуруза по 12 пара ока и 4729 ока кукурузног брашна по 12 пара ока. Та храна продавана је у Београду: пшеница по 22 паре ока, кукуруз по 17½ пара ока, а кукурузно брашно по 25 пара ока. У то време, у унутрашњости Србије, нормалне цене биле су за пшеницу просечно 13 пара ока, а за кукуруз 8 пара ока.

Треба истина нагласити, да су се тада, услед слабих саобраћајних сретстава, сретале и у самој земљи доста знатне разлике у ценама, што је зависило од родности извесне намирнице у извесном крају.

Пшеница, кукуруз, јечам и овас били су ослобођени плаћања увозне царине, а за извоз плаћала се царина од товара: пшенице 20 пара; кукуруза, јечма и овса по 10 пара.

Воћарство је било на ниском степену и калемљене воћака реткост.

Главна воћка у Србији која је играла улогу у трговини Београда, била је шљива. Шљивацама била су редовно опасана села. Шљиве су сушене, или се од њих правио пекмез и ракија.

Поврћарство није било готово никако развијено у Србији, док су се у томе одликовали Бугари. У Србији се гајио у већим количинама једино пасуљ. Грашак је био готово непознат и могао се видети само у београдским баштама. Да би се по Србији раширило гајење тако корисног и доброг кромпира, Кнез Милош морао је издати строгу наредбу, да сваки сељак на свом имању мора имати и засађен кромпир.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unil.rs. Дрво добро било је развијено пчеларство.

Од пољопривредних производа Србија је имала за извоз мед, восак, шљиве и дуван.

Преко Београда извозило се просечно годишње 250.000—500.000 килограма меда и 88.000 килограма воска.

Дуван се у Београду продавао 8—12 гроша ока, а у Мађарској 12—23 гроша. Но, на сваку оку дувана плаћала се увозна царина од 22½ гроша. То је дало повода великом кријумчарењу, о коме ће доцније бити речи. Извозна царина на дуван била је свега 4 гроша од товара.

Суве шљиве продавале су се у Београду по 10 пара до пола гроша ока, а у Бечу преко 3 гроша ока. Само на тој трговини могла се дакле извући бруто зарада од 600 до 1000 и више на сто. Извозна царина на суве шљиве била је свега пола гроша од товара.

Да је гајење житарица било развијено за извоз, београдска трговина могла је на томе да оствари велике зараде. Јер се жито у Србији продавало 8 и по до 20 гроша највише квинтал, а у Бечу 30—50 гроша.

6. Значај српских шума у трговини Београда

Огромна пространства Србије била су обрасла густим и здравим шумама, нарочито храстовим и буковим. Тим храстовим шумама Србија дугује добар део благодарности за своје ослобођење, као што ћемо доцније видети, кад будемо говрили о сточарству. Београд је могао брзо и лако да постане велики центар шумске индустрије, али то није искоришћено. Храстове шуме су се чувале због жира за исхрану свиња, а букових шума спаљивани су каткад велики комплекси, само да би се извукао катран.

Дрво за огрев на лицу места, у шуми, било је без вредности. У варошима дрварских трговаца није било, него су сељаци довозили дрва колима и продавали. У колико је варош била удаљенија од шуме и тражња дрва већа, у толико су кола дрва била скупља. У Београду су стајала кола до 27 гроша. Кад узмемо да су кола имала отприлике 4 квадратна метра дрва, онда је тада, према данашњој куповној вредности, метар дрва стајао око 49 и по динара. Кад се узме у обзир да дрва продавца нису ништа коштала, то је свакако било скупо, али се тако искоришћавала велика тражња.

Као што смо раније поменули, букове шуме искоришћавале су се за вађење катрана и катран је био извозни артикал.

Велика корист извучена је од шишарки, које су постале значајан извозни артикал и, захваљујући Кнезу Милошу, шишарке покупљене на општим (т.ј. ничијим) шумским имањима, донеле су знатне приходе народној благајни.

Годишње се скупљао на један милион ока шишарки које су продаване просечно по пола гроша ока. Тај приход народне благајне називао се „шишарачки приход.”

Шуме и близина шума дале су могућност још једној извозној трговини: крзнима. Нарочито је добро било медвеђе крзно. Али, добра могућност ове трговине слабо је искоришћавана и медведи су убијани не толико због крзна, колико због тога што су опасни.

Поред медвеђих крзна извозила су се још крзна од курјака, јазаваца, лисица, зечева, куна, видра, творова, дивљих мачака и веверица, али све у малим количинама. И ову извозну грану мањег значаја држала је у рукама београдска чаршија.

Највећи значај српских храстових шума био је у исхрани свиња.

Да су Турци, у место људи, уништавали у Србији свиње, т.ј. сагорели жирородне храстове шуме, можда би победили Србе, казао је један Француз, тадашњи савременик, одличан познавалац тадашње Србије.

Заиста, ту има много истине. Јунаштво Срба не би можда по себи дошло до победе, да нису од трговине свињама добили новац, који им је омогућио не само да набављају оружје и храну, него да и државни буџет у првим годинама још неодређене слободе склопе без дефицита, па чак и са суфицитом, а да поред тога уредно плаћају данак Порти.

Ни једна земља Балкана није имала ни из далека толико развијено гајење свиња, као Србија. Управо, то није било неко нарочито, ни систематско гајење. По пространим храстовим шумама, које су претстављале опште добро, полудивље свиње јуриле су у чопорима, а о њиховој исхрани бринуло се храстово дрвеће својим плодом. Као послатице допуњавале су исхрану дивље крушке и јабуке. Ту су се свиње у слободи множиле и гојиле. Сопственици нису ни знали колико глава имају, сем отприлике. Ретко су их обележавали, неким резом на ушима, јер су свиње саме познавале свој чопор и нису се од њега одвајале. Било их је хиљадама и хиљадама.

Свиње за извоз биле су махом беле, ређе црне, а најређе сиве. Месо белих свиња сматрало се као најбоље. Пасмина им је била особена, каква се није сретала у осталим крајевима Европе. Биле су агресивне и готово крволочне. Нападале су малу децу и није била реткост да свиња дете поједе, кад га само затекне. Нападале су у чопору и на овчарске псе. Ова крволочна нарав дала је повода мишљењу, да су биле мешавина питомих свиња и дивљег вепра. Поред тога и њихов облик више се приближавао облику дивљег вепра, него ли питоме европске свиње.

Ако је неко хтео да свињу нарочито угоји, одвајао ју је из чопора и хранио је кукурузом и јечмом.

Културна хроника:

Д-р **Марија Илић-Агапова**
референт Библиотеке и
Музеја О. г. Б.

Конкурс за најлепшу књигу Дечје библиотеке Општине града Београда

Свака и најидеалнија метода рада, замишљена ин апстрактно, добија своју пуну садржину и рељефност применом у стварном животу. Вредност овог принципа уопште, читује се нарочито у раду с децом. Тек кад се нека метода примени на рад с децом, види се, колико је она пријемљива, колико има у њијзи животне моћи и, колики су и какови могу бити њезини резултати.

Међу познатим методама рада савремених градских библиотека у пропаганди књиге: ширењу и одржавању љубави према књизи уопште, раду на стварању интереса и тамо где га уопште није било — заузимају важно место и т. зв. конкурси за најбољег читаоца, као и конкурси за најбољу књигу. Ове методе рада и њихове примене имају већ своју историју. Резултати ког дају имају увек позитиван карактер, и обзиром на истакнути главни циљ и обзиром на проучавање *читаоачеве психологије*, што је један од нарочито важних и значајних момената у одређивању читаоачевих потреба, његових захтева и општег правца рада.

Истакнуте обе методе рада с читаоцем путем конкурса, могу се применити у раду с децом тек након дуже периоде рада у дечијим читаоницама у коме се деца: путем свакодневних разговора, саветовања у избору добре дечје књиге, одржавању читавог низа приповедачких села индиректним путем привикавају, да са махиналног прелазе на „активно“ читање књиге, да се све више и више привикавају, да код читања врше и неку врсту анализе самог дела: фабуле, описа појединих људи, типова и природе, стила и пишчевих способности уопште. Одрастао човек, нарочито у добу, кад су још релативно далеки ретроспективни погледи на прошлост, на његово лично детињство, код обичног расуђивања, полазећи од принципа: „млађи и старији“, обично за старије доба присваја: све знање и све схваћање, лишавајући децу сваке самосталности расуђивања. Но већ мало интимнији поглед на сопствену личност, доказује, да човек и у најранијем детињству има самостално мишљење, да је оно често веома развијено и да даје много разлога за

размишљање и проучавање овог најранијег човековог доба, кад је иначе слабо развијена способност у описивању и изношењу унутарњих доживљаја и преживљавања. Кад би употребили метафору, онда би морали казати, да се у овом душевном процесу поједине методе које помажу разоткривању дечије мисли и осећаја, могу упоредити са дејством топлих и златних сунчаних зрака, које помажу, да се разоткрију и растворе лепе латице цвећа и да се види његово дотле брижљиво затворено златно срце, које пружа многа изненађења.

У основи конкурса за најлепшу књигу лежи идеја ауто и алтеро анализе: читалац треба, да означи најлепшу књигу, али је тај појам „најлепши“ у овом случају доста компликован, он не носи искључиво субјективан карактер, књига мора бити и апсолутно лепа, мора се и другим допадати, јер сваки конкурент рачуна с тим, да ће за пријављено дело гласати, ако не сви учесници конкурса, а онда барем велики део. Дакле, претпоставља се прилично сложен мисаони процес. По свом формалном облику и по својој процедури конкурс за најлепшу књигу има неколико стадија: — У првом реду Библиотека истиче листу конкурса, објављује, да је конкурс отворен и позива своје чланове, да на истом учествују. Чланови, који желе учествовати на конкурс дужни су у сандуче за писма, које се налази у самој Библиотеци, убацити листић на ком означаје: која им се књига највише допада. На Конкурсној се листи у исто време означаје до ког ће се датума вршити примање пријава. Листићи се у препису вешају на зато одређеној табли у читаоници на којој се налази и сандуче за писма, а у исто се време објављује и општа схема питања, која читаоцу означаје правац његовог даљег рада: како се треба припремити за дебат, што је уопште важно код сваке књиге и на што треба нарочито обратити пажњу.

Схема садржи питања:

1. Каква је основна мисао књиге;
2. Шта је писац хтео постићи са својом књигом;
3. Да ли су поједини карактери тачни;

www.unilib.rs

Колико је књига читаоцу користила;
5. Шта је осећао и преживљавао читајући књигу.

На листи се Конкурса у исто време означаје, да ће се по закључку примања пријава, одржати седница на којој ће сами чланови Библиотеке одлучити гласањем, која је од пријављених књига најбоља, као и да ће та књига у облику премије бити додељена оном, ко је навео и ко је најубедљивије доказао њезину вредност. Као даљи моменат у правном раду за конкурс, истиче се састављање питања, која се односе на сваку поједину књигу, која је пријављена на Конкурс. Осим тога и Библиотека и сви учесници Конкурса настоје, да књигу прочита што већи број чланова, јер право гласања имају само они чланови библиотеке, који су књигу прочитали. На овај се начин у рад уводе сви чланови Библиотеке, било као конкуренти, или као судије, и ствара једна општа живахна атмосфера, у којој је стављена у покрет најосетљивија страна сваког детета, његова амбиција, његова свест: о значају и вредности његове критичке моћи оцењивања и расуђивања.

Према овој општој шеми кретао се и рад у нашој Дечијој библиотеци.

„Конкурс за најлепшу књигу Дечије библиотеке општине града Београда.

Пријатељи читаоци!

Библиотека приређује Конкурс за најлепшу књигу. Свако ко жели суделовати у Конкурсу мора спустити у сандуче за писма лист у ком ће назначити:

1. Која је књига за њега најлепша. (Не заборавите означити име писца књиге!!!)
2. Име, тачну адресу и број своје чланске легитимације.

Листови ће се вешати на листи Конкурса. Кад их се накупи тридесет, прекратиће се даље примање. После тога ће се на Дечијем селу гласањем решити, које су књиге најлепше. — Те ће књиге у виду премије бити дане ономе, ко их је навео и ко је најубедљивије доказао њихову вредност. Гласаће само они учесници који су књигу прочитали. Читајте књиге, које учествују на конкурс!!!

Право учествовања у Конкурсу имају сви чланови Дечије Библиотеке.

Дечија библиотека
Општине града Београда”.

И ако је ово био први покушај ове врсте пропаганде књиге међу члановима наше Градске дечије библиотеке, успех је био ванредно велик. — Наша деца, која су већ течајем рада Дечије библиотеке, а нарочито на сво-

јим омиљеним Дечијим селима систематски упознават са најбољим домаћим и страним дечијим писцима и књигама и која уопште показују једну ванредну бистрину схваћања и расуђивања, која заслужују највећу пажњу —, брзо су схватили значај Конкурса и са пуно самосвести и уверења подносила своје пријавне листе. Истина, било је и плашљивих конкурената, који су дуго ходали око сандучића за писма са згужваном хартијом у свом цепу на којој је малим дечијим рукописом био исписан назив најмилије књиге, а чак и име писца преко ког деца иначе обично прелазе и за ког се обично мало брину...

Чланови дечје читаонице Општине града Београда, на дечјем селу.

Из писама, која су деца поднела, пријављујући књиге на Конкурс, најбоље се види њихово схваћање. Означујући их по броју чланских легитимација појединог учесника, навешћемо неколико извода из тих писама, која престављају драгоцену збирку докумената:

Члан бр. 534.

„Мени се највише допада: „Сенбад „Морепловац” од Галана. Допада ми се зато, што је доста поучно. Поуке су ове:

Он, и ако је био много промучен својим путовањима, био је добар, кад је постао много богат — према сиротињи. Н. П. оног сиромашнога Сенбада, ког је збринуо породицу”.

(Ученик II, раз. Београдске мушке гимн.)

Члан бр. 12.

„По мом мишљењу најлепша је књига, коју сам до сад прочитао „Пут у средиште земље” од Жил Верна. Из те књиге читалац може исцрпсти много поука, нарочито у путу кроз утробу земље. Ту се описују муке и напори, а и радости мале експедиције. Ту се може упознати састав земље, њена фауна и флора, а нарочито о препотопским животињама и њиховим борбама. Од флоре су престављена гигантска дрвећа према којим данашње највеће дрво изгледа као кепец

према дину. Ту је на необичан начин изнесено, како је вођ експедиције дознао за улазак у земљу. Све је то тако лепо описано, да читалац осети као да и он учествује у том путу, а књига има тако занимљив свршетак, да је читалац сав усхићен”.

(Ученик II раз. Беогр. мушке гимн.)

Члан бр. 585.

„Најлепша књига, коју сам прочитао у Дечијој читаоници је: „Царев гласник” од Жил Верна, славног писца фантазија. У овом роману је описана верност гласника Михајла Строгова. Читалац у овом

Са дебатне седнице дечјег конкурса за најлепшу књигу Библиотеке О. г. Б.

роману може наћи много жалосних сцена, као нпр., кад су царева гласника ослепили и одузели му цареве писмо. А он, и ако слеп, ишао је даље. А најзад долазе и за њега сретни дани, кад је опет провидио”.

(Ученик III раз. Београдске мушке гимн.)

Члан бр.

„Књига „Царев Гласник”.
Аутор. Писац Жил Верн.

Један одломак, који ми се највише свиђа: . . . Отвори добро очи, па гледај. Крвник се појави. Сад је држао у руци голу сабљу, која је била сасвим усијана. Он је тога часа скинуо са жеравице, која се димила тамјановим мирисом. Зашто ми се књига свиђа. Књига ми се свиђа ради жртвовања за отаџбину. Поука је та, да се и ми угледамо на тога јунака ове приче”.

(Ученик III раз. Београдске мушке гимн.)

Члан бр. 483, који је сврху Конкурса схватио на оригиналан начин, пише:

„За расписани Конкурс најлепших књига највише бих волео (а то сам одавно желео) да имам приповетке нашег најпознатијег књижевника Лазара Лазаревића, које би на мене оставиле дубок утисак. Ја мислим, да ће ми књига највећег

нашег књижевника бити кроз цело моје школовање, за цео мој живот, корисна и врло мила. Ма да што тражим није врло јефтина ствар, ал ипак још једампут понављам, да ће ми кроз цео мој живот бити корисна књига нашег највећег књижевника Лазара Лазаревића.

Са великим поштовањем према
Општинској читаоници

(Ученик II раз. Београдске мушке гимн.)

Од осталих писама треба нарочито навести писма:

Члана бр. 11.

„Како већ одавно долазим у Библиотеку општине града Београда и како сам прочитао много прича разних писаца, видео сам, да су најлепше приче писца Марк Твена. Он је написао много прича, ал ми се међу свим тим његовим причама највише допала прича, о Томи Савијеру. У тој причи он описује узбудљиве догађаје Томе Савијера, који је био несташни дечко. Тома је имао једнога друга, који је био напуштен дечко. Томи је мајка забрањивала, да се дружи с тим дечком и грдила га, али ништа није помогло. И Томи и његовом другу била је пуна глава лудорија, које су чинили. Они су били: Робинзони, Индијанци, бродари, истраживачи, неваљалци и страшљивци. Што се тиче, шта ми се у тој причи највише допада, право да кажем допала ми се цела књига и нисам престао да је читам, док је нисам свршио”.

(Ученик IV р. Дун. основ. школе.)

Члан бр.

„Крманош Реди или бродолом „Пацифика”, писац Капетан Мариет. То је књига пуна неког духа, који храбри човека и ојачава и у највећој невољи. Та нам књига говори, да ни у највећој опасности не треба изгубити храбрости, па ништа не радити и говорити, да нема од тога ништа. Него треба остати миран и радити с поверењем у Бога, а потом се треба уздати у самога себе. Добро каже народна пословица: „Ради па ће ти и Бог помоћи”.

(Ученик I₂ раз. Београдске мушке гимн.)

Сва су ова писма писана у Дечијој читаоници потпуно самостално. На конкурс се пријавило укупно 26 деце. Као најлепше, осим означених, пријављене су следеће књиге: Тири и Спира, Тисућу и једна ноћ, Минхаузен, Робинзон, Оливер Твист, Мали Лорд, Уклети Холандез, Тарџан, Бен Хур, Мурга и Суља, Срце, Весели четвртак, Кожна Чарапа, Краљевић и Просјак. Док су поједини конкуренти у писмима наводили своје мишљење о пријављеним књигама, други су се послу-

www.knizarski.com другом методом и истицали она места, која књизи по њиховом схваћању придају нарочиту оригиналност и значај. И у овом су избору деца показала нарочиту бистрину и способност правилног оцењивања. Из ових се читата види, да дацу увек привлачи она лектира која ствара дубоке емоције, били то примери великог: јунаштва, милосрђа, љубави, пожртвовности. Али и здрави и весели хумор није остао заборављен. Минхаузен, Ђира и Спира су стари и познати дечији пријатељи, а дечија љубав према овим јунацима шале и забаве дошла је до израза и на конкурсе наше Дечије библиотеке за најбољу књигу.

Седница је започела малим предавањем дечијег библиотекара, који је деци још једанпут објаснио значај и сврху Конкурса. На седницу су дошла сва деца, која су могла добити улазницу за Мало дечије село. (Максимални је број улазница 50). У цвећем украшеној сали, преудешеним редом столова за ову сврху, деца су седела радосна и озбиљна слушајући мирно и пажљиво и опште тумачење о значају конкурса и списак имена конкурената и пријављених књига. Дебата је трајала преко два сата. Било је доста оригиналних изјава и од стране конкурената и од стране добро припремљених судија, који су са тактом али енергично тражили од својих другова, да образложе своје пријаве. Највећи број гласова добиле су књиге: „Царев Гласник”, Ж. Верна; „Мурга и Суља”, Буш; „Срце”, Амичиса; „Мали Лорд”, Бернет; „Бен Хур”, Левис. Код додељивања награда био је узет у обзир не само број гласова, већ и убедљивост са којом су конкуренти доказивали своју тврдњу о значају и вредности пријављене књиге.

Као и у својим писмима деца су и у дебати изнела неколико оригиналних расуђива-

ња и размишљања, која су карактеристична за њихов однос не само према књизи, већ и њихову општу бистрину схваћања у прављењу закључака чисто психолошког карактера.

Члан број 12, образлажући у дебати, зашто је пријавио као најлепшу књигу: „Пут у средиште земље”, Жил Верна, — навео је између осталог, да му се књига нарочито свиђа и ради тога, што је у књизи одлично приказан тип професора-учењака „који је смешан; као и сви професори, који се баве проучавањем...”.

Члан број 483, који је показао својим писмом, да је на оригиналан начин схватио значај конкурса, говорећи о значају и вредности приче Лазе Лазаревића и бранећи пријављено дело с много одушевљења и темпераментом, истицао је да му се приче нарочито допадају „јер је у њима описано село и приказан наш задружни живот на селу и приказан је су основ читаве наше државне организације”. Изражавајући се с лакомоћ високим стилем и научним изразима, дете је показивало и у самој ствари много интереса и смисла за проблеме о којим је говорило. Дизонанса је наступила онда, кад је течајем даље дебате постало јасно, да млади и талентиранни критик није уопште пријављену књигу прочитао, да тако говори „јер је то мишљење о причама Лазе Лазаревића чуо више пута од старијих.

Оваквих и сличних примера има више и сви су они ванредно занимљиви. Канкурс је постигао велики успех и у правцу пропанде књиге, јер су пријављене књиге прочитали скоро сви чланови Библиотеке, и у правцу упознавања психологије најмлађих чланова Библиотеке, што је од великог значаја за њезин даљи развој, јер се показало, да је досадашњи труд и рад донео много користи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Комунално-социјална хроника:

Акција Београдске општине на стварању климатских колонија за опорављење сиромашних грађана и деце

Прошла зима била је за сиромашно београдско грађанство једна од најтежих у току последњих година. Последице огромне опште кризе захватиле су и економски живот нашег града у све већој мери, тако да је те зиме била код нас знатна беспослица, која је имала врло тешких реперкусија на здравље и живот наших најсиромашнијих грађана, нарочито њихове деце и подмлатка. Ова чињеница се илустровала при овогодишњем пријављивању сиромашних грађана за лекарски преглед и за помоћ за лечење или опорављење у климатском месту или бањи. Од огромног броја пријављених изабрало је одељење О. Г. Б. за социјално старање према својим буџетским могућностима, само оне грађане и децу која су истински у великој

Поповић. У села упућена су 34 лица. Према природи болести упућени су у разне бање и на море 19 болесника, итд.

Како је искуство показало да опорављење највише користи нежном дечјем добу желео је Суд Општине града Београда да омогући опорављење и лечење што већем броју сиромашне београдске деце, Поклањала се нарочита пажња деци ваншколскога доба, која не могу бити примљена у ђачке и феријалне колоније. Тако је од штићеника општинског Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи сада послато 225 деце, која су највећим делом предшколска деца или су свршила основну школу, или се већ налазе на занату. Педесет посто деце је пука сирочад, а остала су такође из врло сиромашне средине, пошто су им отац или мајка дуже времена без посла, болесна или оптерећена са великим бројем деце. За многу од те деце морало се набавити одело и ципеле како би могла путовати. Према природи болести послато је 15 деце у опоравилиште Црвеног крста на море у Омиш. 30 деце послато је у дечје опоравилиште у село Извор. Највећа група од 80 деце смештена су у колонији Општине града Београда у селу Војник, поред Цеља, где је организација тако спроведена да су се могла примити мала као и велика деца. Поред деце налазе се заштитне сестре као дечији лекар. Сем тога послато је путем школских поликлиника 100 деце у разна опоравилишта.

Сиромашна деца са господином Драг. Поповићем, старешином сиротиње О. Г. Б., спремна за полазак на пут у колонију, у Бадањи.

беди и којима ће опоравак и једномесечно бављење у климатском месту или бањи опет повратити радну снагу или услове за даљи развитак. Да би се сретства искористила што боље, организоване су колоније за опорављење где је сиромашним грађанима и деци осигуран добар стан и одлична храна, као и купања и други начин лечења. Једна колонија налази се у Бадањи поред Ваљева. Како Бадања има сумпорни извор, упућивани су у ово село реуматичари и болесници којима су потребна блатна купања. У Бадању је упућено 55 грађана у две групе које је водио и сместио стараоц београдске сиротиње г. Др.

Према овим податцима омогућила је Општина града Београда овога лета оздрављење и опорављање 333 својих најсиромашнијих грађана, дала им је могућност да очврсте своје здравље и да буду способнији за борбу и тешкоће будуће зиме. И ако је овај број релативно мален, ипак је Суд Општине града Београда ове године учинио највећи напор и осигурао опорављење већем броју грађана него ли и једне друге године до данас.

Дечју колонију обишао је и вршио инспекцију п. претседник г. Добра Богдановић, њега је дочекала и о свему известила референт О. Ц. У. г-ђа Др. Марија Вајс-Гајић. Колонију у Бадањи обишао је директор Одељења за социјално и здравствено старање г. Д-р Драг. Радишић и стараоц сиротиње г. Драгослав Поповић.

Друштвена хроника:

Претставници Београда над костурницом наших изгинулих ратника-заробљеника у Јиндриховици, у Чехословачкој

За време светког рата наши ратници расејали су своје мученичке и јуначке кости, на све четири стране света, борећи се за слободу, правду и општи мир.

Хиљадама наших храбрих војника-ратника остали су да бораве вечни сан на самим крвавим бојиштима, док су многи такође сахрањени ван граница наше отаџбине, за време њиховог боравка у изгнанству и заробљеништву.

Као успомену на те болне и тешке дане наше историје, у Чехословачкој, у Јиндрихо-

Јован Викторовић, Влада Штерић, Јован Гавриловић и Александар Беловић, ставила је венац на гробове јунака, који положише своје животе и своје кости у темеље остварене велике отаџбине Југославије. Исто тако делегација је положила на костурницу и један ковчежић, у виду храма, са грудом земље из Србије.

Потпретседник Београда, г. В. Крстић, одржао је том приликом један леп и пригодан говор, који је завршио овим дирљивим речима:

Претставници Београда и београдских сокола код костурнице: Лево: Потпретседник Београдске општине г. Витор Крстић, са одборницима г.г. Павлом Карарадовановићем, Даргославом Стојадиновићем, Јованом Викторовићем, Владом Штерићем, Јованом Гавриловићем и Александром Беловићем; у средини: инж. г. М. Коруновић са ковчежићем у коме се налази грудa земље из Шумадије; десно: претставници Београда полагају венац на костурницу.

вици, подигнута је врло лепа капела-костурница, у којој су смештене мученичке кости наших изгинулих ратника, који помреше далеко од своје домовине, у аустро-угарском ропству.

Ово свето спомен-место на прохујалу Голготу нашег народа посетила је прошлог месеца званична делегација Београда, престонице Југословена, на чијем је челу био г. Витор Крстић, потпретседник Општине београдске.

Делегација југословенске престонице, Београда, у којој су, поред потпретседника г. Витора Крстића, били и одборници г.г. Павле Карарадовановић, Драгослав Стојадиновић,

„... Ми дођосмо на ваше гробове, јунаци, да их уместо ваших родитеља, браће, деце и жена оросимо својим сузама; да се на њима помолимо Богу за ваше душе и да вам запалимо свеће, воштанице. Грло нам се стеже, речи су занемиле, сузе жалоснице навиру нам на очи. Вас неће обилазити ваши мили и драги, али ће ваше гробове чувати наша браћа и сестре Чехословаци и Чехо-Словакиње. Њихова љубав и њихове молитве биће ту, на вашим гробовима. А ми са вашим милим молићемо се тихо и нечујно за ваше душе.

Донели смо и груду земље из отаџбине, да под њом и грудом браће Чехо-Словака мирно почивате и да вам буде лакше.

Нека вам је слава и хвала од Београда, наше дивне престонице!"

Говор претставника Београда, г. В. Крстића, саслушан је у највећој тишини, са ми-

слима упућеним сенима палих наших витезова.

Затим је у костурницу положен ковчежић са грудом земље из Шумадије.

Свечано освећење темеља дома Соколског друштва Београд IV, на Чукарици

Чукарица, једно од најромантичнијих предграђа Београда на десној обали реке Саве, преко од Аде Циганлије, на којој су се 1914 и 1915 год. водиле борбе на живот и смрт за слободу и част Београда, сваки даном добива све лепши изглед, подизањем нових лепих јавних и приватних грађевина.

На месту, мало удаљеном од новосаграђене православне цркве, посвећене Св. Ђорђу, Соколско друштво Београд IV свечано је осветило, у недељу 7 августа о. г., темеље свога дома.

На почасној трибини: изасланик Њ. В. Краља генерал г. В. Вељковић, претставник О. г. Београда потпретседник г. Доброслав Богдановић и остали г.г. изасланици.

На овој, за Чукарицу и њене грађане, реткој свечаности, узели су учешћа: Изасланик Њ. В. Краља бригад. генерал г. Велимир Вељковић; претставник Београдске општине г. Добра Богдановић, потпретседник Општине; изасланик Министра саобраћаја инспектор г. Цигај; изасланик Министра просвете начелник г. Коста Сретеновић; изасланик Министра за физичко васпитање г. Мурат Козма, и изасланик Народне скупштине секретар г. др. Милошевић.

Свечаности су такође присуствовали и претставници многобројних хуманих и витешких друштава, као и многобројно грађанство из Београда и са Чукарице.

Свечано освећење темеља отпочело је тачно у 11 часова. Верски обред око освећења обавили су свештеници г. г. Радивоје Милојковић, Сабитај Рубен и Абдулах Хаџић.

По обављеном освећењу прота г. Милојковић одржао је присутнима, грађанима и соколима, врло леп говор и предао им благослов Њ. Св. Патријарха, који је био спречен да присуствује овој реткој свечаности.

После говора прота г. Милојковића, старшина сокола Београд IV, г. др. Миодраг Стефановић, ставио је у темељ повељу од пергамента.

За време узиђивања повеље војна музика отсвирала је химну, а затим су мали соколи и соколице, веома дирнути и узбуђени овим свечаним чином, отпевали своју, соколску химну лепо и складно.

Затим је старешина овог соколског друштва, г. др. Стефановић, поздравио лепим и пригодним говором све присутне, а на првом месту изасланика Њ. В. Краља, генерала г. Вељковића; претставника Општине београдске, г. Добру Богдановића и остале претставнике државних и приватних установа, као и све присутно грађанство, који су својим присуством увеличали ову лепу свечаност.

На крају је секретар Скупштине, г. др. Милошевић, истичући значај овог ретког дана по општи развој наших соколских друштава, завршио свој говор овим речима:

„Случај је хтео да освећење темеља нашег новог соколског дома буде иза некадашњих бојних ровова, на земљишту натопљеном крвљу браће и родитеља наших. Они су пали за Краља и Отаџбину. Свој задатак извршили су часно. За наш рад од ових ровова, бољи потстрек није могућан. Палима земља биће лакша, јер њихови потомци нису без идеала.”

Свечаност је завршена музиком и весељем, у коме су узели учешћа поред сокола и грађани, а увече је приређен леп и успео соколски кермес Чукарице.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Свечано освећење соколске заставе у Барајеву, околини Београда

— На овој реткој сеоској соколској свечаности, у име Београда присуствовао је кмет-правник г. Јован Л. Јовић, са одборницима г. г. Милошевићем и Митровићем. —

Значај соколства и вредност његовог рада у нашем народу, одмах иза градова увидела су и наша села. Тако је у последње време у многим нашим селима основано безброј сеоских соколских чета, које су већ почеле да узимају видног учешћа у животу наших сокола.

Ту скоро, у дивном селу Барајеву, у непосредној близини Београда, матице и жиже нашег соколства, вредни и племенити сељаци основали су своју соколску чету, чија је матица Соколско друштво Београд V. Ова чета сеоских сокола, у недељу 14 августа о. г., свечано је осветила своју соколску заставу.

Кроз село су непрестано промицали витки и снажни сељаци у свечаним оделима, са соколским значкама на прсима. Нервозу, ужурбаност и ретко славље, у очекивању нечег лепог и великог, употпуњавале су прангије, које су пуцале за све време свечаности.

Тачно у 10 часова, на улазу у село, чета сеоских сокола и соколица, у живописним народним оделима, дочекала је и поздравила званичне делегате.

Старешина чете, г. Димитријевић, поздравио је делегате срдачном добродошлицом, а једна љупка девојчица у сеоском лепом оделу послужила је госте сољу и хлебом.

Свечани чин освећења и крштења соколске заставе, у Барајеву.

На ову лепу свечаност дошло је много света из Београда, Лазаревца, Обреновца и многобројних околних села.

Београд, који је увек био жижа нашег соколства, на ову свечаност послао је, као своје званичне претставнике, г. г. Јована Л. Јовића, кмета Београдске општине, Драг. Милошевића и Момира Митровића, општинске одборнике.

Пред Барајевом, у сеоској шумици, претставнике Београда, београдске соколе и многобројне госте и друге званичне претставнике, дочекала је сеоска соколска коњица са топлим и срдачним поздравима.

Тога дана дивно Барајеву, окићено заставама и зеленилом, са подигнутим славолуцима у почаст гостима, изгледало је свечано.

На добродошлицу лепим речима одговорио је г. др. Васа Петровић, изасланик Министра за физично васпитање народа и соколски старешина.

Затим су измешани, сељаци, соколи и грађани заузели места на одређеном простору за ову свечаност.

На свечаној трибини места су заузели: изасланик Министра за физично васпитање народа г. др. Васа Петровић; претставници Општине града Београда: г. Јован Јовић, кмет-правник, са одборницима г. г. Митровићем и Милошевићем, као и народни посланици овога краја и соколске старешине.

Пре него што се прешло на освећење заставе, свештеници, на челу са месним парохом г. Гавром Адамовићем, читали су мо-

www.unitedlib.org
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Поправителство за изгинуле у ратовима за ослобођење. По освећењу заставе, којој је кумовао г. Стева Јаношевић, адвокат из Београда, свештеник г. Адамовић одржао је говор, наглашавајући, да се соколским радом најбоље може одужити сенима палих јунака за Краља и Отаџбину.

После овога говорио је кум заставе, г. Јаношевић, који је између осталог рекао и ово:

„... Наш сељачки народ правилно је разумео значај Соколства и његове велике идеје. Он га прихвата, ставља се радо у његове редове, јер жели да учествује у свему ономе, што стреми јачању љубави према Отаџбини, Словенству, правди, истини, лепоти, слободи и искреном братству!”

Говор г. Јаношевића су соколи и сви присутни срдечно поздравили, кличући бурно Њ. В. Краљу и Соколству.

После говора народног посланика г. Димитријевића, у име Београда одржао је леп братски говор претставник Београда г. Јован Јовић, кмет-правник Београдске општине, који је рекао:

„Господо и браћо соколи,

Ја нисам мислио да говорим, али када је брат Брана Димитријевић у своме говору овако јавно изразио захвалност на услугама које је Београдска општина учинила барајевској соколској чети, онда ћу и ја да кажем коју реч. На првоме месту захваљујем свима на оваквом лепом и братском пријему, а затим и на здравици упућеној претставницима Београдске општине. Налазим да у овоме случају општина није тако много учинила те да се то на једном оваком великом и свечаном скупу јавно констатује, али ћу ипак рећи да Београдска општина мора да чини овакве и сличне услуге због свога изузетног положаја.

Београдска општина није исто што и остале општине у земљи. Она је престоничка општина и због тога је она огледало и израз Државе. Због тога свога положаја она је дужна да помаже сваку културну акцију, а нарочито да помаже идеју соколства. Београд има своје соколе и видите, ти београдски соколи раде свуда по земљи и помажу Соколску акцију. Кроз њих и са њима Београдска општина ће

увек указивати сваку помоћ, као што је у овом случају учинила.

Ја Вам господо и браћо не могу говорити о соколској идеји. То су вам већ рекла браћа Соколи, али ћу вам ја скренути пажњу на околне државе које одржавају и негују сличне установе као народну одбрану. И ми морамо помагати соколство као народну одбрану и ми морамо чели-

Г. Јован Л. Јовић, кмет-правник Општине београдске.

чити наш подмладак почевши од колевке па до војске, јер нам је дужност да нашу уједињену Отаџбину сачувамо, и да је кад треба, а под вођством нашег првог Сокола Александра Првога, бранимо.

Са тих разлога, браћо Соколци, Општина београдска помогла је барајевску чету и она ће је увек кад може помоћи те с тога зовите само а ми смо ту.”

Говор г. Јовића од присутних је топло поздрављен, клицањем Београду!

По ручку играло је народно коло, а у четри часа по подне био је јаван соколски час соколских чета из околине, као и београдских сокола.

Народно весеље продужило се до у ноћ. Увече у 8 часова одржана је соколска академија на отвореном пољу, под светлошћу разнобојних електричних сијалица.

Општина београдска са своје стране у многоме је и материјално и морално потпомогла, да ова лепа свечаност што боље успе.

Здравствено-хигијенска хроника:

Купатило Општ. Града Београда на Сави код „Шест Топола“

Општина београдска у последње време отпочела је живо и енергично да ради на подизању својих хигијенских и здравствених установа и јавних паркова, како би својим грађанима, и лети и зими, омогућила што хигијенскији живот, као што то и заслужују грађани, чијем је граду и сама природа пружила најлепши и најздравији географски положај, окружавајући га двама лепим и великим пловним рекама, Савом и Дунавом, и шумовитим бреговима, Авалом и Кошутњаком, са чијих врхова допире у град свеж и чист шумски ваздух.

Поред неколико лепих, пошумљених и зеленилом и цвећем украшених паркова у самој вароши, Општина београдска подигла је и дечју школу на сунцу и ваздуху, у Шуматовачкој улици, као и отворила дечја летовалишта и опоравилишта у шумским пределима, што све ово у топле летње дане пружа и деци и одраслима могућност да се одморе.

Да би својим пословним и економски слабијим грађанима, који нису у могућности да лето проведу у разним бањама и на мору, омогућила пријатан боравак у Београду у лето, Општина је, иницијативом претседника г. Милутина Петровића, приступила подизању модерног хладног купатила на Сави, на најлепшем и најздравијем делу савске обале код „Шест Топола“, са пешчаном терасом и пространим базенима.

За сада ово општинско купатило још није уређено онако као што је предвиђено, али и овакво какво је сада, оно је једно од најлепших, најмодернијих и најјевтинијих хладних речних купатила, која у Београду имамо.

Тако је Општина београдска својим грађанима, поред топлог купатила у Мишарској улици, подигла и хладно купатило на Сави. Купатило је названо народним због тога, да се одмах види да је приступ у купатило свакоме грађанину Београда слободан.

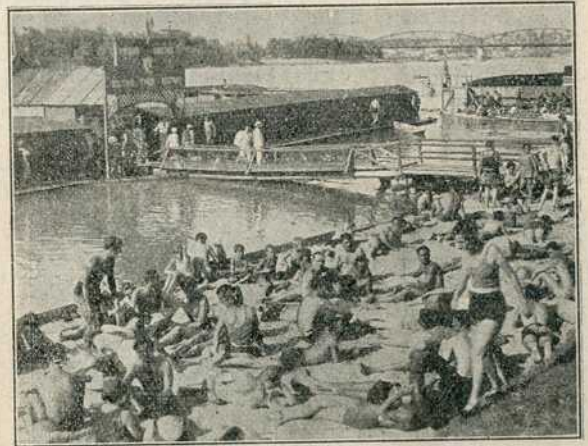
Још овога лета знатно се осетило, да у Београду постоји једно модерно речно купатило, јер је огромна маса Београђана почела да посећује општинско купатило и да напушта друга, примитивно уређена и скупа приватна купатила.

Сада стотине Београђана, у базенима, реци, на песку и терасама овога купатила, са својим породицама пријатно проводе летње дане од јутра до вечери, доносећи на њега и храну, јер је купатило за своје посетиоце подигло и столове за ручавање са клупама на обали.

Велики и простран кљун купатила, који је патосан и претворен у терасу са клупама са стране и великим шареним сунцобранима на средини, право је уживање за Београђане.

Базени, пространи и широки, мушки и женски, са лепим хладним тушевима, такође су преко целог дана пуни. У лепом, засебном дечјем базену преко целог дана влада весеље и права дечја радост, дечице која се весело и безбрижно, као рибице, праћакају у чистој савској води.

Праву здравствену корист овог општинског купатила Београђани ће осетити у јачању свога тела и здравља.

Београђани на пешчаној тераси Општинског купатила, на Сави.

Веома ниским ценама, од два динара, а за општинске службенике један динар, општина је омогућила свакоме своме грађанину, па и оном најсиромашнијем, да се на летњој жези и врућини расхлади у овом купатилу. Кад се узме у обзир, да сви лекари у свету препоручују људима, здравља ради, купање у речној води као и сунчање, онда овај гест Београдске општине, којим је, пружила могућност својим грађанима да безбрижно и пријатно проводе лето на сунцу, чистом ваздуху и у води, за мале новце, заслужује пуну хвалу и признање од свег грађанства, које је било приморано да лето проведе у Београду.

На крају не можемо да пређемо а да не похвалимо енергичан рад управника овог купатила, г. Марковића, који и дању и ноћу неуморно ради на што бољем уређењу и подизању купатила.

Са овим купатилем Општина је у многеме задовољила хигијенско-здравствене потребе својих грађана. Јер поред чистог и свежег ваздуха, који пружају лепо уређени београдски паркови, Београђанима је било потребно и једно хигијенско хладно купатило на реци, за освежавање тела водом, сунцем и ваздухом. И они су га сада добили.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К

Некролози:

✧ Шемајо Демајо

— Уз учешће Суда и Одбора Општине београдске, и многобројног грађанства, са војничким почастима, свечано је сахрањен пок. Шемајо Демајо, дугогодишњи одборник Општине града Београда —

У недељу, 24 јула о. г., увече, преминуо је познати београдски адвокат и дугогодишњи одборник Општине београдске Шемајо Демајо, бив. народни посланик и капетан у резерви.

Неочекивано, скоро изненада, Одбор београдске општине изгубио је свога вредног, истакнутог и примерног члана, Шемаја Демају.

ђанства, свију вероисповести, на челу са Судом и Одбором општине града Београда, да свога врсног суграђанина, Шемаја Демају, отпрате до његове вечне куће на београдском Јеврејском гробљу.

Пред кућом покојниковом први се са покојником опростио Министар без портфеља г. Божа Максимовић, народни посланик Београда, искреним и веома дирљивим говором, износећи врлине покојникове у његовом дугогодишњем јавном раду.

После говора г. Боже Максимовића, у име Општине београдске опростио се одборник г. Драгослав Стојадиновић топлим и бираним речима.

Одмах иза г. Драгослава Стојадиновића говорио је у име Адвокатске коморе г. Страшимир Милетић.

У име ложе „Не берит“ („Добар брат“) опростио се са покојником г. д-р Штадлер.

Пок. Шемајо Демајо

Погребна поворка креће Краљ Александровом улицом.

Смрћу овог најпопуларнијег београдског Јеврејина и најагилнијег поборника Српско-јеврејског братства, једне од најмаркантнијих фигура наше престонице, Београд је изгубио једног свог одличног грађанина, а наши Јевреји свога највећег поборника.

Зато се пред покојниковом зградом, на дан погребња, у понедељак 25 о. м., у Кнез Милетиној улици искупео гро београдског гра-

По свршеним говорима кренула се импозантна поворка ка Кнежевом споменику, а одатле Кнез Михаиловом, Престолонаследниковим Тргом, Краљ Милановом улицом поред Народне скупштине до Славије. Затим Хартвигом и Краљ Александровом до гробља.

Тело покојниково са ковчегом било је положено на лафет, поред кога је ишла почасна

војничка стража. Напред је ишло Српско-јеврејско певачко друштво са заставом, које је целим путем певало црквене песме. Иза певачког друштва један потпоручник носио је покојничково ордење, а војници су носили венце: Одбора Београдске општине и Адвокатске коморе. Испред и иза лафета кретала се почасна чета, која је пок. Демају додељена од стране Команде места, као резервном капетану.

За лафетом ишли су мушки чланови покојничкове породице, а одмах иза њих, у првим редовима, ишли су г. г. Министар Божидар Максимовић, Милутин Петровић, прет-

г. Министар Божа Максимовић и претставници Београдске општине г.г. председник Милутин Петровић, потпредседници Витор Крстић и Доброслав Богдановић, кмет-правник г. Јован Јовић, одборник г. Драгослав Стојадиновић са осталим г.г. одборницима и грађанством на погребу пок. Демаја.

седник Општине београдске, са потпредседницима г. г. Витором Крстићем и Добром Богдановићем, и кметом-правником г. Јованом Јовићем.

Над гробом су се са покојником, као последњи, опростили г. г. Соломон Мошић, у име Српско-јеврејског певачког друштва, и Давид Алкалај, у име јеврејске омладине.

Тело пок. Шемаја Демаја сахрањено је у почасној гробници, коју му је дала Општина београдска, као што је и погреб цео обављен о њеном трошку, јер је Општина на тај начин хтела да се одужи своје одличном одборнику који је то својим дугогодишњим радом на

пољу комуналне политике и развика Београда и заслужио.

Преко гроба пок. Демаја почасна чета, као почаст официру и ратнику, испалила је почасни плотун.

*

Шемаја Демаја је пореклом из старе београдске породице, која је дала читав низ јавних радника са неизбрисаним заслугама за нашу средину. Рођен је на Јалији, на старом Дорћолу, октобра 1877 године. Још из раног детињства показивао је покојни Шемаја све наклоности за социјални рад и истицао се у својој генерацији, још у рано младићско доба, својим систематским радом и организаторским способностима. Упоредо са радом за егзистенцију своје породице још као дечак, Шемаја се истицао својом талентованом приљезношћу како у гимназији, јер је матуру завршио 1897 са одличним успехом и био ослобођен свих усмених испита; не мање пак на Великој школи, где је завршио правни факултет и дипломирао са одличним успехом 1901 године. После отслуженог војног рока у пешадији, отишао је, ради правних студија на Бечки универзитет, где је провео две године. Пошто је извесно време провео у Београдском првостепеном суду као судски писар, положио је 1906 године адвокатски испит и отворио адвокатску канцеларију.

Покојни Шемаја је био један од твораца Српско-јеврејског певачког друштва и председник овог културног друштва у доба његових највећих успеха.

Шемаја је ушао рано у политички живот за који је имао правог смисла. Припадао је бившој радикалној странци, која га је делегирала, ценећи његов смисао за комуналну политику, у Општински одбор, у коме је од 1923 године, и до данас био члан престоничког Општинског одбора. Приликом избора за Народну скупштину изабран је за народног посланика престонице, на коме је месту остао до распуштања скупштине 1929 године.

Шемаја је као ђак-наредник ушао у балкански рат, у коме је за све време, без и једног дана осуства ни боловања, истрајао у првом борбеном реду.

Светски рат затекао га је у Бечу, где је интерниран. И овде је Шемаја био председник Југословенског комитета, где се трудио свим силама да олакша тешко стање наших заробљеника, организујући преко наших централа у Швајцарској помоћ у исхрани и одећи нашим мученицима у ропству. Овај посао је отправљао Шемаја са ретком пожртвованошћу и систематском тачношћу.

Шемаја је, поред комуналне политике и Београдске општине, радио и у многим хуманим и културним установама Београда. Био је члан управе, потпредседник, а од 1930 до 1932 године био је председник Јеврејске општине у Београду. За свој јавни рад одликован је орденом Св. Саве III ст., Белог Орла IV ст. и Југословенском Круном III ст.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Књижевна хроника:

Један роман послератног Београда

— Бошко Токин: »Теразије«, роман послератног Београда. Издање издавачке књижарнице Геце Кона. Београд 1932 год. —

Београд после Лазе Комарчића („Два аманета“) и Ускоковића („Дошљаци“) није имао среће да добије свога правог романсијера. На пољу око стварања романа из београдског живота поломљена су многа пера, проливано је море мастила и утрошено читаво брдо хартије, узалуд!

Истина, живот Београда је неуравнотежен, искидан, измешан и са свакодневним променама. Нарочито после рата. И, сад, наравно, тешко је из овог вртлога, врзиног кола, дохватити, са врха или дна, прегршт београдског живота, који се бесомучно вртла, окреће брзином авионског пропелера, а да се човек при том не угрува.

У томе правцу, да пружи роман послератног Београда, покушао је Бошко Токин, али само покушао! Покушао и у томе своме покушају уплашио се, збунио пред величином дела које је започео. Јер, Токин је пошао извору живота Београда, па се утопио у његовом огромном, разнобојном и дубоком језеру. И да није имао жељу да са тога извора, језера захвати више него што је био кадар понети, можда се под тим теретом не би стропоштао и утопио? Али, овако, сустигла га је иста судбина његових многих претходника.

Његов се роман зове „Теразије“. Главни јунак из „романа“ живи у Палилули. И ту, у Палилули, и почиње заплет његовог јунака Борђа Ђурића са Олгом Маркићевић.

Сиже овог „романа“, био би, можда, и интересантан, чак и добар, да Токин није од романа створио неку врсту статистичких података Београда. У њему се чак налази и нека ранг листа, на којој се нижу имена по старешинству, или чину. Али само имена. И ништа више. Осим тога што смо сазнали како се те многе личности зову, ми ништа друго нисмо могли да видимо, чак ни њихова лица. Онда, нашто то? Због чега?

Такође је вредно поменути и крај „романа“ са статистичким податцима назива око педесет београдских кафана; тачним бројем ћевабџиница, хлебарница, берберница и т. д. Као да је све ово важно, да би се развио

сиже романа! Из Токиновог „романа“ може на пр. да се сазна, да у Београду има 390 народних кујни, 15 цркава, 50 штампарија итд.

Збиља, нешто ново и оригинално, да не кажемо: модерно! Јер до сада ни из једног романа читалац није могао да сазна, да се у Београду може обријати за два и ошишати за три динара и т. д. Може бити да је ово покушај, да се од романа једне вароши створи нека врста бедекера, водића. Али онда би таквак роман требало превести на стране језике, јер бедекери, водићи најпотребнији су странцима.

Уопште, цео овај „роман“ кад се прочита оставља утисак, као да је човек читао часопис са разним чланцима, који поред литературе, књижевних прилога доноси и статистичке табеле из комуналног и привредног живота. Све је неповезано и без почетка и свршетка. И више личи на несрећену репортажу премореног репортера, који је у гужви, општем друштвеном комешању хтео да види и забележи све, али га је то преморило и тек онда није забележио ништа. Јер, писац, Токин, није се ни мало трудио да зарони, бар мало, у душе својих личности из „романа“ и да нам, унеколико објасни и оправда њихова дела и недела. Код њега све то долази онако, површно.

Личности, као што су Ђурић, Зора, Сима, Олга и други, ми сваког дана срећемо на улици и са њима смо често и у друштву. Знамо чак и њихове мане и врлине. Али то није довољно. Није довољно, да један романсијер познаје људе исто као што их познају и други, они безимени! Он, романсијер, мора о тим личностима више да нам каже!

Ето, због свега тога покушај Бошка Токина није успео. И Београд и Теразије мораће још да чекају на онога ко треба са њима више да се саживи и у њих дубље зарони.

Али, ипак, како је да је, Токин, бар мало, заслужује да му се честита на овом одважном кораку који га је одвео неуспеху.

Што се тиче техничког уређаја књиге, њему се не може ништа пребацити. Он је добар. И фотомонтажа на корицама, с обзиром на Београд и његово комешање, добра је.

Света Милутиновић

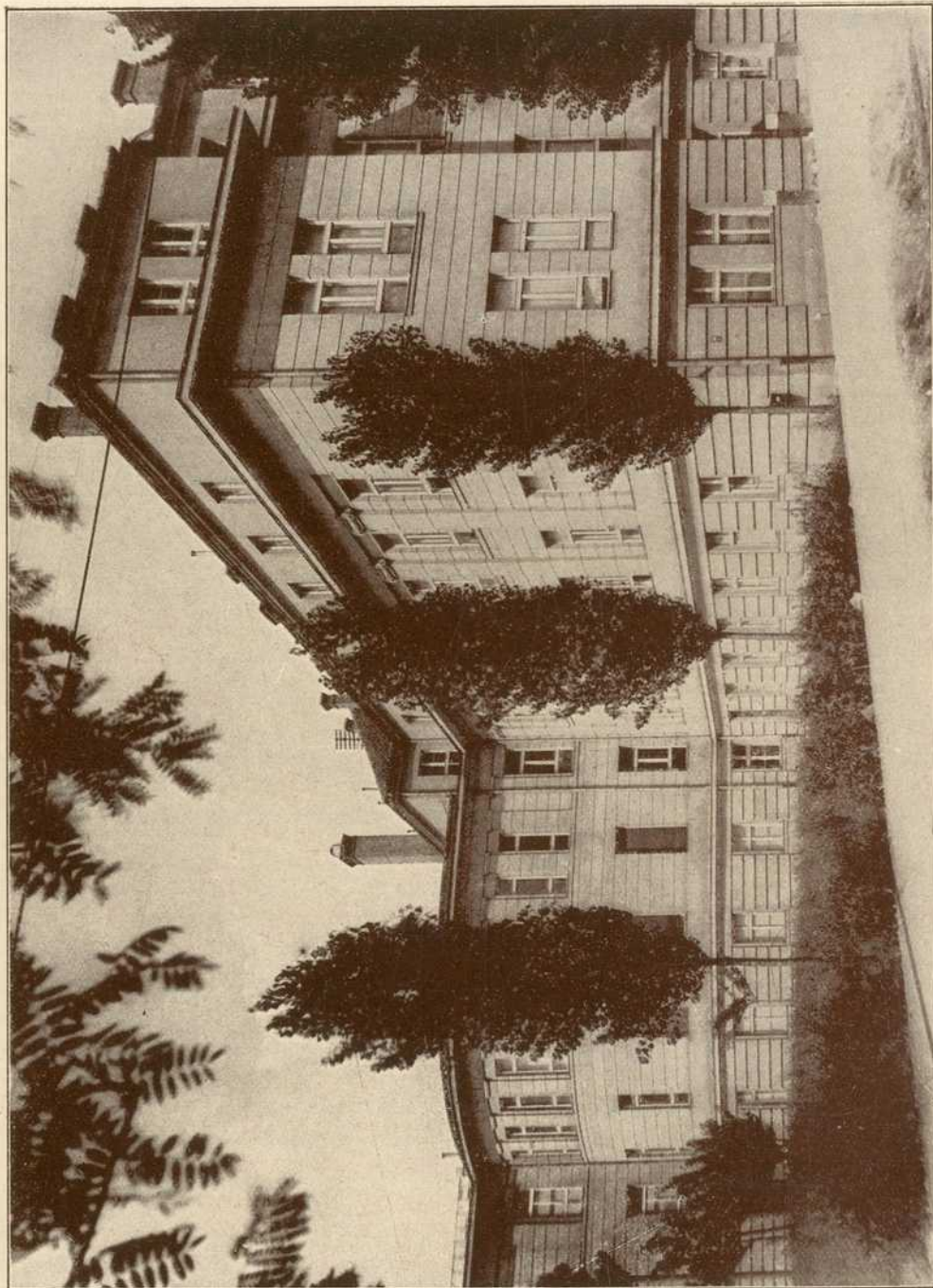

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НОВИ БЕОГРАД — БЕОГРАД D'AUJOURD'HUI

СА БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА: ПАТОЛОШКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА
SUR LE BOULEVARD DE LA LIBÉRATION: INSTITUT DE PATHOLOGIE DE L'UNIVERSITÉ DE BEOGRAD

Из фото-архива Одсека за штампу, про-
паганду и туризам О. Г. Београда.

(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd).

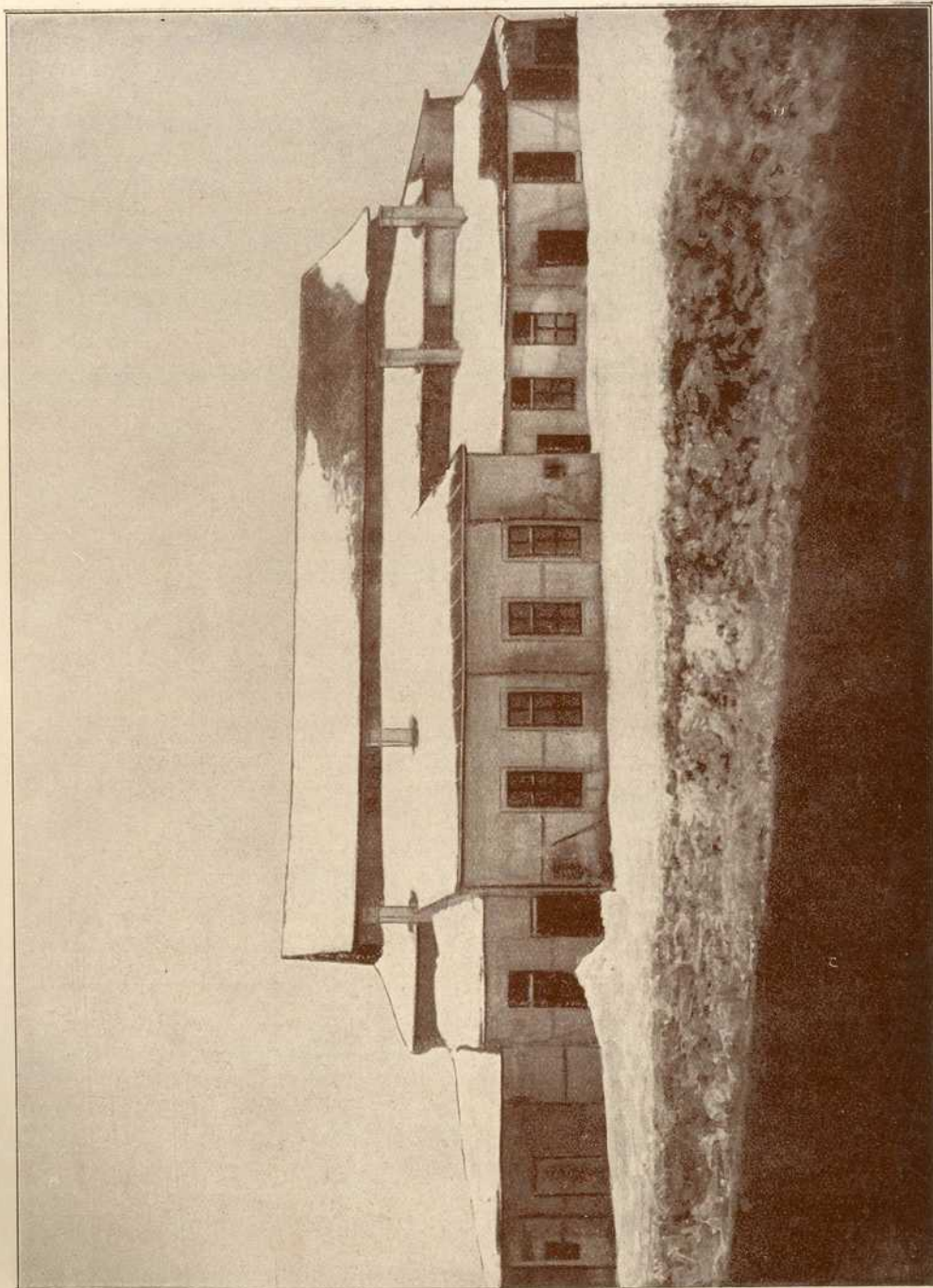

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТАРИ БЕОГРАД — ANCIEN BEOGRAD

СА БУЛЕВАРА ОСЛОБОЂЕЊА: ИСТИ ДЕО ПРЕ ДЕСЕТ ГОДИНА

SUR LE BOULEVARD DE LA LIBÉRATION: LA MÊME PLACE AVANT DIX ANS

Из фото-архива Отсека за штампу, про-
паганду и туризам О. Г. Београда.

(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd.)